

Univerzita Hradec Králové

Filosofická fakulta

Ústav sociální práce

Odborná podpora příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče

Diplomová práce

Autor: Mgr. Štěpánka Kryspínová

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Mgr. Štěpánka Kryspínová

Studium: U18033

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Odborná podpora příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče**

Název diplomové práce AJ: Professional Support of Kinship Foster Care Families during Preliminary and Early Phases

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat tématem příbuzenské pěstounské péče, jež je v České republice častým typem náhradní rodinné péče. Práce vymezí její specifika a zaměří se na přípravné a počáteční období. Odborná podpora příbuzenských pěstounů prostřednictvím činností orgánů sociálně-právní ochrany, doprovázejících organizací, aj. bude předmětem výzkumného šetření s kvalitativní strategií za použití metody polostrukturovaného rozhovoru.

MATĚJČEK, Zdeněk a Jarmila KOLUCHOVÁ. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. 155 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-637-3. PAZLAROVÁ, Hana. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2016. 255 s. ISBN 978-80-262-1020-7. CAIRNS, Kate. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: trauma v raném vztahu a psychická odolnost. Přeložil Hana ANTONÍNOVÁ. Praha: Portál, 2013. 179 s. ISBN 978-80-262-0370-4. ŠKOVIERA, Albín. Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál, 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Oponent: doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.6.2018

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce paní
Mgr. Lucie Smutkové Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny
a literaturu.

V Hradci Králové dne 13. 12. 2020

Anotace:

KRYSPÍNOVÁ, Štěpánka. *Odborná podpora příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče*. Hradec Králové: Filosofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 84 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se bude zabývat tématem příbuzenské pěstounské péče, jež je v České republice častým typem náhradní rodinné péče. Práce vymezí její specifika a zaměří se na přípravné a počáteční období. Odborná podpora příbuzenských pěstounů prostřednictvím činností orgánů sociálně-právní ochrany, doprovázejících organizací, aj. bude předmětem výzkumného šetření s kvalitativní strategií za použití metody polostrukturovaného rozhovoru.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče, příbuzenská pěstounská péče, zprostředkovaná náhradní rodinná péče

Annotation:

KRYSPINOVA, Stepanka. *Professional Support of Kinship Foster Care Families during Preliminary and Early Phases*. Hradec Kralove. Philosophical Faculty University of Hradec Kralove, 2020. 84 p. Diploma thesis.

The diploma thesis focuses on a topic of kinship care of children's relatives, which is a common type of substitute family care in the Czech Republic. The thesis defines its specifics and focuses on the preparatory and initial period of the care. Professional support of foster parents through the activities of social and legal protection institution, accompanying organizations, etc. is the subject of a research with qualitative strategies using semi-structured interview method.

Keywords: surrogate family care, kinship care, relative care, mediated surrogate family care

Poděkování

Velké díky patří paní Mgr. Lucie Smutkové Ph.D. za poskytování přátelské, odborné a obohacující podpory během vypracování diplomové práce. Také děkuji své rodině a přátelům za oporu při studiu. V neposlední řadě děkuji organizaci Salinger, z. s., středisku Stopa Čápa za inspiraci k tématu diplomové práce a profesionalitu a otevřený přístup k rozvoji poskytovaných doprovázejících služeb pěstounským rodinám.

Obsah

Úvod	4
TEORETICKÁ ČÁST	6
1. Systém náhradní rodinné péče a institut příbuzenské pěstounské péče.....	6
1.1 Vývoj systému náhradní rodinné péče, institutu příbuzenské pěstounské péče a jeho definice	6
1.2 Přístup k tvorbě rodinné politiky a model implementace do systému náhradní rodinné péče.....	9
1.3 Aktuální legislativní rámec příbuzenské pěstounské péče	12
1.4 Aktuální stav příbuzenské pěstounské péče	14
1.5 Diskuze nad budoucími systémovými změnami	15
2. Odborná podpora příbuzenské pěstounské péče.....	17
2.1 Fáze realizace příbuzenské pěstounské péče a systém podpory	17
2.1.1 Vývoj rodinné situace.....	18
2.1.2 Vyhodnocení situace dítěte a zajištění formální stránky péče o dítě.....	19
2.1.3 Navázání spolupráce s doprovázející organizací / přípravná / podpůrná fáze	22
2.1.4 Následná péče	25
2.2 Potřeby příbuzenských pěstounských rodin	25
2.3 Užívané metody odborné podpory příbuzenských pěstounských rodin	31
PRAKTICKÁ ČÁST	36
3. Metodologie výzkumného šetření.....	36
3.1 Odůvodnění potřebnosti výzkumného šetření	36
3.2 Metodologická východiska.....	37
3.3 Návrh plánu výzkumného šetření	38
3.3.1 Zvolený výzkumný design.....	38
3.3.2 Cíle a výzkumné otázky	39

3.3.3 Výzkumný soubor	41
3.3.4 Metody a techniky výzkumného šetření	42
3.3.5 Organizace výzkumného šetření.....	45
3.3.6 Kritéria kvality zkoumání.....	46
3.3.7 Rizika a etika výzkumu	48
4 Výsledky výzkumného šetření a jejich interpretace	50
4.1 Analýza a interpretace informací.....	50
4.1.1 Analýza informací k DVO1.....	50
4.1.2 Analýza informací k DVO2.....	55
4.1.3 Analýza informací k DVO3.....	59
4.1.4 Analýza informací k DVO4.....	61
4.2 Diskuze	66
4.2.1 Výsledky k DVO1	66
4.2.2 Výsledky k DVO2	68
4.2.3 Výsledky k DVO3	70
4.2.4 Výsledky k DVO4	71
Závěr.....	75
Seznam tabulek a obrázků	78
Seznam použité literatury a zdrojů	79

Seznam použitých zkratk s výkladem

DVO – Dílčí výzkumná otázka – stanovená dílčí výzkumná otázka k hlavní výzkumné otázce výzkumného šetření

IPOD – Individuální plán ochrany dítěte - dle § 10 zákona č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí mají pracovníci SPOD povinnost vypracovat dle vyhodnocení situace dítěte plán podpory směřující k řešení problému dítěte a jeho rodiny

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí – ústřední orgán státní správy v oblasti pracovněprávní, sociální péče a sociálního zabezpečení, bylo zřízeno zákonem č. 2/1969 Sb.

NRP – Náhradní rodinná péče – péče poskytovaná dětem, které z různých důvodů nemohou být vychovávány svými biologickými rodiči ve své původní rodině

NZDM – Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež – sociální služba dle § 62 zákona 108/2006 Sb. o sociálních službách

OSPOD – Oddělení sociálně-právní ochrany dětí – oddělení odboru sociálních věcí a zdravotnictví v řízení obcí s rozšířenou působností dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, zajišťující činnosti sociálně-právní ochrany dětí

SPOD – Sociálně-právní ochrana dětí – zajištění práv dítěte dle § 1 zákona 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí

Úvod

Diplomová práce se zabývá tématem odborné podpory příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče z pohledu odborníků. Příbuzenská pěstounská péče je jednou z nejpřirozenějších forem náhradní rodinné péče, která kromě výhod přináší i určitá rizika. Tradiční historickou praxí ve většině kultur je poskytnutí pomoci a péče o dítě uvnitř rodiny. V posledních dvaceti letech došlo k významnému posunu v péči o ohrožené děti za využití rodinného systému. Příbuzenská pěstounská péče představuje uspořádání, ve kterém biologický člen rodiny nebo fiktivní příbuzný, jenž je nebiologický příbuzný avšak se silnou emoční vazbou na dítě, přebírá péči o nezaopatřené dítě, péče je často zavedena z důvodu neschopnosti biologického rodiče pečovat o dítě, definovala Denby (2016, s. 1). V České republice představuje náhradní rodinná péče zajišťována příbuznými dítěte (souhrnně za léta 2015-2018) podíl 84 % ve formě svěřeni dítěte do péče jiné osoby a podíl 67 % ve formě svěřeni dítěte do pěstounské péče (MPSV, 2019, s. 5). Práce se soustředí na rodiny příbuzných pečujících ve formě svěřeni dítěte do pěstounské péče, která zahrnuje specifická práva a povinnosti a čerpání odborné podpory. Práce se zaměřuje na přípravné a počáteční období odborné podpory, neboť se jedná o klíčové období - rozhodnou fázi stabilizace rodinného systému, jenž udá budoucí vývoj situace rodiny.

Úvodní kapitola teoretické části diplomové práce popisuje tvorbu rodinné politiky v kontextu náhradní rodinné péče, vývoj systému náhradní rodinné péče a institutu příbuzenské pěstounské péče. Následuje zachycení odborné diskuze nad možným budoucím vývojem systému. Dále jsou uvedeny statistické údaje zachycující realitu příbuzenské pěstounské péče v České republice. Následující kapitola se zabývá odbornou podporou příbuzenské pěstounské péče. Práce vymezuje odlišné modely vývoje rodinné situace, které ústí v příbuzenskou pěstounskou péči a na ně nasedající jednotlivé fáze realizace příbuzenské pěstounské péče. Systém podpory je popsán pomocí dílčích aktérů pomoci a jejich kompetencí. Zahrnutý jsou potřeby příbuzenských pěstounských rodin, související silné stránky a rizika, jež slouží jako základ pro návrh odpovídající odborné podpory a volbu vhodných metod, jimiž se kapitola také zabývá.

Metodická část diplomové práce obsahuje výzkumné šetření, které je založeno na kvalitativním metodologickém východisku dle Maxwellova (2008) interaktivního

modelu výzkumného designu. Dle Maxwellova (2008) výzkumného designu byly stanoveny cíle práce a výzkumné otázky. **Osobním cílem** provedení výzkumného šetření je mé osobní vnímání rozvoje sociálních problémů, které často vyústí v hledání vhodné náhradní rodinné péče, kterou se často stane právě příbuzenská pěstounská péče, ovšem současný systém potřebuje na vzestupný trend zareagovat změnou svých struktur. **Intelektuálním cílem** výzkumného šetření je dojít porozumění dílčích aktérů odborné podpory příbuzenských rodin na mikroúrovni v kontextu makrosystému. **Praktický aplikační cíl** diplomové práce má formativní charakter vedoucí ke zlepšení stávající praxe pomocí získání podnětů pro práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami, vytvoření podkladu pro tvorbu metodiky a navržení souvisejících opatření. **Hlavní výzkumná otázka zní:** Jak je uzpůsobena odborná podpora charakteristikám příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče? **Zvolenou technikou sběru informací** je polostrukturovaný rozhovor s aktéry odborné podpory. K hlavní výzkumné otázce byly vytvořeny **čtyři dílčí výzkumné otázky:** **DVO1:** Jaké jsou vnímané charakteristiky a potřeby příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče? **DVO2:** Jakou roli zastává OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče? **DVO3:** Jakou roli zastává doprovázející organizace či další zainteresované instituce v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče? **DVO4:** Jaké metody jsou specificky užívané při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče?

V závěrečné kapitole je obsažena interpretace získaných informací v rámci výzkumného šetření a diskuze. Doplňující informace, na něž je odkazováno v textu práce, jsou obsaženy v přílohách.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Systém náhradní rodinné péče a institut příbuzenské pěstounské péče

Kapitola popisuje vývoj systému náhradní rodinné péče a institutu příbuzenské pěstounské péče, který v systému zaujímá své místo. Sleduje proměnu premis institutu příbuzenské pěstounské péče v čase až do současnosti. V současném systému hraje zásadní roli tvorba rodinné politiky a způsob implementace v rámci sociální reality, který následně určuje aktuálně platný legislativní rámec příbuzenské pěstounské péče, jenž udává způsob fungování institutu a je směrodatný pro všechny odborníky poskytující odbornou podporu příbuzenským pěstounským rodinám. Kapitola také uvádí statistické údaje shrnující realitu příbuzenské pěstounské péče a současnou diskuzi nad možným budoucím vývojem systému náhradní rodinné péče pro příbuzenskou pěstounskou péči.

Vymezeny jsou základní definice a pojmy příbuzenské pěstounské péče, jež vymezují téma výzkumného šetření diplomové práce, jsou klíčem porozumění problematice, jímž se práce zabývá, a jsou základem pro rozvržení výzkumného šetření. Výstupy diskuzí nad možným budoucím vývojem systému se mohou zračit v názorech odborníků poskytujících podporu příbuzenským pěstounským rodinám.

1.1 Vývoj systému náhradní rodinné péče, institutu příbuzenské pěstounské péče a jeho definice

Matějček (1999, s. 17-19) zmiňuje historický exkurz do vzniku systému náhradní rodinné péče a institutů nahrazující péči rodičů. Zákonnou formu nabylo osvojení již ve starém Římě. Matějček (1999, s. 18) dále zmiňuje, že péče o opuštěné děti je jedním z nejstarších odvětví dobročinnosti, popisuje první fázi, kdy se osvojení praktikovalo v rámci vyššího společenského kruhu, navazuje druhou fází datující ve středověku a novověku po konec 18. století, kdy se vepisovaly křesťanské hodnoty do postojů péče o děti, vznikaly první útulky a nalezince, jejichž činnost měla předcházet pojmání dětí coby levné pracovní síly a záměrnému mrzačení za účelem žebrání. Třetí fází datuje Matějček (1999, s. 18) do doby osvícenství, které přineslo rozvoj racionalismu, diskuzi o právech člověka a šíření myšlenek např. Pestalozziho či Rousseaua, myšlenky

se rozvíjely nadále preromantismem a romantismem. Čtvrtou fází je označováno období první republiky, otázka náhradní rodinné péče se objevila v diskuzi následkem přílivu poválečných sirotků, rozvíjí se pedagogika, psychologie, dětské lékařství aj. a větší důraz je kladen na blaho dítěte (Matějček, 1999, s. 20-21). Pátou fází představuje dle Matějčka (1999, s. 21) doba po 2. světové válce, během které byla preferována kolektivní výchova, jež přinesla neblahé následky, nová perspektiva se otevřela v roce 1963 zákonem o rodině, který upřednostnil mezi výchovnými institucemi opět rodinu a instituty osvojení, pěstounské péče a další formy náhradní rodinné péče.

Institut pěstounské péče a potažmo příbuzenské pěstounské péče má v České republice tradici a tudíž dnes nalezneme legislativní podloží, které se ovšem neustále rozvíjí a s pokračující specializací pěstounské péče je třeba ho nadále rozvíjet, aby odpovídalo realitě a současným odborným poznatkům a zkušenostem v rámci zahraničních systémů náhradní rodinné péče.

Počátky kontroly pěstounské péče lze nalézt v 18. a 19. století. Nejprve bylo realizováno tzv. ústavní poručenství v režii ústavu pro nalezené a sirotčí děti, znatelná změna přišla roku 1921, kdy vešel v platnost Zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, pěstounská péče tak byla řízená a kontrolovaná okresními a zemskými spolky péče o mládež, následně se rozvíjela péče v tzv. koloniích tj. rodin soustředěných v jedné oblasti a péče na základě soukromé dohody, jež položila základy příbuzenské pěstounské péči (Nadační Fond J&T, 2015, s. 4). Po roce 1950 došlo k faktickému zrušení pěstounské péče nově nastoleným společenským systémem, který preferoval kolektivní péči. I přesto že 60. léta přinesla vznik SOS vesniček, zákon upravující pěstounskou péči se vrátil až s rokem 1973 (Nadační Fond J&T, 2015, s. 5). Gibbs a Müller (2000, s. 80) dávají rozvoj příbuzenské pěstounské péče v americkém prostředí do souvislosti zahlcení systému sociálně právní ochrany dětí a hledání možných alternativ péče.

Novotná (2018, s. 19) vysvětluje, že současný systém náhradní rodinné péče se jen zřídka zabývá případy skutečně osiřelých dětí, nýbrž naprostou většinu případů v systému představují tzv. sociálně osiřelé děti, o které se jejich rodiče nemohou, nechtějí nebo neumějí starat. Cíle, které systém náhradní rodinné péče naplňuje, je poskytování dětem péči, která se svými charakteristikami podobá rodinné péči, ať už formou krátkodobé či dlouhodobé péče.

Aktuálními formami danými systémem náhradní rodinné péče jsou: osvojení, pěstounská péče, poručenství s osobní péčí, péče jiné fyzické osoby a hostitelská péče.

Rychlík a Hrbáčková (2018, s. 31) dělí pěstounskou péči podle procesu výběru a přípravy pěstounů na příbuzenskou pěstounskou péči a zprostředkovanou náhradní péči, kdy pěstouni příbuzenské pěstounské péče neprocházejí přípravou a posouzením, avšak před soudním rozhodnutím dochází k vyjádření sociálních pracovníků ke vhodnosti svěřením dětí do konkrétního rodinného prostředí.

V anglicky mluvících zemích se lze setkat s pojmy „relative care“ či „kinship care“ „foster care“ označuje souhrnně náhradní péči, americká autorka Denby (2016) v úvodu knihy pojem definuje jako uspořádání, ve kterém biologický člen rodiny nebo fiktivní příbuzný (nebiologický příbuzný se silnou emoční vazbou na dítě) převezme péči o nezaopatřené dítě, příbuzenská pečovatelská opatření jsou často zavedena z důvodu neschopnosti biologického rodiče pečovat o nezaopatřené dítě v důsledku zneužívání, zanedbávání, nemoci, uvěznění, smrti nebo jiných typů nouzových situací nebo krizí v rodině. Denby (2016, s. 89) zmiňuje druhy příbuzenské pěstounské péče: formální příbuzenská péče se státní ochranou dítěte a neformální příbuzenská péče bez legálně uzavřených vztahů. Child Welfare League of America (2016, s. 141) popsala druhy: soukromá pečovatelská péče (soukromě uspořádaná bez pomoci nebo podpory agentury péče o děti), dobrovolná péče o příbuzenství (sjednaná za podpory agentury bez ochrany agentury), veřejná pečovatelská péče (soudem stanovená péče agentuře, jež svěřila péči rodinným příslušníkům s pěstounskou licenci či bez ní) a stálá pečovatelská péče (soudem stanovená péče adoptivním rodičem či zákonným zástupcem dítěte). Anglické autorky Farmer a Moyers (2008, s. 14) uvádí další možné označení „kin care“, „kin placements“, „kin-care“.

Ve prospěch péče příbuzných o děti hovoří evoluční psychologie, teorie attachmentu, teorie sociálního učení, bioekologická systémová teorie, behaviorálně genetická teorie a další. Trend využívat příbuzenskou pěstounskou péči se rozvíjí kromě České republiky i v dalších zemích např. Farmer a Moyers (2008, s. 13) uvádí, že v rámci Velké Británie se k příslušnému roku jednalo o více než 40 % ze všech pečujících náhradní rodinné péče, dále se o vzrůstajícím trendu v Austrálii vyslovila Boetto (2010, s. 60), z amerického prostředí se o vzrůstajícím trendu vyslovili Gibbs a Müller

(2000, s. 80) a uvedli, že příbuzenská pěstounská péče bude v budoucnosti převažující formou náhradní rodinné péče.

Příbuzenská pěstounská péče představuje uspořádání, ve kterém biologický člen rodiny nebo fiktivní příbuzný, který je nebiologický, příbuzným se silnou emoční vazbou na dítě, přebírá péči o nezaopatřené dítě, péče je často zavedena z důvodu neschopnosti biologického rodiče pečovat o dítě, definovala Denby (2016, s. 1). Boetto (2010, s. 60) v definici příbuzenské pěstounské péče uvádí, že dítě je umístěno do péče příbuzných, přátel či členů místní komunity. Matějček (1999, s. 47) popisuje pěstounskou péči jako svazek o něco volnější než osvojení s nároky na porozumění a přizpůsobení výchovy dítěti s významným rozdílem nepřejímání rodičovské identity. Jako další charakteristiky pěstounského svazku uvádí Matějček (1999, s. 47), že se nejedná o definitivní svazek, ve kterém určité právní úkony týkající se dítěte zastávají další instituce.

1.2 Přístup k tvorbě rodinné politiky a model implementace do systému náhradní rodinné péče

Odborná podpora příbuzenských pěstounských rodin je obsahem rodinné politiky, jejímž fokusem je rodina coby základní lidská instituce, jenž zasahuje do všech sfér života, a politiky péče o ohrožené děti, tudíž se jedná o průřezovou sociální politiku státu MPSV (2019, online), jejímž smyslem je zajištění lidských zdrojů pro budoucnost společnosti.

Matoušek (2003, str. 187 – 188) vytýkal české rodinné politice nejasnou koncepci, chybějící podporu nestátních organizací sdružujících rodiny, nedostatečnou podporu rozvoje výchovných dovedností rodičů a další. 4. září 2017 byla schválena Koncepce rodinné politiky (MPSV, 2017) navazující na předchozí dokumenty z let 2005 a 2008, která byla vyhotovena Ministerstvem práce a sociálních věcí, Odbornou komisí pro rodinnou politiku v souladu s Programovým prohlášením vlády zaměřující se na funkční rodiny. Z řady analýz systému ochrany práv dětí, podpory rodiny, péče o ohrožené děti a náhradní rodinné péče vyšla potřeba reformy systému, čímž vzešla Národní strategie ochrany práv dětí (MPSV, 2012, s. 2), která si kladla za cíl do roku 2018: „...vytvořit takový systém, který zajistí důslednou ochranu všech práv každého dítěte a naplňování jeho potřeb, systém podporující zvyšování kvality života dětí a rodin, eliminující diskriminaci a nerovný přístup vůči dětem a podporující všestranný

rozvoj dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí, případně v náhradním rodinném prostředí, to vše za participace dítěte na rozhodovacích procesech, které se ho bezprostředně dotýkají. Při zajišťování „práva na dětství“ vyžadují určité skupiny dětí a rodin speciální přístupy a pozornost.“. Oproti Koncepti rodinné politiky (MPSV, 2017) je centrem pozornosti Národní strategie ochrany práv dětí (MPSV, 2012, s. 3-4) dítě, jeho dlouhodobý zájem, jedinečnost, vývoj. V rámci řešení situace dítěte je zahrnuta rodina a sociální okolí dítěte, je stavěno na jejich silných stránkách a jsou identifikována problémová místa ve spolupráci všech zúčastněných subjektů. Průřezovou prioritou C je právo na rodinnou péči, neboť (MPSV, 2012, s. 6) říká: „Rodina je základní jednotkou společnosti a přirozeným prostředím pro růst, spokojený vývoj a ochranu dětí. Má nárok na ochranu ze strany státu a společnosti.“. Dílčím cílem 9 je Podpora náhradní rodinné péče (MPSV, 2012, s. 16): „Je doporučeno rozvíjet pěstounskou péči za účelem zamezení umístování dětí do ústavů všech typů; vytvořit a realizovat soubor pokynů zpracovaných po konzultaci s odborníky a občanskou společností zabývajícími se péčí o dítě pro důsledné a objektivní hodnocení vhodnosti dětí k adopci na celém jeho území; zajistit právo všech dětí znát od narození své rodiče (včetně dětí umístěných do náhradní rodinné péče)“. V roce 2017 byl stanoven v pořadí třetí Akční plán k plnění národní strategie. Dalším významným dokumentem shodujícím se v předmětu je Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016-2025 (MPSV, 2015).

O stupeň výše nelze opomenout vliv Evropské Unie, neboť je Česká republika členským státem, sama ministerstva implementují politiky EU. Informace o různých druzích politik členských států v případě péče o děti poskytuje European Platform for Investing in Children (EPIC), která také shromažďuje a šíří inovativní na důkazech založené postupy s pozitivním dopadem na děti (EPIC, online). EPIC je inspirativním nástrojem a mohou ho využít i dílčí organizace.

Lze konstatovat, že v posledních letech došlo k uchopení a stanovení cílů včetně nastavení a vedení implementace v rámci jednotlivých rezortů až k dílčím pracovníkům v rámci lokální úrovně, kterou plynou od státem vytvořených legislativních předpisů, v nichž se zračí i mezinárodní úmluvy. Což odpovídá „top down“ modelu politického procesu, který vychází ze statické představy, že programy sloužící naplňování cílů k řešení veřejných problémů jdou ve směru od vládních politiků a profesionálů směrem

k implementačním pracovníkům při racionalisticky konstruovaných cílech a jejich administraci, kdy implementační pracovníci nemají prostor pro vyjednávání programů „zdola“ (Winkler, 2002, s. 10-11).

Ovšem „bottom up“ modelu odpovídají aktivity dalších aktérů, které oproti Vládě a MPSV nemůžeme opomenout. Například Sdružení pěstounských rodin (2019, online) vzniklo z iniciativy samotných pěstounů a hájí jejich zájmy už více než dvacet let. Obdobně funguje Asociace náhradních rodin České republiky (2019, online), která si sama stanovila cíl ochrany práv a zájmů náhradních rodičů a dětí v jejich péči spolu se zajištěním důstojných podmínek pro výkon péče, čehož dosahují účastí v aktivitách: „...zastupování zájmů členů sdružení při jednáních s orgány veřejné i místní správy,... (...) ...usilování o zlepšení legislativy a metodiky v oblasti náhradní rodinné péče,...“, což svědčí o snaze ovlivňování politiky odspoda, přímo od samotných aktérů pěstounské péče. Dalším velkým hráčem podporující transformaci coby nástroj systémové změny s iniciativou samotných pěstounů, jež se chtěli podílet na zkvalitňování systému je Dobrá rodina, o. p. s. (2019, online), která zřídila Metodické centrum Dobré rodiny. Dobrá rodina (2019, online) je zakládajícím členem Asociace Dítě a Rodina, z. s., spolupracuje s úřady, hledá dobrou praxi a spolupracuje s odborníky, které vzdělává. Zmíněné případy jsou důkazem, že se stávají hráči při utváření sociální politiky. Winkler (2002, s. 10) mluví o jasnosti, že tvorba politiky je tvůrčí proces a měla by být zpracována adekvátně a k potřebám aktérů, které mohou podstatně ovlivnit původní politický záměr, a vztah by měl být formulován symetricky. Analytické studie 80. a 90. let dle Winklera (2002, s. 11) zaměřily výzkumný fokus na způsob organizace veřejného problému a následné ovlivnění implementačního výsledku. Tvorba takové politiky, aby byla efektivní a přínosná, by měla zohlednit aktéry a ve vzájemné komunikaci nastavovat cíle, což je dle mého názoru případ vytváření sociálně politických cílů v rámci pěstounské péče, což odpovídá názoru Jan Erik Laneho, kterého zmiňuje Winkler (2002, s. 80), že neexistuje žádná dělicí čára mezi těmito dvěma přístupy, nýbrž se jedná o základní teoretický model, jehož prvky lze nalézt v různých kombinacích.

Středisko Stopa Čápa je doprovodná služba pěstounských rodin organizace Salinger, z. s. (2018, s. 9), kde byla provedena část výzkumného šetření diplomové práce. Středisko se neúčastní aktivit v rozsahu jako výše uvedené příklady, nemá

je formulované ve svých cílech, nýbrž cíle obsahují doprovázení pěstounských rodin, proto ji řadím spíše do top down modelu, jak zmiňuje Winkler (2002, s. 83) dle Lane dbající hlavně na odpovědnost. Středisko se účastní aktivit jako např., objevuje se na konferencích, u kulatých stolů s účelem tvorby metodik, komunitních plánování, na schůzkách k síťování služeb kraje, na setkáních doprovodných organizací. Vyzdvihla bych kvalitu v hodnotě vysoké profesionality, aktivně implementuje aktuální politiku a přistupuje k tomu velmi zodpovědně, neboť se důkladně zabývá vyvíjením postupů vhodných k implementaci. Zmíněné aktivity je možno vnímat jako silný podpůrný efekt souznění s aktuální politikou s vysokou snahou o pochopení změn.

Studiem literatury Winklera (2002, s. 91-104) na středisko Stopa Čápa organizace Salinger, z. s. nasedá kulturní model implementace jako organizačního rozvoje programu. Organizace po svých lidských zdrojích vyžaduje angažovanost v činnosti organizace a participaci na rozhodnutích, pracovníci tak plní své potřeby autonomie a kontroly vlastní práce. Organizační struktura má sice hierarchickou strukturu, avšak v rámci jednotlivých středisek funguje každý tým na partnerských principech, otevřené komunikaci, vzájemnou důvěrou a podporou za využití schopností každého jednotlivce, panuje týmová soudržnost. Pro řešení konfliktů je prostor na poradách a supervizích. Napříč středisky jsou vytvářeny pracovní skupiny. Je dbáno interpersonálních vztahů, neboť jejich kvalita může determinovat kvalitu rozhodnutí, v rámci hodnocení pracovníků se dbá motivací jednotlivců a jejich osobní rozvoje, včetně nápadů na rozvoj služby či celé organizace. Implementace cílů je bohatě diskutována, včetně možností provedení, které budou nejlépe vyhovující jednotlivcům. V případě odůvodněné nespokojenosti podporuje vrcholový management participaci aktivit za využití nástrojů bottom up modelu, jako tomu bylo v případě střediska poskytující služby ohroženým rodinám, jež se zapojilo do Platformy pro sociální bydlení.

1.3 Aktuální legislativní rámec příbuzenské pěstounské péče

Aktuální legislativní prostředí zachycuje pěstounskou péči i s částečným rozlišením příbuzenské pěstounské péče hned několik norem. V rámci českého legislativního prostředí došlo k zásadním změnám po roce 2012 a další vývoj lze očekávat. Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí (Česko, 1999) v roce 2012 přinesla hlavní okruhy změn pro rozvoj náhradní rodinné péče: zvýšená podpora pěstounské péče, hmotné

zajištění, nový způsob příprav pěstounů, rozvoj podmínek pro zřizování souvisejících služeb pro pěstounské rodiny. Za zmínění stojí i nadřazené nadnárodní úmluvy.

Čl. 3. 9. 20, 5 a 16 Úmluvy o právech dítěte (Česko, 1991) stanovuje povinnost státu zabezpečit dítěti náhradní péči (přednostně náhradní rodinnou péči), jestliže je dítě dočasně či trvale zbaveno rodinného prostředí, či které nemůže být v jeho zájmu ponecháno v rodinném prostředí. V souvislosti s odlišnou implementací úmluvy napříč světem byla vydána upravující směrnice o náhradní péči o děti A/RES/64/142 (United Nations, 2009, s. 2), která ukládá cíl podpory úsilí, aby byly děti ponechány v péči jejich rodiny či navráceny do péče své rodiny.

Klíčovým zákonem je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (Česko, 2012), který upravuje základní formy náhradní rodinné péče. § 954 nebo § 962 občanského zákoníku (Česko, 2012) zachycuje upřednostnění péče příbuzných před péčí cizí osoby a před umístěním dítěte do ústavní výchovy.

Poručenství je další možnou formou, pokud poručník o dítě osobně pečuje je forma náhradní rodinné péče vymezena § 928 až § 942 (Česko, 2012), která je využívána v situaci, kdy není žádný z rodičů vykonávající rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu (např. oba rodiče nezletilého dítěte zemřeli nebo byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, rodiče dítěte jsou nezletilí či jeden je nezletilý a druhý není znám, uveden v rodném listě). § 953 až § 957 (Česko, 2012) stanovuje péči jiné osoby, samotná pěstounská péče je vymezena § 958-970. Další dvě formy osvojení a pěstounská péče na přechodnou nejsou tolik využívány právě pro péči osob s příbuzenskými vazbami na dítě.

Vedle toho § 910 občanského zákoníku (Česko, 2012) stanovuje vzájemnou vyživovací povinnost předkům a potomkům, případně vzdálenějším příbuzným. V roce 2013 bylo zavedeno přiznání odměny pěstouna na základě důvodů hodných zvláštního zřetele. MPSV (2019, s. 9) zmiňuje, že v současnosti odměnu získává cca 95 % pěstounů prarodičů a přiznávání dávky je tak zvýšenou administrativní zátěží.

Další klíčovou úpravou je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů (Česko, 1999), který § 1 vymezuje sociálně-právní ochranu dětí, kterou vymezuje jako ochranu práva dítěte na příznivý vývoj, řádnou výchovu a oprávněných zájmů dítěte, působení s cílem obnovení narušených funkcí

rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, což zahrnuje příbuzenskou pěstounskou péči, klíčovou částí zákona upravující pěstounskou péči je § 47a - 47za, které vymezují pěstounskou péči, upravují proces zprostředkování pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu, vymezují práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče.

1.4 Aktuální stav příbuzenské pěstounské péče

Dle statistických údajů v Ročním výkazu o výkonu sociálně-právní ochrany dětí MPSV k 31. 12. 2018 se v náhradní rodinné péči nacházelo celkem 19 626 dětí, z toho 11 643 v pěstounské péči (MPSV (2), 2018, online). Poměr dětí umístěných v pěstounské péči představoval k 31. 12. 2018 59,3 %, v porovnání s údaji Institutu projektového řízení (2017, s. 7) k 31. 12. 2016, kdy se jednalo o počet 18 636 dětí, s poměrem dětí umístěných v pěstounské péči 58,6 %, je znatelný nárůst využívání institutu pěstounské péče. Institut projektového řízení (2017, s. 39) prezentuje výsledky své analýzy, kdy v polovině případů různých forem náhradní rodinné péče šlo v roce 2015 o 51,7 % dětí v péči příbuzných, a 51,4 % v roce 2016, největší podíl příbuzenské péče byl zaznamenáno u formy svěřeni dítěte do péče jiné osoby (pro rok 2015 81,7 % a pro rok 2016 83,1 %), v případě formy pěstounské péče příbuznými se jednalo o podíl v roce 2015 66,4 % a v roce 2016 68,4 %. Ze statistických údajů jasně vyplývá, že v rámci institutu náhradní rodinné péče figurují příbuzní jako převažující pečující v nadpoloviční většině. Institut projektového řízení (2017, s. 40) uvádí údaj počtu náhradních rodičů s příbuzenským vztahem k dítěti 11 059 k roku 2016, z čehož bylo 57 % prarodičů. Nutno poznamenat, že poměr v rámci České republiky není jednotný, neboť se do využívání formy náhradní péče pěstounské péče či svěřeni dítěte do péče jiné osoby vpisují rozhodovací procesy v úrovni soudů.

Obdobný trend, kdy vlády napříč vyspělými zeměmi upřednostňují péči o děti příbuznými lze pozorovat i v dalších zemích, což potvrzují např. Connolly, Kiraly, McCrae a Mitchell (2017, s. 88), či Boetto (2010, s. 60).

MPSV (2019, s. 5) uvádí souhrnné údaje za léta 2015-2018, kdy se jedná o podíl pečujících příbuzných v 84 % ve formě svěřeni dítěte do péče jiné osoby, v 67 % ve formě svěřeni dítěte do pěstounské péče, v 55 % ve formě svěřeni dítěte do péče osoby jmenované poručníkem a ve 2,5 % ve formě pěstounské péče na přechodnou

dobu. Malý poměr u pěstounské péče na přechodnou dobu coby využívané formy péče příbuznými dítěte je dán specifickými cíli pěstounské péče na přechodnou dobu.

1.5 Diskuze nad budoucími systémovými změnami

Kundelová, Svobová, Mertová (2019, s. 6) usuzují, že po přistoupení k Úmluvě o právech dítěte České republiky je třeba systém péče o ohrožené děti k naplňování práv, jež garantuje Úmluva o právech dítěte, transformovat. Systematická transformace probíhá od roku 2006. Mnohé kroky již byly podniknuty, ovšem další je třeba ještě ujit.

Hofschneiderová (2018, s. 47) podrobně vysvětluje, že z pohledu základních práv a svobod je třeba odlišit příbuzenskou pěstounskou péči od zprostředkované, neboť formy naplňují jiná základní práva dítěte. Základní právo dítěte na autonomii jeho rodiny a na ochranu jeho rodinného života je naplňováno pomocí příbuzenské pěstounské péče, kdežto pomocí zprostředkované příbuzenské péče je naplňováno základní právo na zvláštní ochranu v případě ztráty péče své rodiny. Základní rozlišení pomocí základních práv vnáší do problematiky pěstounské péče jasnou orientační šipku na potřeby dětí a jejich pečujících osob, dle toho by měl být rozvržen systém odborné podpory a pomoci odpovídající jejich potřebám. Hofschneiderová (2018, s. 47) dále zdůrazňuje, že je třeba v případě péče příbuzných uplatňovat zcela jiný důkazní standard než při péči nepříbuzných osob a stát by se měl zdržovat sociálního inženýrství a usilovat o to, aby dítě vyrůstalo ve své původní rodině. Zdržením sociálního inženýrství rozumějme co nejmenší nezbytný umělý zásah do fungování lidí v jimi vytvořených institucích. I když je čára značící rozdíly mezi zprostředkovanou a příbuzenskou pěstounskou péčí pouze pomyslná, vzhledem k aktuálnímu společenskému kontextu má péče o dítě příbuzným či profesionálním pěstounem zcela odlišný náboj. Nadační fond J&T (2015, s. 32) navrhuje v rámci specializace pěstounské péče v prostředí České republiky zavedení specializovaných typů pěstounské péče, jedním z nich by byla právě příbuzenská pěstounská péče, kam by byla vřazena osobní péče poručníka dítěte. V odborných diskuzích se téma odlišení příbuzenské pěstounské péče objevuje velmi často a v rámci budoucího vývoje lze snad očekávat, že k tomu dojde.

Anna Hofschneiderová (2018, s. 58) jasně vyjadřuje svůj odborný závěr: *„Pojetí pěstounské péče jako služby dítěti je jistě správným a jediným možným východiskem, avšak výlučně, pokud jde o tu pěstounskou péči, kterou dítěti zbavenému péče svých*

rodičů zprostředkovává stát. Příbuzenská pěstounská péče, navzdory tomu, že podle českého vnitrostátního práva spadá pod jeden institut se zprostředkovanou pěstounskou péčí, musí být ovládána zcela jinými principy a pravidly, které pojetí pěstounské péče jako služby dítěti neodpovídají.“. MPSV na podporu rozvoje náhradní rodinné péče vytvořilo projekt podporující cíle transformace projektem Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně – právní ochrany dětí, jehož klíčovými aktivitami jsou: Podpora a rozvoj služeb v oblasti OSPOD, Monitorování systému ochrany práv dětí, Celoživotní vzdělávání pracovníků OSPOD, Rozvoj náhradní rodinné péče a Osvěta. Projekt byl realizován ve 12 krajích od 01. 01. 2016 do 30. 06. 2019, jedním ze zapojených krajů byl i Královéhradecký.

K 30. 06. 2019 předložilo MPSV Návrh systémového řešení výkonu a podpory příbuzenské pěstounské péče, který rozpracoval diferenciaci dávek pěstounské péče, definování odlišnosti forem pěstounské péče a péče jiné osoby v občanském zákoníku a s tím související možné varianty řešení úpravy hmotné a odborné podpory příbuzenské pěstounské péče. V rámci definování odlišnosti pěstounské péče a péče jiné osoby se související otázkou hmotného zabezpečení a odborné podpory MPSV (2019, s. 14-18) uvádí varianty od zachování stávajícího stavu, zavedení nároku osob pečujících o dítě formou péče jiné osoby na odbornou podporu v případech indikovaných OSPOD, vznik nároku na úhradu potřeb dítěte a na příspěvek při převzetí dítěte a zrovnoprávnění hmotného zajištění pěstounské péče a péče jiné osoby, čímž by však institut péče jiné osoby pozbyl významu. Dílčí varianty zohledňují jednotlivé potřeby příbuzných coby pečujících osob a samozřejmě i potřeby státního rozpočtu. Závěrem MPSV (2019, s. 32) zmiňuje, že navrhované varianty směřují k větší jednoznačnosti ukotvení a narovnání podmínek forem péče při nejvyšší míře naplňování potřeb dítěte. U efektu některých variant pro realizátory podpory shledávám naplnění zmíněného cíle diskutabilním. Při vyčlenění segmentu příbuzných coby pečujících osob ze systému pěstounské péče při vzniku nároku na příspěvky bych viděla cestu, že odbornou podporu mohou zajistit poradny pro rodinu či sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, shledávám však riziko roztržité péče a vyšší nároky na pracovníky OSPOD.

2. Odborná podpora příbuzenské pěstounské péče

Odborná podpora pěstounské péče je rozvržena v jednotlivých fázích realizace a reaguje na typické charakteristiky jednotlivých fází. Příbuzenská pěstounská péče je však ve svých fázích od zprostředkované pěstounské péče odlišná, ač je realizována v rámci jedné formy. Kapitola představuje vymezení charakteristik možných fází realizace příbuzenské pěstounské péče, jak je zachycuje odborná literatura a zmiňuje aktéry odborné pomoci a jejich kompetence. Kapitola také uvádí povinnosti a práva pěstounů dané zákonnou úpravou.

Odborná podpora by měla reagovat na potřeby příbuzenských pěstounských rodin, z toho důvodu kapitola shrnuje analýzy a poznatky týkající se potřeb příbuzenských pěstounských rodin s rozlišením na potřeby rodičů a dětí. Odborná podpora by také měla působit preventivně, aby nedocházelo naplnění typických rizik, která péče přináší, kapitola popisuje rizika spolu s výhodami, které mohou mít naopak posilující efekt. Obsahem kapitoly je také souhrn užívaných metod, pomocí nichž je odborná podpora realizována.

Vymezení fází realizace, náplň a forem odborné podpory jsou klíčové pro splnění osobního, intelektuálního a praktického, aplikačního cíle diplomové práce. Vymezení je nutné pro stanovení výzkumných otázek výzkumného šetření diplomové práce a pro orientaci v tématu pro kvalitní sběr informací od informantů – odborníků poskytujících odbornou podporu příbuzenským pěstounským rodinám.

2.1 Fáze realizace příbuzenské pěstounské péče a systém podpory

Fáze realizace příbuzenské pěstounské péče se od zprostředkované péče značně liší. Činné orgány a legislativní rozdělení kompetencí orgánů však v současném legislativním prostředí zůstává. Pro následnou orientaci v procesu realizace příbuzenské pěstounské péče uvádím jednotlivé aktéry a jejich kompetence při procesu zprostředkování pěstounské péče, z nichž vyplývají role a úkoly při vzniku příbuzenské pěstounské péče:

- Obecný úřad s rozšířenou působností – žádost o zařazení do příslušné evidence zájemců o zprostředkování NRP, pracovníci poskytují bližší informace,

pomáhají s vyplněním žádosti a zajištěním příloh, založení vlastního spisu žadatele, provedení sociálního šetření, vydání stanoviska.

- Krajský úřad – obdrží spisovou dokumentaci žadatele, provede odborné posouzení (posouzení bezúhonnosti, posouzení zdravotního stavu, psychologické posouzení a zhodnocení přípravy žadatele, vydání rozhodnutí, u žadatele v evidenci možnost provést opětovné posouzení.
- Úřad práce ČR – žádost o dávky pěstounské péče.

Hlavními aktéry odborné podpory v nejužším kontaktu s rodinou dítěte, kteří jsou účastni celého procesu v první linii, jsou:

- OSPOD – zaujímá klíčovou roli spočívající v řízení a koordinaci veškeré podpory a pomoci, zpracovává individuální plán ochrany dítěte, plní funkci: informační, poradenskou, mapovací, monitorovací, vyhodnocovací.
- Sociální služby – kromě výjimek stanovené povinnosti využívání pomoci stojí na partnerství a dobrovolnosti, podílí se na plnění IPOD, plní funkci: podpůrnou, poradenskou, informační, asistenční.
- Pověřené osoby (více viz níže) – mají povinnost pomáhat při naplňování práv a povinností pečujících daných zákonem, úzce spolupracují s OSPOD, plní funkci podpůrnou, poradenskou, informační, asistenční, monitorovací.

2.1.1 Vývoj rodinné situace

Nejčastějšími příčinami, proč se děti ocitají v péči příbuzných je dle autorek (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová In Uhlířová a kol. 2010, str. 6): náhlé úmrtí z důvodu nemoci či nehody rodiče/ů, úmrtí jednoho z partnerů vedoucí k nezvládnutí situace druhým partnerem a následnému opuštění dětí, mládí a nezralost matky, odebrání dítěte rodiči žijícím patologickým způsobem života, psychiatrická diagnóza rodiče/ů, výkon trestu odnětí svobody rodiče/ů, rodiče s projevem závislosti na drogách či alkoholismus. Obdobných výsledků došly Mošťková a Sobotková (2016, s. 61), které zkoumaly zejména příbuzenskou pěstounskou péči prarodiči, příčiny rozčlenily do třech kategorií: patologický způsob života biologických rodičů, osobnostní charakteristiky, následkem jichž nezvládli rodiče péči o dítě, a dopad životních událostí jako rozpad partnerského vztahu, nezaměstnanost apod. Pazlarová (2016, s. 142) zmiňuje dva hlavní modely vzniku „pěstounského příbuzenského vztahu“, pro první z nich je typické postupné

přebírání péče o dítě na různě dlouhé časové úseky, až dítě zůstane v plné péči a následně se řeší formální stránka péče, pro druhý z nich je typické náhlé umístění za často dramatických okolností, kdy se pěstouni nemají čas na novou situaci připravit a přizpůsobit se jí. Dva modely popsaly i v rámci výzkumu v prostředí Velké Británie Farmer a Moyers (2008, s. 103-104).

Nadační fond J&T (2014, s. 22-23) zmiňuje tři typy umístění dítěte k příbuzným:

- náhlé umístění bez možnosti dlouhodobého procesu zrání pečovateli k pěstounské péči doprovázené rychlým rozhodováním a nepřipraveností,
- umístění jako přechodné řešení před nalezením jiného způsobu péče z důvodu možností pečujícího provázené zklamáním,
- umístění k příbuzným po pobytu v ústavu nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s negativními důsledky pobytu dítěte v zařízení ústavního charakteru.

Vzhledem k náročné rodinné situaci, jejímž vyústěním je převzetí péče za příbuzné, se pečující dítěte rozhoduje samostatně, bez posouzení a mnohdy za nedostatečné informovanosti o plynoucích následcích přijetí dítěte do náhradní péče. Vzdělávání je proto obzvláště důležité a může napomoci zvládnutí nelehkého úkolu, jak tvrdí i Hanušová a Hanousková (2017, s. 7-8) a mimo jiné i zmiňují terapeutickou rovinu, že kromě dětí prochází traumatem i sami pečující, neboť se jich vyústění rodinné situace přímo týká a jsou aktéry situace. Obdobně smýšlí i Pazlarová (2016, s. 142) a výchozí situaci příbuzenských pěstounů vystihuje tak, že chybí vlastní nezávislé rozhodnutí, které probíhá pod tlakem, pojí se s osobní krizí pěstouna za rozporuplných až negativních emocí pojících se s přijetím dítěte při nedostatku informací o legislativě, síti služeb, právech a povinnostech.

V této fázi je již mnohdy pečováno v různě dlouhých úsecích o dítě.

2.1.2 Vyhodnocení situace dítěte a zajištění formální stránky péče o dítě

O svěřením do péče jiné osoby či do pěstounské péče rozhoduje přímo soud za spolupráce OSPOD. Pečující osoba by měla mít bydliště na území České republiky, představovat záruky řádné péče a souhlasit se svěřením dítěte do péče (Nadační fond J&T, 2014, s. 12). Kontakt s pracovníkem OSPOD je první zdrojová příležitost pro příbuzenského pěstouna, aby došlo k zasíťování vedoucího k získání podpory.

Matějček (1999, s. 73-74) vysvětluje model indikace dítěte pro náhradní rodinnou péči, kterou by měli pracovníci zvažovat, zmiňuje právní hledisko, které je rozhodující a předznamená veškeré další možnosti, další činitele dělí do kategorií: biologické činitele, vývojové faktory, sociální činitele a situační činitele. Matějček (1999, s. 74) dále vysvětluje odlišnou závažnost jednotlivých činitelů, vytvořil pro ni pětibodovou stupnici: specifická indikace – převažuje jedna forma péče, infikace – převažuje pozitivní vztah a dané řešení je možné, přijatelné a žádoucí, přijatelné řešení – forma není přímo indikována, ovšem není kontraindikována, nouzové řešení – převažuje negativní vztah, formu lze volit tehdy, když není jiná forma dostupná, kontraindikace – představuje nepřijatelnou formu.

Z výzkumného šetření (Volechová, 2012, s. 73) v kontextu OSPOD na území Jihočeského kraje vzešlo, že se sociální pracovnice shodovaly v pohledu vhodnosti volení příbuzenské pěstounské péče coby řešení situace dítěte. Hanušová a Hanousková (2017, s. 9) zastávají obdobný názor a popisují čtyři hlavní pozitiva příbuzenské pěstounské péče: emocionální pouto mezi dítětem a pečující osobou, zachování vazeb na prostředí, dítě je nadále součástí své rodiny, větší šance na zachování vztahu s rodičem. Podporu nalezneme i u zahraničních autorů Farmer a Moyers (2008, s. 15-16), Denby (2016, s. 94). V ideálním případě při postupném rozvoji výchozí situace v rodině probíhají případové konference v kombinaci s podporou původní rodiny, po opětovném vyhodnocování situace až k odloučení dítěte od původní rodiny a následné umístění příbuzným s navazující podporou (Nadační fond J&T 2014, s. 31-33).

Dle aktuální legislativy není rozlišováno v rámci pěstounské péče mezi právy a povinnostmi pečujících zprostředkované péče a příbuzenské péče, jak je dělí Rychlík a Hrbáčková (2018 s. 31). Rozlišení zachycuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (Česko, 1999): „...zprostředkování péče se neprovádí, podala-li návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině“. Příbuzných se tak v rámci pěstounské péče netýká do značné míry proces posuzování kompetencí pro plnění role pěstouna a nemají povinnost účastnit se příprav před přijetím dítěte do péče.

V porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí je výrazný rozdíl v samotné psychické přípravě a rozložení v delším časovém úseku. Motivace přijmout dítě

u příbuzenských pěstounů je docela jiná. Zprostředkování pěstouni prochází nábořem, procesem zprostředkování, prověřováním a klíčovou přípravou, ještě při čekání na dítě k umístění se uzavírá dohoda s doprovázející organizací a v případě přijetí dítěte je navázán vztah s klíčovým pracovníkem. § 27 Zákona o sociálně právní ochraně dětí (Česko, 1999) popisuje odborné posuzování pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče, které zahrnuje: posouzení dítěte a žadatele, zhodnocení přípravy, vyjádření dětí žadatele, posouzení schopnosti dětí v domácnosti přijmout dítě do rodiny, zajištění bezúhonnosti žadatele a dalších osob tvořících společnou domácnost. U dětí je posuzována úroveň tělesného a duševního vývoje a další a vhodnost náhradní rodinné péče a jejích forem. Loutná (2018, s. 155) popisuje, že pro tuto fázi je klíčové poradenství a podpora při procesu vedoucím k tomu, stát se náhradním rodičem.

Jestliže se jedná o péči ve formě pěstounské péče, přísluší pečujícímu dávky pěstounské péče a při naplnění povinnosti do 30 dnů od nabytí právní moci rozsudku o svěřeni dítěte do pěstounské péče - uzavření dohody o výkonu pěstounské péče s obecním úřadem obce s rozšířenou působností, OSPOD či nestátní neziskovou organizací i právo na státní příspěvek na výkon pěstounské péče, jež představuje neinvestiční transfer státního rozpočtu stanovený novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí k 1. lednu 2013, ze kterého jsou hrazeny služby doprovázení rodiny. Uzavřením dohody je určena doprovázející osoba, která zajišťuje mimo jiné odbornou podporu pěstouna. Pěstoun se uzavřením dohody zavazuje k plnění povinností pěstouna. V případě příbuzenské pěstounské péče nenáleží nárok na dávky pěstounské péče např. prarodičům automaticky, nýbrž pouze tehdy, pokud se jedná o případ hodného zvláštního zřetele zakotveného v § 47j odst. 3 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí (Česko, 1999). O přiznání nároku rozhoduje krajská pobočka Úřadu práce, která si žádá vyjádření od příslušného obecního úřadu s rozšířenou působností.

§ 47a Zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. (Česko, 1999) ukládá pěstounům:

- povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,
- povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí,

- povinnost v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči, a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.

Vedle povinností se pěstounům uzavřením dohody příkládají dle § 47a Zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. (Česko, 1999) práva:

- na poskytnutí pomoci při zajištění celodenní péče o svěřené dítě alespoň ve věku 2 let v rozsahu 14 dní / rok,
- na zprostředkování odborné psychologické, terapeutické či jiné pomoci alespoň 1 / 6 měsíců,
- na zajištění či zprostředkování bezplatné možnosti zvyšování znalostí a dovedností,
- na pomoc při plnění povinností (zajištění místa pro realizaci styku oprávněných osob s dítětem, zajištění asistence při styku)
- na poskytnutí pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě zajištěním krátkodobé péče (při pracovní neschopnosti, při narození dítěte, vyřizování nezbytných záležitostí, při úmrtí blízké osoby).

2.1.3 Navázání spolupráce s doprovázející organizací / přípravná / podpurná fáze

Přípravná a počáteční fáze zprostředkované pěstounské péče by odpovídala fázi vstupu doprovázejícího pracovníka do příbuzenské pěstounské rodiny. Fáze zprostředkované pěstounské péče jsou rozděleny do kroků, jež na sebe navazují a má se tak předejít potenciálním komplikacím. Specifická výchozí situace příbuzenských pěstounů si žádá specifickou odbornou podporu. Je více než zřejmé, že v případě příbuzenských pěstounů probíhají částečně přípravné kroky ex post, čímž služba nabývá docela jiného charakteru, na místě by bylo terapeutické provázení zvládnutí nové životní situace a sanace rodiny při posilování a rozvíjení zdrojů a kompetencí pečovatелů. Zároveň pracovníci pracují s již určitým způsobem zavedeným rodinným systémem, který je třeba do značné míry respektovat.

Nadační fond J&T (2015, s. 16-21) v kontextu specializace příbuzenské pěstounské péče vnáší požadavek, že by mělo být zajištěno doručení znalostí a dovedností příbuzenským pěstounům, aby mohli dobře pečovat o dítě v kontextu nepříznivých,

náročných životních situacích nastalých v rodině a v této souvislosti uvádí příklad příbuzenské pěstounské péče v Anglii, kde je příbuzenská pěstounská péče včleněna do specializovaných forem náhradní péče s rozvinutou odpovídající formou podpory, aby příbuzenští pěstouni mohli za kvalitní pomoci péči zvládat. V případě příbuzenských pěstounů prarodičů Pazlarová (2016, s. 138-139) vzhledem ke specifikům doporučuje důkladnou podporu ve výchově s případným napojením na další odborné služby, motivaci k respitní péči, podporu v kontaktu s dalšími subjekty a emocionální podporu, neboť obav souvisejících s péčí o dítě může být celá řada. Na potřebné podpoře příbuzenských pěstounských rodin se odborníci shodují. Možnosti podpory tet a strýců coby pěstounů vidí Pazlarová (2016, s. 139-140) v oblasti výchovné podpory zapojení do sourozenecké skupiny i s ohledem na biologické děti a praktické pomoci se zařizováním věcí a napojení na služby či odbornou pomoc.

Pro sourozence v roli pěstounů je klíčová podpora ve výchově, vzhledem k jejich zkušenostem, a připravenost na případné krizové situace, pomoc s vedením domácnosti, finančním hospodařením, v kontaktu s dalšími subjekty, zprostředkování respitní péče a emocionální podpora (Pazlarová, 2016, s. 140-141).

Pazlarová (2016, s. 130) podotýká, že podpora je některými příbuzenskými pěstouny vnímána jako nevhodná intervence v rodinném prostředí a pracovníci doprovázejících organizací se s tím potýkají často. Rozum a cit, z. s., jež se specializuje na podporu příbuzenských pěstounů vysvětluje (Hanušová, Hanousková, 2017, s. 2-4) neochotu spolupracovat ze strany příbuzenských pěstounů následkem nevyjasněnosti rolí, neboť se nevnímají jako pěstouni a je třeba stavět na jejich příbuzenské roli, které může být podpora doprovázející organizace užitečná.

Klíčovými postupnými kroky v procesu zprostředkované pěstounské péče je období přípravy a vstup dítěte do rodiny a jeho adaptace. Přípravu zájemce o pěstounskou péči definuje Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (Česko, 1999) dle § 11 a stanovuje časový rozsah přípravy na nejméně 48 hodin, v případě pěstounské péče na přechodnou dobu je tomu 72 hodin. Zákon pamatuje i na přípravu dětí, jež žijí v rodině zájemce, nedefinuje však ani obsah, ani rozsah. Přípravu může krajský úřad zajistit i v případě poručenství či svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby.

Zákon také mluví o pověřených osobách, které mohou realizovat přípravy: „*pověřené osoby mohou v oblasti sociálně-právní ochrany převzít zajišťování přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče k přijetí dítěte do rodiny, provádět přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče a poskytovat odborné poradenství a pomoc těmto žadatelům,...*“ (MPSV (2012, online) vydalo Vyhlášku č. 473/2012 Sb., která § 3 stanovuje obsah a rozsah odborné přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem k přijetí dítěte do rodiny. Kundelová, Svobodová, Mertová (2019, s. 12) poukazují na nejednotnost právní úpravy realizace příprav ze strany OSPOD a ze strany pověřenými osobami.

MPSV (2019, s. 16) v rámci systémového řešení příbuzenské péče zmiňuje variantu zavedení nároku osob pečujících o dítě formou péče jiné osoby na odbornou podporu, pokud by OSPOD indikoval podporu jako potřebnou, v takových případech by pečující příbuzní uzavírali dohodu obdobnou dohodě o výkonu pěstounské péče. Tudíž by se v péči doprovázejících organizací mohl objevovat segment klientů s pečujícími příbuznými v novém režimu. Zmíněná varianta zohledňuje potřeby rodiny na odbornou podporu, avšak nikoliv v režimu a s požadavky kladenými na pečovatele zprostředkované pěstounské péče.

Následuje samotné doprovázení sociálními pracovníky příbuzenských pěstounů, jež zajišťují naplňování práv a povinností vyplývajících z dohody. Šustrová (2018, s. 140-141) vysvětluje doprovázení rodiny jako službu s primárním klientem dítětem, o které je pečováno, potažmo však doprovázení zahrnuje náhradní rodinu jako celek a její jednotlivé členy: „*Doprovázení pěstounské rodiny má... (...) ...zejména formu konzultací, poradenství, sdílení, podpory, náhledu, případně vedení pěstounů a dohledu nad pěstounskou péčí.*“ Základními kameny doprovázení rodiny je podpora, kontrola a vzdělávání.

Pazlarová (2016, s. 143) klade důraz v procesu přípravy a adaptace dítěte na umístění v příbuzenské pěstounské péči na pracovníka a jeho uvědomění, co je pro dítě hlavní změnou, s níž se musí vyrovnat. Přestože dítě přichází do známého prostředí se známými lidmi, zcela se mění kontext a role jednotlivců. Pazlarová (2016, s. 142) zdůrazňuje: „*I v případě příbuzenské pěstounské péče je třeba procesu umístění a adaptace dítěte věnovat patřičnou pozornost.*“ Proces přijetí a adaptace dítěte do rodiny je specifickým obdobím života v rodině. Zpravidla platí, že přijetí a adaptace

mladšího dítěte je snazší, než staršího. V případě příbuzenských vazeb mezi pěstounem a dítětem může být průběh hladký, neboť prostředí pro dítě není neznámým, avšak dítě se nachází v novém kontextu, který je potřeba vysvětlit a vymezit novou roli a hranice. Pazlarová (2016, s. 66-69) zohledňuje klíčové oblasti, na které se je třeba v období přijetí a adaptace zaměřit, jsou jimi: vztah coby klíčový faktor úspěšné péče, společně strávený čas upevňující vztah, praktické soužití v novém systému domácnosti, praktická orientace v lokalitě, seznámení se širším sociálním okolím, adaptace ve školní třídě. Proces zasahuje všechny aktéry, tudíž je třeba věnovat pozornost i samotným pěstounům coby klíčovými osobami. Přijetí a adaptace dítěte přináší spoustu nároků, které musí zvládnout. Kromě uzpůsobení svého životního rytmu obnáší péči o dítě v novém rozsahu a důraz pomoci pracovníkem by měl být kladen na komunikaci a podporu. V případě, že jsou v rodině další děti, příchodem dítěte vzniká nová sourozenecká skupina. Pazlarová (2016, s. 71-72) doporučuje pracovníkům v rodině pozorovat projevy dětí a přijímat jejich pocity zklamání, či žárlivost, neboť se jedná o přirozenou reakci a je vhodné věnovat pozornost pěstování jistoty, aby se necítily ohrožené, a upozorňuje na riziko podcenění situace, neboť v rámci příbuzenské pěstounské péče se často jedná o krizové řešení situace a žádné z dětí ani pěstounů na ni nebylo připravováno.

2.1.4 Následná péče

Následná péče o rodiny zahrnuje reagování na jejich potřeby v průběhu vývoje života. Předmětem diplomové práce je podpora v úvodních fázích péče, proto nebude následující péče podrobněji popisována.

2.2 Potřeby příbuzenských pěstounských rodin

Potřeby pěstounských rodin podrobili rozsáhlé analýze Bubleová a kol. (2014, s. 13), kteří sestavili soubor potřeb jednotlivých aktérů a k nim odpovídající služby, kromě dotazování samotných aktérů rodičů a dětí, zahrnuli potřeby reflektované pracovníky OSPOD. Z výsledků analýzy Bubleové a kol. (2014, s. 13-18) jsem sestavila přehlednou tabulku potřeb přizpůsobenou příbuzenským pěstounům pro období péče fází přípravné a počáteční, viz Tabulka 1 a Tabulka 2.

Tabulka 1: Výsledky analýzy potřeb příbuzenských pěstounů pro období přípravné a počátečné fáze péče

Fáze:	Potřeby:	Odpověď na potřeby:
Před přijetím dítěte	<ul style="list-style-type: none"> • získání dostatečného množství ucelených informací • získání reálné představy o svých možnostech a potřebách dětí • zvážení a vyhodnocení vlivu svěřeni do péče na rodinné vztahy • získání informací o možných rizicích • profesionální a citlivý přístup spolupracujících odborníků • příprava stávajících dětí v rodině a nejbližších příbuzných • seznámení se zkušenými náhradními rodiči 	<ul style="list-style-type: none"> • doprovázející služby pro pěstouny • kvalitní systém příprav • zprostředkování kontaktu se zkušenými pečovateli • nabídka a dostupnost kvalitní literatury • profesní a osobnostní zdatnost odborníků
Seznámení s dítětem	<ul style="list-style-type: none"> • získání objektivních a ucelených informací o dítěti (zdravotní, psychický, sociální stav,...) • znalost získání diagnózy a prognózy dítěte • znalost historie dítěte a jeho současné blízké vztahy • příprava na možné specifické projevy dítěte a vhodný přístup k němu 	<ul style="list-style-type: none"> • kvalitní spisová dokumentace • profesní a osobnostní zdatnost odborníků • možnost odborné konzultace • poradenství o kontaktu s dítětem či přímá podpora v rámci setkání
Adaptace dítěte v rodině	<ul style="list-style-type: none"> • informování o vhodných výchovných přístupech pro dobrou adaptaci dítěte • možnost odborných konzultací a pomoci • seznámení se a práce s minulostí dítěte • asistence odborníka při kontaktu s biologickými rodiči 	<ul style="list-style-type: none"> • osvěta a propagace NRP • vytvořená síť odborných a podpůrných služeb • vzdělávání odborníků • nácvik a nabídka metod a technik pro práci s dítětem • koordinace, případně asistence při styku s biologickými rodiči
Ve všech fázích	<ul style="list-style-type: none"> • pomoc v domácnosti • finanční podpora • kontakt a sdílení s lidmi řešící podobné problémy • podpora partnerských vztahů • kontakt s příbuznými a přáteli • dlouhodobý kontakt s odborníky • dostupnost a organizovanost služeb • informovanost o službách • pozitivní přístup odborníků 	<ul style="list-style-type: none"> • osvěta a propagace • síť služeb • systém vzdělávání pro spolupracující odborníky • systém finanční podpory státu

	<ul style="list-style-type: none"> • pravidelné vzdělávání • pravidelné supervize 	
--	---	--

Zdroj: vlastní zpracování dle Bubleové a kol. (2014, s. 13-18).

Tabulka 2: Potřeby dětí v příbuzenské pěstounské péči

Fáze:	Potřeby:	Odpověď na potřeby:
Před přijetím dítěte	<ul style="list-style-type: none"> • začlenění do procesu a příprava na přechod do nového prostředí • příprava dalších členů rodiny • jistý, blízký vztah 	<ul style="list-style-type: none"> • doprovázení blízkou osobou, vytváření vzpomínkových materiálů • příprava a podpora dětí již žijících v rodině • rozvoj dobrovolnické terapeutické podpory
Při prvním kontaktu s rodinou	<ul style="list-style-type: none"> • postupné navazování pozitivních vztahů se členy rodiny • cílená podpora jedné osoby • rozloučení s osobami a prostředím • zajištění kontinuity (denní režim) • nalezení svého místa v rodině a ujištění se v jednotlivých vztazích • seznámení s každodenními pravidly a rituály rodiny 	<ul style="list-style-type: none"> • síť služeb • realizace adekvátního rozloučení • důstojné a klidné prostředí pro příchod • přítomnost podpůrné osoby
Adaptace dítěte v rodině	<ul style="list-style-type: none"> • jistota, bezpečí a pevná vazba • najít vzor v rodině, kterého si bude dítě vážit • případný kontakt s biologickými rodiči bez zvyšování stresu a pocitů nejistoty • věnování pozornosti kontaktů s dalšími členy rodiny • intenzivní individuální pozornost pečující osoby • vyrovnání s negativními zkušenostmi z minulosti • akceptace novými členy rodiny • ošetření negativního působení a vlivu problematických vztahů v rodině (zejména sourozeneckých) 	<ul style="list-style-type: none"> • kvalitní příprava pečovatelů a odborná podpora • síť služeb • zajištění psychologické a terapeutické podpory • zajištění služeb pro provázení dítěte při změně prostředí • rozvoj programů práce s biologickou rodinou

Zdroj: vlastní zpracování dle Bubleové a kol. (2014, s. 17-25).

Za zmínku stojí Britský hodnotící rámec (HM Government, 2018, s. 27) péče o děti, vyvinutý ve Velké Británii poskytující komplexní soubor oblastí hodnocení, které se zaměřují konkrétně na vývojové potřeby dítěte (zdraví, vzdělávání, emoční vývoj, identita, rodinné a sociální vztahy, sociální prezentace) a zároveň zahrnuje rodičovskou kapacitu (základní péče, zajištění bezpečnosti, emoční přívětivost, stimulace, vedení

a hranice, stabilita) a rodinné a environmentální faktory (zdroje, komunita, sociální integrace rodiny, příjem, zaměstnání, bydlení, širší rodina, rodinná historie a fungování).

Obrázek 1: Hodnotící rámec volně přeloženo a převzato (HM Government, 2018, s. 27).

V odborné literatuře jsou hojně zpracovány výhody a rizika příbuzenské pěstounské péče, dle mého názoru jejich znalost představuje zdroje klíčové pro práci s rodinou a zároveň reflektují specifika práce s příbuzenskými pěstouny. Pazlarová (2016, s. 133) člení rizika a výhody příbuzenské pěstounské péče do kategorií dle pohledu jednotlivých aktérů, pro přehlednost jej přejímám a přiřazuji kategorii z pohledu systému.

První zvolenou kategorií jsou **výhody a rizika z pohledu dětí**. Pazlarová (2016, s. 133) uvádí jako zásadní výhodu znalost pečujících osob a prostředí, dále navázané citové vazby, společné sociokulturní zázemí, sdílené hodnoty, postoje a výchovný styl, znalost rodinných tradic, rituálů a životního stylu rodiny, výhody ovšem mohou být rizikem.

Epstein (2017, online) v americkém kontextu uvádí jako benefity minimalizaci traumatu dítěte, zlepšení jejich duševní pohody, trvalost řešení, zlepšení výsledků chování a duševního zdraví. Farmer a Moyers (2008, s. 236) ve svém výzkumu ve Velké Británii došly zajímavého závěru, že péče příbuzných v porovnání s péčí nepříbuznými pěstouny přináší značnější dlouhodobost umístění dítěte, což dítěti dodává i přes další rizika značnou stabilitu. Farmer a Moyers (2008, s. 229) vzhledem k tomu, že ve výzkumném šetření měly vzorek dětí s obdobnými charakteristikami v péči příbuzných a v péči zprostředkovaných pěstounů, srovnávaly, jaký efekt mělo umístění dětí, a zjistily, že obě skupiny dětí prokazovaly podobnou úroveň obecného zdraví, úspěchů školní docházky, zlepšení chování, obdobně také hodnotily umístění jako pozitivní, ve kterých se cítily srovnatelně obě skupiny dětí šťastné a rozvíjející se.

Druhou kategorií jsou **výhody a rizika z pohledu rodičů**. Pazlarová (2016, s. 133) zmiňuje výhody menší společenské stigma a s tím související přijatelnost rodičů, neformální přístup do rodiny a zdroje pramenící z rodinných vazeb, na druhou stranu rodiče nejsou příliš motivováni ke změně, také zmiňuje rizika zejména vycházející z narušených vztahových vazeb, projevující se snižováním kompetencí rodičů, bránění kontaktů dětí s rodiči apod.

Třetí kategorií jsou **výhody a rizika z pohledu pěstounů**. Pro porozumění a základní přístup k práci s příbuzenskými pěstouny uvádí Connolly, Kiraly, McCrae a Mitchell (2017, s. 90) „life course approach“, který zachycuje dynamiku životního cyklu jako souhru trajektorií, přechodů a vzájemné závislosti odehrávající se v čase a ve vztahu k ostatním. Interpretace pomocí life course approach zahrnuje důležité vztahové vzájemné závislosti, jež charakterizují příbuzenskou péči coby vývoj životních cyklů jednotlivců v rodině. Dynamika příbuznosti se projevuje v průběhu života pečovateli, ale povaha problémů se liší dle konkrétní životní fáze pečovatele Connolly, Kiraly, McCrae a Mitchell (2017, s. 92-93).

Výhodou příbuzenských pěstounů jsou nepopíratelně vytvořené vztahy s dítětem, vzájemná znalost, informace o dítěti (rodinná historie, osobní anamnéza, zdravotní omezení,...), podpora širší rodiny a rizikem potíže s nastavováním hranic rodičům, nevhodné narušování života dítěte a rodiny, jak říká Pazlarová (2016, s. 134-135). Farmer a Moyers (2008, s. 236) v rámci výzkumu realizovaného ve Velké Británii došly závěru, že péče o příbuzné je pro pečovatele náročná a mnohdy za hranice jejich

možností, proto je třeba, aby systém garantoval podpůrnou síť služeb. Což vychází pravděpodobně i ze silné osobní motivace založené na blízkosti dítěti. Farmer a Moyers (2008, s. 186) zmínily, že až 10 % příbuzenských pěstounů přiznalo, že péče o dítě pro ně byla nadměrnou zátěží a ovlivnila jejich životy (např. nechání zaměstnání, partnerské konflikty). Moyers (2008, s. 232) to vysvětlují tím, že zprostředkovaní pěstouni, pokud se jedná o náročnou péči, častěji péči ukončí, kdežto příbuzenští pěstouni cítí vtokovou míru výjimečného závazku vůči dítěti (65 % v porovnání s 31 %).

V případě příbuzenských pěstounských prarodičů vyzdvihuje Pazlarová (2016, s. 137) výhody předchozí vlastní rodičovské zkušenosti, dostatek času, vyřešené osobní a profesní záležitosti, bydlení apod., naopak rizikem může být velký věkový rozdíl, zdravotní potíže, úbytek sil, rezignace na výchovné působení. Tety a strýcové mají výhodu přiměřeného věku, vlastní rodičovské zkušenosti, vyřešených praktických stránek života a přirozené podpory prarodičů, riziko vidí Pazlarová (2016, s. 139) v systému nově vzniklé sourozenecké skupiny či skloubení pracovního a změněného rodinného života. Sourozenci v roli pěstounů bývají plní sil a elánu, znají důkladně osobní historii dítěte, které byli účastni, jsou s dětmi v péči generačně spřízněni, rozumí tedy jejich potřebám, mobilizují k podpoře své okolí a bývají otevřeni pomoci a spolupráci s odborníky, naopak rizikovou může být zátěž, jež neodpovídá jejich věku, nedostatek autority, nestabilizovaná životní situace (vedení domácnosti, vedení financí,...), chybějící zkušenosti se základní péčí a vlastní vztahové zázemí, jak popisuje Pazlarová (2016, s. 140).

Čtvrtou kategorií jsou **výhody a rizika z pohledu pracovníků**. Pracovník může považovat za výhodu rychlé řešení situace, dostatek informací a neformální řešení mezi pěstouny a rodiči, na druhou stranu může být v případě nepříznivých rodinných vztahů obtížné proniknout do rodinných vazeb, neochota sdílet informace, zlehčování výchovných obtíží a pozdní řešení problémů, vyváženost intervencí vzhledem k principu privátního rodinného soužití, etické dilema ohledně vhodnosti příbuzného pro výchovu a péči o dítě, zmiňuje Pazlarová (2016, s. 136). Farmer a Moyers (2008, s. 159) vyhodnotila z výzkumu ve Velké Británii, že i přes rodičovské dovednosti příbuzných pečovatелů nebyli připraveni zvládnout projevy dětí a někteří odporovali další pomoci sociálních pracovníků.

Pátou kategorií jsou **rizika z pohledu systému**. Loutná (2018, s. 153) zmiňuje faktory znesnadňující vzájemnou spolupráci aktérů pěstounské péče: roztržičnost systému péče a oslabená místa vyžadující naopak větší pozornost (např. přechod dětí, odchod z rodiny), nevyjasněnost rolí a kompetencí aktérů a někdy nedostatek know-how (např. metodiky a postupy, techniky a nástroje, odborná vybavenost pracovníků).

2.3 Užívané metody odborné podpory příbuzenských pěstounských rodin

Macková (2014, s. 18-20) z analýzy vlastní práce s rodinami v terénu s podložením teorie Zdeňka Matějčka popsala významné ukazatele pro praktickou práci s rodinou, jsou jimi: kulturní orientace rodiny, rodinné hodnoty, transgenerační vazby, struktura rodiny a interakční vzorce, jejichž poznání je základem pro otevření spolupráce s rodinou. Praktický rámec „life course approach“ dle Connolly, Kiraly, McCrae a Mitchell (2017, s. 97), který má teoretické podloží v ekologické teorii, integruje klíčové oblasti péče o příbuzenské pěstouny do čtyř domén, které jsou:

- metody zaměřené na dítě (porozumění potřebám dítěte z jeho pohledu, zohledňování přání dítěte, zapojení dítěte do řešení,...);
- vztahově podpůrné metody (ke zvládnutí obtížného kontextu situace napomohou vztahové dovednosti pracovníků, rozvoj spolupráce, spojenectví, udržování a podpora pozitivních rodinných vztahů);
- rodinná a kulturní citlivost (porozumění dynamice komunity, aspektům kultury, rodinné historii);
- zaměření na systém (ve smyslu rozvíjení formální a neformální systémové podpory příbuzenských pěstounských rodin)

Více viz Příloha B.

Základní metodou pro vyhodnocení situace dítěte a hledání možností řešení v jeho okolí je **případová konference** s výstupem v podobě plánu podpory a pomoci dítěti a jeho rodině. Případových konferencí je hojně využíváno pracovníky OSPOD. V praxi se v posledních letech objevuje metoda případové konference upravená k zapojení dětí do řešení situací, která probíhá interaktivní formou za podpory facilitátora. V českém prostředí bylo zpracováno několik metodik interaktivních případových konferencí, jednou z nich je IQ Roma servis (2019). Pokračující spolupráce může nabývat formy

sanace rodiny využívající výhod multidisciplinárního týmu, vedoucí k posilování dovedností pečujících, návniku rodičovské role a zplnomocňování členů rodiny.

Poskytnutí krizové intervence, dle charakteru situace dítěte, předchází riziku rozvoje traumatu dítěte či zvolení dalších strategií na zvládnutí nepřiměřené zátěže např. útěk, sebepoškození. A následné **sestavení krizového plánu** v případě akutní pomoci.

Těžištěm **terapeutické a psychologické pomoci** dítěti označuje Nadační fond J&T (2014, s. 35) příležitost ventilovat své pocity, mít možnost svěřit se a mapovat své zdroje a opory potřebné pro zvládnutí situace. Pomoc ve vztahu k pečujícím a dalším členům rodiny pomáhá sžít se s novou rolí a zvládáním jí v dennodenních záležitostech, které jsou nové. Pomoc může nabývat podobu rodinné terapie, individuální terapie a psychologického poradenství. Specifickou metodou navazování vztahu je dyadická vývojová terapie. Pro práci s rodinou může užitečně posloužit metoda Insoo Kim Bergové (2013, s. 16) **krátké terapie zaměřené na řešení**, jenž je určena spolupráci s rodinou s postupem využití formální a neformální sítě zdrojů z prostředí rodiny se zdroji jednotlivých členů, postupy I. K. Bergové se mohou využít i při sociální práci s rodinou.

Specifickou formou podpory může být **svépomocná / rozvojová skupina pečujících příbuzných**, která poskytuje prostor pro sdílení a získání rad od ostatních nacházejících se v obdobné situaci

Sociálně – právní poradenství čerpané pečujícími zaručí kvalitní informovanost a orientaci v sociálním systému až k praktickým důsledkům – čerpání výhod plynoucích z institutu pěstounské péče, pomoc se zajištěním hmotných dávek, zajištění zdravotního servisu, atd. Realizováno může být i formou terénní služby spojenou s praktickými nácviky péče.

Koordinace kontaktu s biologickým rodičem vede k naplňování rodičovských i dětských práv, neboť kontakt s biologickým rodičem je klíčový pro vytváření identity dítěte. Vzhledem k často komplikovaným rodinným vztahům mezi pečujícími a biologickými rodiči je užitečné, když mohou pečující čerpat podporu a pomoc s domluvou a koordinací dílčích setkávání, při které dojde k nastavení komunikačních pravidel, jejichž dodržování střeží pracovníci. V některých případech při soudně

upraveném styku dochází k realizaci **asistovaných kontaktů** s dohledem a terapeutickou / psychologickou podporou.

Edukační činnosti zajišťují transfer vědomostí a dovedností k pečujícím, aby byli schopni zvládnout komplexní situaci péče o dítě. U vzdělávání je důležité, aby byla nabídka ve vhodné a přijatelné formě pro pěstouny, neboť jsou jejich potřeby specifické (Pazlarová, 2016, s. 148), o čemž hovoří také Hanušová a Hanousková (2017, s. 4). Vzdělávání může být realizováno širokou paletou forem od individuální edukace po skupinové homogenní / heterogenní vzdělávání.

Pověřené osoby mnohdy poskytují dále **odlehčovací péči, volnočasové aktivity pro děti**, případně **pomoc s přípravou do školy**. Své místo si spolu s metodami sociální práce najdou metody pedagogiky a zážitkové pedagogiky.

Shrnutí teoretické části

Péče o opuštěné děti má dlouhou historii v jednotlivých společnostech. Výkon pěstounské péče začal být kontrolován na přelomu 18. a 19. století, od té doby prošel systém péče významným vývojem a došlo k formalizaci postupů. **Příbuzenská pěstounská péče je v současném systému jednou z forem náhradní rodinné péče, avšak bývá formálně pojata jako pěstounská péče, z čehož vyplývá, že forma pěstounské péče nasedá na zprostředkovanou pěstounskou péči, nikoliv na situaci příbuzenských pěstounských rodin.**

Příbuzenská pěstounská péče je obsahem rodinné politiky státu, jež byla ještě před nedávnem kritizována pro svou nejasnou koncepci, rodina a podpora rodinné péče je v současných koncepcích, ať už českých či evropských, zahrnuta. Příbuzenská pěstounská péče je upravována nadnárodně platnými úmluvami a českými normami. Klíčovou normou je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (Česko, 2012) a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (Česko, 1999). Statistiky MPSV dokládají široký vzorek příbuzenských pěstounů v systému náhradní rodinné péče, který má vzrůstající tendenci, jako je tomu v zahraničních státech i mimo náš kontinent. Zmíněný vzrůstající trend vyžaduje systémovou úpravu, v roce 2019 MPSV předložilo své návrhy, které směřují k jednoznačnému ukotvení a úpravu podmínek forem péče za naplňování potřeb dítěte, avšak systémový rozvoj je časově náročná záležitost. **Odborníci se v současnosti potýkají při nastavení odborné podpory příbuzenským pěstounům v rámci formy pěstounské péče s požadavky neodpovídajícími jejich potřebám. Odbornou podporu příbuzenským pěstounům lze však v rámci formy pěstounské péče částečně uzpůsobit v rámci odborných hranic.** Kapitola o systému náhradní rodinné péče a institutu příbuzenské pěstounské péče popsala problematiku, jež je základem stanovení výzkumných cílů a podklad pro tvorbu hlavní výzkumné otázky.

Děti do příbuzenské pěstounské péče přicházejí typickým vývojem rodinné situace, pro který je charakteristické náhlé umístění, umístění jako přechodné řešení či umístění po pobytu v jiné institucionalizované podobě péče. Dle konkrétního typu umístění dítěte do péče příbuzenského pěstouna lze očekávat odlišné potřeby příbuzenské pěstounské rodiny. **Aktéry odborné podpory příbuzenských pěstounských rodin jsou: obecný úřad s rozšířenou působností, krajský úřad, Úřad práce ČR, OSPOD, sociální**

služby, pověřené osoby OSPOD a další spolupracující odborníci. Klíčovým aktérem je OSPOD, jehož hlavní kompetencí v odborné podpoře je vyhodnocení situace dítěte a zajištění formální stránky péče o dítě, příbuzenská péče je často považována za vhodné řešení a je často zvolena jako nejvhodnější a nejrychlejší řešení. **Podmínky navázání spolupráce s rodinou příbuzenských pěstounů jsou charakteristické dle typu umístění dítěte, dílčí aspekty péče se řeší zpětně, čemuž by měly odpovídat postupy užívané konkrétními pracovníky v rámci doprovázejících služeb s důrazem na vhodnost jednotlivých metod.** V literatuře jsou hojně rozpracovány výhody, jež hrají ve prospěch příbuzenské pěstounské péče, je však nutno ošetřit rizika, které příbuzenské vztahy přináší. Kapitola shrnující odbornou podporu příbuzenské pěstounské péče posloužila jako základ pro vymezení výzkumného souboru a formulaci dílčích výzkumných otázek výzkumného šetření diplomové práce, dále také přispělo odborné erudici mě, coby osobě výzkumníka.

PRAKTICKÁ ČÁST

3. Metodologie výzkumného šetření

Kapitola obsahuje odůvodnění potřebnosti a užitečnosti výzkumného šetření v souvislostech aktuálního stavu odborné podpory rodin příbuzenské pěstounské péče. Následuje rozpracování metodologických východisek a zdůvodnění zvoleného východiska pro výzkumné šetření.

Dále kapitola popisuje návrh plánu výzkumného šetření dle Maxwelllova (2008) interaktivního modelu výzkumného designu, Maxwellův design je vysvětlen a aplikován na výzkumné šetření diplomové práce. Rozpracování výzkumného designu je obsaženo v závěrečné podkapitole.

3.1 Odůvodnění potřebnosti výzkumného šetření

V institutu příbuzenské pěstounské péče vyrůstá v současnosti přibližně 4 000 dětí, což představuje z celkového počtu pěstounů 80 % dětí v pěstounském vztahu vůči svým příbuzným (Institut projektového řízení, 2017, s. 107 - 108). V zahraničí jsou instituty pěstounské péče a příbuzenské pěstounské péče systémově odděleny co do požadavků, podmínek, povinností a vymezené podpory ze strany státu. V České republice platí jednotná úprava i přes znatelné rozdíly základních specifik příbuzenských rodin.

V Analýze situace příbuzenské pěstounské péče (Institut projektového řízení, 2017, s. 107 - 108) zazněl požadavek na odlišení příbuzenské pěstounské péče od péče zprostředkované, neboť podpora rodiny má dlouhodobý či trvalý charakter a nabývá spíše charakteru sanace rodiny, nikoliv „doprovázení“, také je vyslovena potřeba vyjasnění rolí SPOD a doprovázejících organizací, měly by být rozvíjeny metodiky a pracovní postupy včetně specializovaných postupů pro příbuzenskou pěstounskou péči i směrem k vlastním rodinám dětí. Výsledky analýzy (Institut projektového řízení, 2017) podporují i odborníci např. Anna Hofschneiderová (2018, s. 58) jasně vyjadřuje svůj odborný závěr: *„Příbuzenská pěstounská péče, navzdory tomu, že podle českého vnitrostátního práva spadá pod jeden institut se zprostředkovanou pěstounskou péčí, musí být ovládána zcela jinými principy a pravidly, které pojetí pěstounské péče jako služby dítěti neodpovídají.“*

Vzhledem ke společenskému vývoji lze předpokládat další nárůst využívání institutu příbuzenské pěstounské péče a systémové změny jsou dlouhotrvající proces.

Výzkumný záměr směřuje na percipované společenské problémy. Rizika, pozitiva, negativa příbuzenské pěstounské péče jsou prozkoumána hojně, cílem výzkumu je zjištění, jak na fakta reaguje praxe, jaké se rozvíjí postupy, které se osvědčily, které nikoliv... .. a to za současného systému, kdy není v uchopení podpory rodin (vyjma procesu výběru pěstouna, rozhodování o péči, finanční podpory) rozlišována příbuzenská pěstounská péče od péče zprostředkované. Povinnosti příbuzenských pěstounů se od zprostředkovaných pěstounů neliší. Je třeba rozvíjet specializované postupy v rámci současné sítě. Nejasnost v rolích jednotlivých odborníků v případě příbuzenských pěstounů se stává obtěžující při plnění každodenních povinností pracovníků.

Využití výzkumného šetření bylo zvažováno již v úvodní fázi při zvažování tématu a cílů výzkumného šetření. Výsledky výzkumného šetření jsou adresovány pomocné síti odborné podpory příbuzenským pěstounským rodinám: sociální pracovníci doprovázejících organizací, pracovníci SPOD, spolupracující psychologové a psychoterapeuti a další. Využití je podrobně rozpracováno v rámci kapitoly o vymezení cílů, viz podkapitola 3.3.2 Cíle a výzkumné otázky.

3.2 Metodologická východiska

Kvalitativní výzkum má za sebou dlouhý vývoj, od 60 let 20. století prošel rozsáhlou paradigmatickou změnou a dále se vyvíjel. Oproti kvantitativním metodám se vymezil zejména kritikou redukce zkoumaných informací a legitimoval se jako samostatný přístup vhodný ke zkoumání problémů (Pavlásek a Nosková, 2013, s. 7-9). Hopšesová (2012, s. 5) přikládá důraz na porozumění jevům v přirozených, kontextově specifických podmínkách. Kritiku týkající se ovlivnění informantů, zaměřením na vnější fakta podávají (Pavlásek a Nosková, 2013, s. 7-9), obdobně i Hendl (2016, s. 48), snahu kvalitativního přístupu autoři popisují jako zaměření na životní světy „zevnitř“ s centrem pozornosti zaměřeným na samotné aktéry, jež jsou jednajícími subjekty, což přináší porozumění reality pomocí významů, které aktéři/subjekty připisují realitě.

Klíčovým je u výzkumného šetření zvážení metodologické vhodnosti pro zkoumaný problém. Pro výzkumné šetření práce bylo zvoleno metodologické ukotvení v kvalitativním paradigmatu, neboť je třeba na problematiku nahlédnout z nové perspektivy za získáním hlubších informací, jež by nebylo možné získat kvantitativním přístupem. Hopšesová (2012, s. 6) shrnuje charakteristické rysy kvalitativního výzkumu, jimiž jsou: zaměření na přirozené prostředí, zaměření na významy, perspektivy a porozumění, důraz na proces, zájem o indukční analýzu a zakotvenou teorii. Pro zkoumaný problém práce je klíčový důraz na proces a zaměření na významy, perspektivy a porozumění, neboť je pro výsledky klíčové, aby zvolené metody vnímaly citlivě pohledy účastníků, zachytily rozdíly pohledů, jejich vztahy a zkušenosti a kulturní významy.

Výzkumné šetření je navrženo za použití interaktivního výzkumného designu, který představil Maxwell (2008).

3.3 Návrh plánu výzkumného šetření

3.3.1 Zvolený výzkumný design

Maxwellův interaktivní model výzkumného designu viz Příloha A spočívá v provázanosti pěti složek, jež jsou vzájemně provázané, a jejich rozpracování dodá výzkumnému šetření potřebnou koherenci. Rozhodla jsem se zvolit pro návrh výzkumu Maxwellův model, neboť vede k porozumění struktury výzkumu a rozvrhnutí plánu výzkumu a jeho následné provedení, aniž by došlo k opomenutí některé z podstatných složek výzkumu. Ke každé složce uvádí Maxwell (2008, s. 216) soubor otázek ke zodpovězení při navrhování výzkumu:

- **Cíle:** Proč výzkum provádět? Jaké problémy má objasnit a jaké postupy a zásady ovlivní? Proč chce výzkumník výzkum provést a proč bychom se měli o výsledky zajímat?
- **Koncepční rámec:** Co si výzkumník myslí, že se děje s problémy, nastavením nebo lidmi, které jsou předmětem výzkumu? Jaké teorie, přesvědčení a předchozí výzkumné poznatky ovlivňují výzkum a jaká literatura, předchozí výzkumy a osobní zkušenosti budou využity pro pochopení zkoumaného problému?

- **Výzkumné otázky:** Jakým poznatkům a porozuměním chce výzkumník dojít? Co výzkumník o výzkumném problému ví a co se chce naučit? Jaké otázky se výzkum pokusí odpovědět a jak spolu souvisejí?
- **Metody:** Co bude výzkumník reálně dělat při provádění výzkumu? Jaké přístupy a techniky použije ke shromažďování a analýze informací a jak představují integrovanou strategii?
- **Validita:** Jak mohou být výsledky a závěry neplatné? Jaké jsou věrohodné alternativní interpretace a rizika validity, a jak se s nimi výzkumník vypořádá? Jak mohou informace podporovat nebo zpochybňovat představy o výzkumném problému? Proč bychom měli věřit výsledkům?

Maxwell (2008, s. 216) neuvádí etickou stránku jako samostatnou složku, nýbrž předpokládá, že je integrovanou součástí každé zmíněné složky.

3.3.2 Cíle a výzkumné otázky

Cíle výzkumu byly stanoveny dle Maxwella (2009, s. 221-222). Maxwell (2009, s. 221-222) uvádí několik typů cílů, které výzkum má mít stanovené, aplikací modelu byly stanoveny: intelektuální cíl, praktický cíl a osobní cíl. **Intelektuálním cílem** výzkumného šetření je porozumění jednotlivým „prvoligovým“ aktérům (konkrétní pracovníci OSPOD, konkrétní pracovníci doprovázejících organizací) na mikroúrovni v makrostrukturálním kontextu. **Praktický cíl** výzkumného šetření je formativního charakteru s prvky formativní evaluační studie, vedoucí ke zlepšení stávající praxe. Přínosy navrhovaného výzkumného šetření pro praxi zodpovězením hlavní výzkumné otázky lze spatřovat v:

- získání podnětů pro práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče v rámci stávajícího legislativního prostředí,
- podkladu pro tvorbu metodiky pro práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče pro odborníky,
- navrhnutí souvisejících opatření na základě vyhodnocení výsledků výzkumného šetření.

Osobním cílem provedení výzkumného šetření je kolegy z doprovázejících organizací a zástupců sociálně-právní ochrany dětí zprostředkovaná zkušenost s problematikou

příbuzenské pěstounské péče, která vyžaduje změny. Dle mého názoru se jedná o zajímavou problematiku, které je třeba věnovat pozornost vzhledem k rozvoji sociálních problémů, které mnohem častěji vyústí v hledání náhradní rodinné péče a jejich rozvoj nereflektuje současný systém, který je třeba rozvinout.

Koncepční rámec je systém pojmů, předpokladů a teorií, které představují základ a zachycují výzkumný problém v jeho celistvosti a možných odlišných perspektivách. Koncepční rámec je obsažen v předchozích kapitolách, které shrnuly aktuální vědění k výzkumnému problému. Koncepční rámec dle Maxwella (2008, s. 224) také obsahuje odůvodnění zvoleného výzkumného paradigmatu, jež byl již odůvodněn v předchozích řádcích.

Výzkumné otázky jsou klíčovou částí výzkumného šetření, pomáhají zaměřit výzkumné šetření ve vztahu k cílům a koncepčnímu rámci a poskytují návod, jak výzkumné šetření provádět (Maxwell, 2008, s. 229). Hlavní výzkumná otázka je typem výzkumné otázky týkající se významu událostí a činností pro lidi, kteří jsou účastni výzkumného problému. **Hlavní výzkumná otázka:**

- **Jak je uzpůsobena odborná podpora charakteristikám příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče?**

K hlavní výzkumné otázce byly stanoveny **dílčí výzkumné otázky (DVO):**

- **DVO1: Jaké jsou vnímané charakteristiky a potřeby příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče?**

DVO1 byla formulována pro odhalení strategického uvažování informanta, aby dovedl reflektovat, v čem jsou příbuzenské pěstounské rodiny charakteristické v porovnání se zprostředkovanými pěstounskými rodinami a jaké vnímají jejich potřeby v přípravném a počátečním období péče.

- **DVO2: Jakou roli zastává OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?**

DVO2 se soustředí na hlavního aktéra odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám, jímž je OSPOD a jeho pracovníci. Základem DVO2 byla premisa na str. 34. Odborná podpora by měla odpovídat charakteristikám a potřebám příbuzenských

pěstounských rodin, avšak současný systém ji od podpory směřované zprostředkovaným pěstounům nerozlišuje. DVO2 vede ke zjištění informací o uzpůsobení odborné podpory v rámci odborných hranic OSPOD s případným pojmenováním limitů a potřeby úpravy.

- **DVO3: Jakou roli zastává doprovázející organizace či další zainteresované instituce v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?**

DVO3 se soustředí na dalšího významného aktéra odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám dle shodné premisy u DVO2, avšak s perspektivou doprovázející organizace či dalších zainteresovaných institucí.

- **DVO4: Jaké metody jsou specificky užívané při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče?**

DVO4 má základ v premise na str. 34-35. Vzhledem k charakteristickým podmínkám navázání spolupráce odborníků s příbuzenskými pěstounskými rodinami je třeba užívat postupy s důrazem na vhodnost užívaných metod. DVO4 vede ke zjištění informací o specificky užívaných metodách.

3.3.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl stanoven metodou **záměrného výběru**, jak jej popisuje např. Miovský (2006, s. 135), kdy byli cíleně vyhledáni účastníci šetření dle stanovených charakteristik. Jsou jimi interesenti odborné podpory příbuzenských pěstounských rodin v rámci Královéhradeckého kraje, jež jsou spolupracujícím expertním týmem v systému pomocné sítě (pracovníci SPOD, sociální pracovníci doprovázejících organizací, spolupracující psychologové a psychoterapeuti, případně lektoři vzdělávání pro pěstouny). Zvolení konkrétních interesentů do výzkumného souboru má oporu v premise na str. 34. Informanti byli nejprve osloveni s žádostí o zapojení se do výzkumného šetření pomocí mailu. Kontakty na informanty byly získány formou sněhové koule, první informanti byli dotázáni na další možné informanty. Osloveno bylo celkem 20 potenciálních informantů. Vlastnosti zúčastněných informantů jsou shrnuty v Tabulce 3. Roli při záměrném výběru výzkumného souboru sehrála také dostupnost pro výzkumníka. Byla stanovena podmínka pro informanty alespoň 1 rok zkušenosti práce s příbuzenskými

pěstounskými rodinami a aktuálně zastávání pracovní pozice v síti odborné podpory, jejíž součástí je podpora příbuzenských pěstounských rodin.

Tabulka 3: Vlastnosti informantů

Informant	Věk	Vzdělání	Profesní zkušenosti	Pracovní pozice
A	30-40	Mgr. Sociální práce a sociální politika	2 roky v NZDM 2 roky v doprovázející organizaci sociální pracovníce 4 roky v doprovázející organizaci vedoucí a sociální pracovníce	vedoucí a sociální pracovníce doprovázející organizace
B	30-40	Bc. Sociální práce	4. let v sociálních službách sociální pracovníce 1,5 roku v doprovázející organizaci sociální pracovníce	sociální pracovníce v doprovázející organizaci
C	20-30	Bc. Sociální patologie a prevence	2 roky v NZDM 1,5 roku v doprovázející organizaci sociální pracovníce	sociální pracovníce v doprovázející organizaci
D	50-60	SŠ sociálně právní	23 let SPOD 10 let NRP na OSPOD	vedoucí úseku SPOD
E	30-40	Mgr. Sociální práce	4 roky NRP na OSPOD	referentka NRP
F	20-30	Mgr. Sociální práce	2 roky NRP na OSPOD	referentka NRP
G	40-50	Mgr. Speciální pedagogika	10 let terapeutkou pro příbuzenské rodiny	psychoterapeutka
H	40-50	Mgr. Psychologie	13 let psycholožka pro NRP na krajském úřadě, v současnosti soukromá praxe, s pěstouny již před rokem 2013	psycholožka, psychoterapeutka

Zdroj: vlastní.

Rozhodnutí o nasycenosti souboru proběhlo dle Hopšesové (2012, s. 16) na základě splnění kritéria vyčerpání zdrojů a objevení pravidelností vzhledem k malému rozsahu souboru.

3.3.4 Metody a techniky výzkumného šetření

Dle charakteru výzkumných cílů a výzkumných otázek byly stanoveny **metody a techniky sběru informací** a organizace výzkumného šetření. Zvolenou výzkumnou metodou je rozhovor, technikou polostrukturovaný rozhovor jako primární strategie sběru informací - **polostrukturovaný rozhovor s pracovníky OSPOD, pracovníky doprovázejících organizací, a dalších spolupracujících odborníků.**

Technika polostrukturovaného rozhovoru je nejrozšířenější podobou metody rozhovoru, protože kombinuje výhody nestrukturované a plně strukturované formy rozhovoru, jak zmiňuje Miovský (2006, s. 159).

Polostrukturované rozhovory neboli rozhovory pomocí návodu byly navrženy dle návodu Reichela (2009, s. 110-116) a Hopšesové (2012, s. 14-15). Bylo vytvořeno závazné schéma kryjící se tématicky s dílčími výzkumnými otázkami a tvořící jádro rozhovoru. Vlastnostmi zkoumaných subjektů rozhodných pro výsledek jsou organizace/instituce, kde informant působí, jeho vzdělání a zkušenosti s dalšími pracovními pozicemi v systému sítě.

Pro následující fázi rozhovoru vzestupu a upevnění kontaktu, jak jej popisuje Miovský (2006, s. 165), došlo k organizaci struktury rozhovoru. Nejprve byly zvoleny formální úvodní otázky, které byly neutrálního charakteru a sloužily k naladění na téma a naladění výzkumníka na informanta (vyladění na jazyk informanta, vyladění na užívané pojmy z oblasti sociální práce či sociální pedagogiky apod., rozvinutí citlivosti vůči promítnutí předchozích pracovních zkušeností do současného povolání). Během fáze proběhla také důležitá motivační práce, aby došlo k upevnění motivace informanta absolvovat rozhovor. Zvolenými **úvodními otázkami** rozhovoru byly: Kolik Vám je let? Jaké je vaše profesní vzdělání? Jaké máte profesní zkušenosti? Jaké máte profesní zkušenosti s příbuzenskými pěstounskými rodinami?

Ve fázi rozhovoru – jádro rozhovoru, proběhl rozhovor dle stanovených tematických okruhů dle scénáře rozhovoru viz Příloha D. Ke každé dílčí výzkumné otázce byly formulovány 3-4 otázky do rozhovoru, jak uvádí Tabulka 4.

Tabulka 4: Transformační tabulka

Hlavní výzkumná otázka: Jak je uzpůsobena odborná podpora charakteristikám příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče?		
DVO1	<ul style="list-style-type: none"> • Jaké jsou vnímané charakteristiky a potřeby příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče? 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jaké vnímáte charakteristiky příbuzenských pěstounských rodin? ○ Jaké vnímáte potřeby příbuzenských pěstounských rodin? ○ Jakým způsobem vyhodnocujete potřeby příbuzenských pěstounských rodin?
DVO2	<ul style="list-style-type: none"> • Jakou roli zastává OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jak byste popsal roli OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským

	rodinám v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?	rodinám? <ul style="list-style-type: none"> ○ Jaké kompetence zastává/má zastávat dle vašeho názoru OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám? ○ Jaké vnímáte hranice odborné pomoci poskytované OSPOD příbuzenským pěstounským rodinám? ○ Jakou formou spolupracuje/má spolupracovat OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám?
DVO3	<ul style="list-style-type: none"> • Jakou roli zastává doprovázející organizace či další zainteresované instituce v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče? 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jak byste popsal roli doprovázející organizace či další zainteresované instituce v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám? ○ Jaké kompetence zastává/má zastávat dle vašeho názoru doprovázející organizace či další zainteresované instituce v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám? ○ Jaké vnímáte hranice odborné pomoci poskytované doprovázející organizací či další zainteresovanou institucí příbuzenským pěstounským rodinám? ○ Jakou formou spolupracuje/má spolupracovat doprovázející organizace či další zainteresované instituce v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám?
DVO4	<ul style="list-style-type: none"> • Jaké metody jsou specificky užívané při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče? 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jaké metody užíváte při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče? ○ Jaké metody vnímáte jako užitečné pro práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče? ○ Rozvoj jakých metod pro práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče vnímáte jako užitečné?

Zdroj: vlastní.

Úkolem výzkumníka bylo intenzivně sledovat účastníka a reflektovat jeho stav a uzpůsobovat vlastní komunikační styl. Pro průběžnou reflexi a hodnocení validity odpovědí docházelo k vyžadování vysvětlení od informanta, na základě jaké konkrétní

zkušenosti si vytvořil takový názor či sděluje konkrétní tvrzení, aby nedocházelo k obecným odpovědím, nýbrž popisu prožití fenoménu, jak Miovský (2006, s. 167) výstižně popisuje: „*Požadavek na zkušenostní zakotvení a popis kontextu, jak se daná situace například odehrála naposledy, tvoří univerzální pravidlo, které aplikujeme právě se záměrem kontroly validity.*“

Dále bylo úkolem výzkumníka vést rozhovor co nejpřirozeněji v příjemném prostředí, což, jak zmiňuje Miovský (2006, s. 161), je smysluplné a účelné pro uvolněnost a autenticitu informanta, za využití technik dle Hopšesové (2012, s. 14): formulace alternativ, nabízení porovnání, žádání o logické argumenty a další informace, hledání souvislostí, vyjádření překvapení, sumarizace, kladení hypotetických otázek apod. Techniky obohatily výsledky o kontextuálně vázané informace, jež pomohly k uchopení výzkumného problému. Miovský (2006, s. 161) vidí jako velkou výhodu techniky polostrukturovaného rozhovoru možnost kladení doplňujících otázek. Užití technik probíhalo, dokud informant dával smysluplné a pro výzkum relevantní odpovědi.

3.3.5 Organizace výzkumného šetření

V přípravné a úvodní části interview došlo k navázání kontaktu pomocí mailové pošty s potenciálními informanty za využití osobních kontaktů pro vstup do organizace, instituce přes vedoucí pracovníky, aby nedocházelo k narušení chodu organizace, instituce a bylo ošetřeno riziko úvodní a přípravné části rozhovoru - možné odmítnutí rozhovoru z nedostatečné motivace či časových možností informanta. Obsahem mailu byly základní informace o předmětu výzkumného šetření, cílech, DVOT, a další. Také byla nabídnuta možnost provést rozhovor online formou. S jednotlivými informanty byly smlouveny termíny setkání.

Termíny realizace rozhovorů proběhly v měsících srpnu – prosinci 2020. Proběhlo 8 rozhovorů v délce od 59 do 89 minut. Došlo ke standardizaci prostředí, ve kterém se rozhovory realizovaly při reakci na časové možnosti. Cílem bylo realizovat rozhovory v pracovním prostředí informantů pro vhodné naladění na téma. S 6 informanty proběhly rozhovory v pracovním prostředí informantů, s jedním informantem v neutrálním prostředí klidné kavárny a s jedním informantem proběhlo online.

Při osobním setkání byli informanti informováni o etických aspektech výzkumného šetření, cíli, časovém požadavku a anonymizovanosti. Vzhledem k vymezení teritoria výzkumu, byli informanti informováni o možném riziku rozklíčování jejich osoby i přes proces anonymizace. Byl získán souhlas informantů s provedením rozhovoru a se zvoleným způsobem zachycení informací pomocí záznamníku viz Příloha C.

Při realizaci rozhovoru jsem měla k dispozici arch s úvodními otázkami a tematickými okruhy, aby se předešlo opomenutí některé otázky či okruhu a předejití omezení techniky polostrukturovaného rozhovoru, jímž by mohlo být tříštění konzistence odpovědí informantů a získávání informací nerelevantních cílům.

V závěrečné fázi rozhovoru a ukončení došlo k dotázání se na uzavřenost témat pro informanta, či zda je potřeba ještě nějakému tématu věnovat čas. Miovský (2006, s. 169) výstižně říká, že nejde pouze o ukončení výzkumné situace, nýbrž o ukončení lidského setkání, což je třeba respektovat. Rizikem této fáze bylo riziko pro účastníka a jeho stav vyvolaný výzkumným šetřením. V případě tematických okruhů výzkumného šetření by mohlo dojít k otevření např. nějaké náročné situace s klienty, kterou si informant zažil, pro takovou situaci jsem byla připravena využít své poradenské praxe, aby informant nebyl po rozhovoru citově zasažen.

Fixace informací pro velký objem informací proběhla pořízením audiozáznamu rozhovoru na diktafon mobilního telefonu, který má kvalitní mikrofon a zvládne zachycovat i vzdálenější zvuky či rozhovor v rušném prostředí, zároveň má neomezený časový limit záznamu a při zachycování zvukového záznamu může mít vypnutou obrazovku, tudíž nepůsobí rušivě.

Po sběru informací proběhla doslovná transkripce audiozáznamů rozhovorů do elektronické podoby, aby se informace daly snáze vyhodnotit. Všechny doslovné přepisy jsou uloženy v mém osobním archivu, ukázka rozhovoru je uvedena v Příloze E.

3.3.6 Kritéria kvality zkoumání

V rámci výzkumného šetření byla uvažována **kritéria kvality zkoumání**. Validitu Miovský (2006, s. 259-261) vysvětluje stručně, že výzkum je tehdy validní, kdy zjištěné závěry podepírají a zaručují důkazy, dále zmiňuje radikalizovaný pohled na validitu části odborné obce, která na základě konstruktivistické a postmoderní perspektivy odmítá validitu vycházející z kvantitativního přístupu. O validitě hovoří např. Hendl

a Remr (2017, s. 71) jako o důležité vlastnosti dobrého provedení výzkumu, je třeba o ni usilovat a snažit se předejít možným výzkumným chybám, které by validitu snižovaly.

Pro zajištění kvality výzkumného šetření byly aplikovány metody kontroly a zvyšování validity. Zvolenou metodou z ranku technik kontroly validity týkající se získávání informací byla triangulace. Při výzkumném šetření přichází v úvahu metodologická triangulace a datová triangulace, jak je popisuje Reichel (2009, s. 65). Důvěryhodnost byla zajištěna triangulací metod a informací formou kombinace informantů. Dále byla použita triangulace settingu při získávání informací dle Miovského (2006, s. 265), rozhovory probíhaly pouze za přítomnosti výzkumníka a informanta vyjma jednoho rozhovoru. Náležitá pozornost byla věnována možným zdrojům zkreslení informací. Pro úplnost zjištěných informací byly v rámci polostrukturovaných rozhovorů pořízeny audiozáznamy. Z technik kontroly a validity týkajících se role výzkumníka byla využita forma dlouhodobé přítomnosti výzkumníka na místě výzkumu pomocí opakovaného kontaktu s pracovníky doprovázející organizace, dále byli informanti informováni o výzkumu a záměrech výzkumníka a také docházelo k cílené sebereflexi výzkumné práce, jak vysvětluje Miovský (2006, s. 268). Triangulace osob získávajících informace nepřípadala vzhledem k charakteristikám diplomové práce v úvahu. Technice týkající se výběru účastníků výzkumu byla věnována ve vztahu k validitě pozornost. Snahou výzkumu bylo získat informanty z řad jednotlivých aktérů odborné podpory příbuzenských rodin (pracovníci OSPOD, pracovníci doprovázejících organizací, další spolupracující odborníci). Další technika se týkala nestrannosti a kritičnosti badatele, s nepopíratelným vlivem znalostí, zkušeností, atd. výzkumníka. Před prováděním výzkumu jsem si coby výzkumnice nastudovala faktory, které představují ve vztahu výzkumníka k výzkumu možná rizika, abych jim formou sebereflexe zkoumání věnovala pozornost a předešla jejich naplnění.

Miovský (2006, s. 70-72) pojednává o důležitosti osoby výzkumníka pro samotný výzkum a považuje jej za klíčový faktor, jenž ovlivňuje výzkumný proces od začátku až do konce a mimo to je i dalším rozhodným faktorem v procesu kontroly a zvyšování validity.

Přenositelnost výsledků výzkumného šetření je diskutabilní záležitostí vzhledem ke specifickým územním podmínkám, kde výzkum proběhl. Hopšesová (2012, s. 21)

se k přenositelnosti vyjadřuje: „*Výzkumník nemůže upřesnit přenositelnost svých zjištění, může jen dát dostatek informací, o které se čtenář opře při rozhodnutí, zda jsou zjištění aplikovatelná v nové situaci.*“.

3.3.7 Rizika a etika výzkumu

Etickou stránku výzkumného šetření nelze opomenout. Je třeba zajistit ochranu práv všech účastníků výzkumného šetření. Během výzkumu bylo dbáno obecných etických zásad. Bylo postupováno dle Etického kodexu výzkumných pracovníků v Akademii věd České republiky (2020, online).

Jedním z důležitých obecných etických pravidel je dle Miovského (2006, s. 280) empatická neutralita, která se projevuje postojem výzkumníka ke zjištěným skutečnostem, který je neutrální. Spadá do kategorie etických zásad **vlivu výzkumníka na výzkumné pole**. Vzhledem k tomu, že sama osobně působím na pozici sociální pracovnice v neziskovém sektoru a spolupracuji s OSPOD, rizikem bylo, že bych ovlivnila výzkumné šetření ve vztahu k získávání informací od doprovodných organizací v neziskovém sektoru a OSPOD. K ošetření tohoto rizika jsem coby výzkumnice průběžně reflektovala své předpoklady o zkoumané realitě a snažila se od nich očistit své otázky a uvažování nad slyšenými informacemi informantů.

Další část etických zásad se týkala **ochrany účastníků**. Dalším naplněním etických pravidel chránících účastníky výzkumu bylo dodržení informovaného souhlasu (viz Příloha C) s účastí ve výzkumu, který musel dát každý účastník výzkumu, výzkumné šetření nebylo realizováno na osobách mladších 18ti let. Výzkum byl realizován v souladu s ochranou soukromí a osobních údajů účastníků výzkumu. Informace informantů byly anonymizovány, aby byli chráněni. Vzhledem k výzkumnému souboru byla možnost ochrany cestou anonymizace značně omezená a nesla tak určité **riziko nedostatečné anonymity informantů**. Informanti byli s rizikem seznámeni a dotázáni, zda jej jsou ochotni přijmout, jinak by byli z výzkumu vyřazeni z nemožnosti informace ošetřit plnou anonymizací. Žádný z informantů se vůči riziku nevymezil, že by ho nebyl ochoten přijmout.

Etická pravidla zároveň slouží také **k ochraně výzkumníka**. Miovský (2006, s. 286) říká: „*Výzkumník, který není schopen reflektovat rizika, která z jeho práce plynou pro něj samotného, je rizikovým výzkumníkem, u něhož máme jen malou jistotu, že bude*

u účastníků výzkumu přiměřeně reflektovat např. rizika, která se objeví nečekaně.“. Miovský (2006, s. 286) zmiňuje základní aspekt ochrany výzkumníka, jímž je ochrana hranic kontaktu s účastníky výzkumu, dalším je ochrana soukromí a osobních údajů výzkumníka, ochrana před poškození či újmou výzkumníka a ochrana vztahů mezi účastníky výzkumu a výzkumníky, kdy mohou být rizikem osobní vztahy mezi účastníky. Studium etických aspektů výzkumu mi coby výzkumnici napomohlo k rozvoji sebereflexe, případné střety jsem měla příležitost reflektovat s vedoucí diplomové práce.

4 Výsledky výzkumného šetření a jejich interpretace

Díky použití audiozáznamu došlo k efektivní fixaci dat, jak o ni mluví Miovský, (2006, s. 197-198). Po sběru informací formou 8 rozhovorů proběhla **doslovná transkripce** audiozáznamů rozhovorů do elektronické textové podoby, aby se informace daly snáze vyhodnotit. Znaky projevu informantů jako síla hlasu, intonace nebyly zaznamenávány, neboť nebyly pro zkoumání relevantní.

Systematizace informací spočívala v seřazení informantů do 3 skupin dle zastávané profese v pomocném systému příbuzenským pěstounským rodinám: informantky z doprovodné organizace, informantky z OSPOD a informantky externistky spolupracující s doprovázejícími organizacemi. Transkribované verze rozhovoru prošly technikou tzv. **redukci prvního řádu**, jak ji popisuje Miovský (2006, s. 209-210), protože byl směrodatný především obsah rozhovorů, byly vynechány části vět nesdělující explicitně vyjádřenou identifikovatelnou informaci.

Následovalo **kódování**, které Miovský (2006, s. 210) popisuje jako proces: *„...v němž neagregovaná data (prvotní, autentickou podobu záznamu dat) převádíme do datových segmentů (jednotek), s nimiž je možné dále pracovat.“*. Segmenty, jednotky byly označeny, název segmentu byl vytučněn v textu. V průběhu kódování probíhaly úpravy a restrukturalizace segmentů v závislosti na nově získaných informacích. Některé segmenty v průběhu kódování nabyly na objemu, následně byly segmentovány do menších, dílčích celků. Kódování proběhlo metodou **vytváření trsů**, jak ji popisuje Miovský (2006, s. 221): *„...slouží obvykle k tomu, abychom seskupili a konceptualizovali určité výroky do skupin... (...) ...skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemného překryvu (podobnosti) mezi identifikovanými jednotkami.“*.

4.1 Analýza a interpretace informací

Kapitola prezentuje získané informace a obsahuje jejich interpretaci. Informace jsou členěny do okruhů dle dílčích výzkumných otázek.

4.1.1 Analýza informací k DVO1

Jaké jsou vnímané charakteristiky a potřeby příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče?

Informantka A popsala **systémovou problematiku příbuzenské pěstounské péče**, která určuje charakteristiky příbuzenských pěstounů jako klientů: „...*děti vlastně přicházejí k pěstounům příbuzenským bez přípravy, bez jakýchkoliv informací a školení o náhradní rodinné péči a vlastně i bez jakéhokoliv psychologického posouzení.*“. Informantky A, B, C, D, E, F se shodly v tom, že se stane spíše vzácně, aby pěstouni žádali o svěření do péče a ještě v tu chvíli o dítě reálně nepečovali.

Informantka H označila za klíčový moment **rozhodování** příbuzenských pěstounů o péči, které se děje pod obrovským tlakem na rychlé rozhodnutí ze strany OSPOD, soudu i ze strany okolí a navrhla, aby i přes to byl vymezen čas na zvážení rozhodnutí příbuznými a dostatečné informování jich o dalších možnostech řešení situace dítěte. Informantka H vyjádřila v této souvislosti velmi potřebnou podporu příbuzných v tom, že nemusí péči převzít, že se situace může řešit jinak. V případě, že už je příbuznými o dítě pečováno, by taktéž dala prostor pro rozhodnutí, ovšem bylo by třeba věnovat velkou pozornost prožívání situace dítětem právě kvůli vztahům, jež má s pečujícími navázané, a zvážení možných důsledků pro dítě v případě změny péče. Informantka E uvedla, že zdůrazňuje příbuzným, že není špatně, pokud si dítě do péče nevezmou, vyzývá je k upřímnosti a otevřenosti, aby rozumně odhadli své možnosti zajištění péče o dítě s potenciálními příbuzenskými pěstouny.

Informantka D by uvítala **podmínku** pro výkon příbuzenské pěstounské péče, aby pečující osoby nebyly soudně trestané: „*Pěstouna dnes udělají z kohokoliv, protože v zákoně je, že bio rodina má za každou cenu přednost. (...) už se i přimhuřují oči u trestní minulosti, už ani to se moc neřeší.*“. Informantka B doplnila: „*Oproti těm, kteří jdou do přípravy, na dítě čekají, znají svoje povinnosti, jsou s tím více smířeny. A najednou babička ví, že je pěstounka a že má nějaký povinnosti, je to pro ně těžké přijmout, ale dá se s nimi domluvit.*“

Informantka G se vyjádřila k nutnosti rozlišování **potřeb příbuzenských pěstounů od potřeb dětí**. Problematiky rozlišování potřeb dětí a příbuzenských pěstounů se dotkly všechny informantky, tři v souvislosti s tím zmínily supervizní vedení, které pomáhá k vyjasňování si protichůdných potřeb a přání.

Informantky vyjádřily potřebu základního **členění potřeb příbuzenských pěstounských rodin dle typických charakteristik**. Příbuzenské pěstounské rodiny

informantka A rozdělila do skupin **dle rodinného vztahu pěstouna k dítěti**. Dále vystihla velký rozdíl odvíjející se **dle věku dítěte**, pokud se pečuje o dítě předškolního či školního věku v období puberty a **dle věku příbuzenského pěstouna**. Potřeby příbuzenských pěstounů dle informantky A také velmi ovlivňuje místo bydliště a místní síť služeb. Informantka D a E navrhla členění do dvou skupin **dle výchovných kompetencí**: rodiny, kde jsou generačně předávané výchovné tendence, které selhaly, a mnohdy jde o multiproblémové rodiny (trestní minulost, dluhová problematika, ústavní výchova), a rodiny, ve kterých např. selhalo jen jedno dítě či rodinu potkala tragická událost a rodina má rozvinuté výchovné kompetence a zázemí. Informantka H vyčlenila dvě skupiny **dle předchozí kvality vztahu dítěte k pěstounovi**, první skupinou je vztah, ve kterém nebyl předchozí kontakt četný, druhou skupinou je vztah, kdy už v různém rozsahu před formálním vyřešením pěstounské péče je o dítě v různě dlouhých časových úsecích pečováno.

Informantky popisovaly i charakteristiky, které mají posilující, pozitivní efekt na péči o dítě. Silnou stránkou příbuzenských pěstounů je známé prostředí a snadnější zvládnutí tématu identity dítěte v kontextu znalosti původní rodiny, jak sdělila informantka A a G.

Informantky dále uváděly **dílčí charakteristiky**. Informantka C typické pečující osoby popsala jako osoby starší 55-60let. Pro příbuzenské pěstouny vyššího věku, je dle informantek A, C, G a H charakteristické, že mají zdravotní obtíže, což se projevuje jako komplikace např. na dojíždění za vzděláváním apod. Informantka C uvedla: *„Většina má základní nebo výuční list, sociální skupina rodin je typická, spadají do nižší sociální skupiny, je to i tímto omezené a možnosti jejich rodiny.“*, informantka E uvedla i příklady příbuzenských pěstounů bez vzdělání či negramotné. Informantky A, G a H popsaly jako významnou charakteristiku příbuzenských pěstounských rodin obsáhlou psychickou zátěž na straně dětí a na straně pečujících, kteří sami neměli příležitost si rodinné události zpracovat, události, které souvisí s nejbližšími dítěte a jich samých. Provázané vztahy se následně projevují složitostí v držení vztahových hranic. Charakteristiku vlastní zátěže příbuzenských pěstounů popsaly všechny informantky. Informantka C sdělila: *„...rodinná situace bývá náročná, bývají konflikty v rodině.“*. Informantka B sdělila: *„Charakteristický pro ně je, že vůbec nevědí, proč by vlastně měli s někým spolupracovat.“* Informantka C popsala příbuzenské pěstounské rodiny

jako uzavřené, a také že jsou rodiny: „*kteřé potřebuji velmi sdílet, chtějí to ze sebe dostat, vychrlit to, někomu to říct, co se jim děje.*“.

Informantka G ze svých zkušeností psychoterapeutky popsala, že je pro ni obtížné pracovat s klienty, kteří jsou do práce více vedeni ze strany doprovázejících pracovníků, než že by chtěli sami systematicky pracovat pod vedením psychoterapeuta, protože chtějí a vnímají to jako potřebné: „*Příbuzenští se tomu dost vyhýbají a myslím, že hodně nechtějí rozebírat domácí tabu, která tam visí, že se třeba možná trochu stydí.*“.

Dává to do souvislosti s tím, že **příbuzenští pěstouni nejsou na spolupráci s psychoterapeutem v zájmu dítěte připraveni**, jako zprostředkovaní pěstouni před samotným přijetím dítěte do péče.

Informantka E sdělila, že vzhledem k okolnostem, jaké vedou ke svěřením dítěte do péče příbuzenského pěstouna, by se **příprava** mívěla účinkem, ovšem návrh speciálně zaměřeného vzdělávání by vnímala jako užitečný zásah. Informantky D a E vyprávěly zkušenost, kdy chtěly poslat na přípravu příbuzenského pěstouna, ovšem narazily na obtíž financování, neboť to nemá oporu v zákoně a soud že návrhu a odročení jednání nevyhoví kvůli prodlužování jednání, navíc by to bylo na bázi dobrovolnosti, na což by pěstoun nepřistoupil. Informantka D uvedla, že by vítala možnost zákonem dané přípravy v počáteční fázi, neboť aktuálně, jak to není dané zákonem, tak to nemá kdo platit a není síla, která by pěstouny donutila přípravu absolvovat. Informantka D, E, F, G a C by si uměla přizpůsobenou přípravu příbuzenských pěstounů v základním rozsahu představit. Informantka D k přípravám uvedla, že by účast na přípravě indikovala případ od případu, neboť jsou i tací příbuzní pěstouni, kterým příprava nemusí být užitečná.

Informantka A zmínila jako **charakteristické riziko** u příbuzenské pěstounské péče „*opakování rodičovských chyb.*“, což zmínily i informantky D, E a F, dále že se obtížně motivují do vzdělávání a psychologické péče, která je vzhledem k jejich rodinnému příběhu na místě, což potvrdila i informantka C, jež dále spolu s informantkami G a H zmínila, že si rodina a dítě nesou traumata a zranění z minulosti. Dále informantka A uvedla, že se provázejícím pracovníkům obtížně vstupuje do výchovy příbuzenských pěstounů vzhledem k jejich zažitým výchovným způsobům. Jako rizikovou skupinu příbuzenských pěstounů označila informantka A babičky vychovávající samostatně vnuka, kdy s příchodem puberty přichází výchovné obtíže. Období puberty jako

rizikové uvedly i informantky D, E, F a G. Informantka H v souvislosti s rizikem opakování výchovných chyb v kontextu své psychologické praxe uvedla: „...se snažím jim poskytovat velkou míru edukace k tomu, aby mohli péči o svoje vnoučata nebo neteře, synovce, vykonávat jinak, než to dělali u svých dětí, aby mohli nějakým způsobem pečovat možná třeba zdravěji, vhodněji, aby se nedostali do stejných komplikací, jako u vlastních dětí.“

Informantka B a C popsala významnou problematiku **kontaktu dětí s biologickými rodiči**, neboť jsou vazby v případě příbuzenských pěstounských rodin „uvnitř rodiny“, často příbuzenští pěstouni kontaktu nevěnují pozornost v takové míře, aby se zajistilo v první řadě bezpečí dítěte, aby nebylo kontaktem poznamenáno na svém duševním stavu. Mnohdy je třeba úzké spolupráce s terapeutem dítěte. Informantky D a E uvedly, že mnohdy příbuzenští pěstouni nepodporují kontakt dětí s rodiči, ač to mají uloženo jako povinnost. Informantka G z pozice terapeuta vnímá v rámci doprovázejících organizací odlišnou metodiku kontaktu dítěte s biologickou rodinou, kdy nedostatečně kvalitní metodika může dítě nekvalitně připraveným setkáním významně poznamenat.

Informantky shodně poukázaly na nesjednocenost systému v přiznávání pěstounských dávek. Informantka A a F se nedomnívají, že by dávky byly systémově ze strany rodin zneužíváno, z přímé práce s klienty vnímají, že dávky jsou důležitým příjmem k zaopatrění potřeb dítěte, **zajištění finančních prostředků pro zajištění potřeb dítěte** je podstatnou složkou podpory zajišťující potřeby příbuzenských pěstounských rodin.

Za **užitečná vzdělávací témata** v počátku příbuzenské pěstounské péče odpovídající potřebám zmínila informantka A: téma náhradní péče, vývojové fáze: období vzdoru, puberta, dále sociální sítě, finanční gramotnost, historie dítěte, mezigenerační propad... Informantka E uvedla jako hlavní téma vzdělávání zaměřené na identitu dítěte kvůli mísícím se rodinným vztahům. Příbuzenští pěstouni dle informantky A potřebují více příležitostí ke sdílení zkušeností s péčí spolu s pochopením.

Typickými potřebami pěstounů jsou v přípravném a počátečním období dle informantky A: pomoc se školní institucí, vztahy s biologickou rodinou, vztahy s OSPODem, jednání s úřady, dluhová problematika. Informantka C vyzdvihla potřebu orientace v pomocné síti služeb, informování o možnostech pomoci, informantka B t považuje za hlavní potřebu: „*Myslím, že hlavní potřeba je zorientovat se v tom, co já*

musím dělat, aby dostali informace.“ Informantka G uvedla za typické potřeby práce na nezpracovaných traumatech, příprava s dětmi do školy, výchovné působení na děti dle jejich specifických potřeb. Informantka A uvedla, že vnímá u příbuzenských pěstounů **silnou potřebu sdílet**, a že pozitivně příbuzenští pěstouni hodnotí setkání s dalšími příbuzenskými pěstouny u různých příležitostí.

4.1.2 Analýza informací k DVO2

Jakou roli zastává OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?

Informantky A, B, C, D, E a F, G se shodly, že **role OSPOD** v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám je koordinační, jak uvedla informantka D, zaměstnankyně OSPOD: *„...co se týká odborné pomoci, tak to spíš odešleme na odborníky. Seženeme kontakty, nasmlouváme první schůzku...“*, dále oplývá represivní složkou. Informantka A roli charakterizovala dále jako managementovou. Informantka G označila za nejdůležitější, že OSPOD je instituce, která vydává na základě zjištění a doporučení oficiální stanoviska s institucionálními náležitostmi. Informantka H zmínila, že OSPOD nese značnou zodpovědnost za řešení situace dítěte a roli OSPOD označila za stěžejní ze sociálně-právního hlediska, vysvětlila to pomocí působnosti činit právní kroky a kompetenci ve smyslu právního dohledu.

Informantka G mluvila o **funkci** shromáždění informací o dítěti. Informantka D zastávající OSPOD uvedla, že v prvních měsících umístění dítěte do péče si žádá o zprávy ze školky, školy, od lékařů, věnuje sbírání informací zvýšenou pozornost. Role zůstává stejná jako u zprostředkované pěstounské péče. Informantka C uvedla dále kontrolní a mapovací funkci. V případě, že je OSPOD zároveň doprovázející, kumuluje se mu i funkce provázení. Informantka B a G vnímá OSPOD jako styčnou osobu, která řídí proces odborné podpory. Nepostradatelnost OSPOD vnímá informantka G v souvislosti s poskytnutím informací pro zpracování rané historie dítěte, neboť OSPOD je jediný aktér, který informace může mít. Informantka C v souvislosti s funkcí OSPOD práci s biologickými rodiči dítěte, které by měl OSPOD informovat a pracovat s nimi, aby se dítě mohlo vrátit do jejich péče, ovšem podotkla, že se navracení dítěte do péče biologických rodičů děje velmi vzácně. Informantka B sdělila potřebu práce

s biologickou rodinou ve vztahu k asistovaným kontaktům s dětmi, kterou OSPOD může koordinovat a zaštitit.

Zajímavým tématem s nesjednoceným názorem odborníků se ukázala být problematika kumulace rolí, kdy je **OSPOD zároveň v roli doprovázející organizace**. Informantka E uvedla svou zkušenost v roli doprovázející pracovníce OSPOD, vidí jako výhodu kumulace rolí v případě problémovějších rodin, neboť je s nimi v intenzivnějším kontaktu, a zároveň uvedla, že v případě takových rodin je i výhoda mít k dispozici dalšího odborníka – doprovázejícího pracovníka, který vnímá situaci rodiny dalším možným pohledem a je tak příležitost se vzájemně obohatit. Informantka A uvedla jako hlavní problém OSPOD v roli doprovázející organizace nedostatečnou kapacitu pracovníků OSPOD, dále poukázala na kumulaci rolí, které mohou být vzájemně v konfliktu. Informantka B by uvítala oddělenost rolí z perspektivy rodiny, neboť mají pěstouni možnost diskutovat s doprovázejícím pracovníkem stanoviska OSPOD a společně na nich pracovat. Pro snížení rizika konfliktu rolí klienta vůči doprovázejícímu pracovníkovi v rámci OSPOD navrhla informantka A řešení, že by úřad oplýval zvláštní pracovní pozicí, která by měla v pracovní náplni doprovázení, ovšem neeliminovat by se tím riziko nedůvěry klienta v pracovníka v rámci jedné instituce. Informantky D, E a F se zkušenostmi s plněním obou funkcí se shodly na rozlišení rolí, kdy ve chvíli, kdy je potřeba zákroku v kontrolní roli, je tato role delegována na vedoucí pracovníci, aby kontrolní role nepoznamenala vztah doprovázející pracovníce. Dále informantky uvedly, že se jim v plnění doprovázení kumulují rodiny, kterým doprovázející organizace vypověděly smlouvu o spolupráci. Městský úřad takové rodiny nemůže nepřijmout. Informantka E popsala také motivaci rodin zůstat v doprovázení OSPOD, že s nimi OSPOD spolupracoval určitou dobu, zná příběh rodiny a rodina si tak nechce pouštět další instituci, které by opakovala zažitý rodinný příběh, i přesto ale vyvíjí snahu, aby rodina kontaktovala doprovázející organizaci.

Informantky B a C se shodly, že **OSPOD oplývá mocí** a s tím souvisejícími prostředky, např. může svolat případovou konferenci, navazovat spolupráci ze své pozice. Ovšem musí s touto rolí umět zacházet. Informantka F uvedla: „...*podle zákona máme možnost spolupráci nařídit, ale neděláme to moc často, snažíme se udělat to po dobrým...*“. Informantky D a E uvedly: „*Už jsme chtěli v jednom případě to tak udělat, ale*

u pěstounů se nám to nakonec podařilo zvládnout bez nařízení.“. Informantky D, E a F se shodly, že na pěstouny, kteří nepracují na potřebných změnách, platí vysvětlení týkající se zprávy psané pracovníky OSPOD soudu o průběhu pěstounské péče. Informantka D sdělila: „Můžeme maximálně vyhrožovat, když se nám něco nelíbí, nemáme páku. Já můžu soudu podat návrh na zrušení pěstounské péče, ale soud to neudělá, protože nemá nikoho jiného, a to bych s tou babičkou pak nemohla už vůbec pracovat. To by se nám už pak jenom posmívali.“. Informantka G doplnila, že u závažných problémů v rodině je OSPOD nepostradatelnou součástí systému. Informantka H sdělila obdobnou myšlenku a doplnila nezbytnost multioborové spolupráce zúčastněných subjektů řízené OSPOD.

Informantka E působící jako pracovnice OSPOD uvedla **systemovou jednotu** v postupech pro příbuzenské pěstounské rodiny a zprostředkované pěstounské rodiny: *„Není to oddělené, je zprostředkovaná a příbuzenská a je na to jedna metoda.“*

Informantky D a E uvedly, že s rodinou **spolupracují již od první chvíle** uvažování nad řešením situace dítěte, pomáhají sepsat návrh, doporučují, aby si dítě vzali do péče, mnohdy mají rodinu již delší dobu v péči.

K plnění úlohy OSPOD slouží stanovení individuálního plánu ochrany dítěte. Informantka A k **funkci IPOD** sdělila: *„Nemyslím si, že funguje jako praktický nástroj pomoci dětem ve většině případů, ne vždycky, to bych křivdila.“*, a to kvůli nepružnosti, že IPOD dle zkušeností informantky A nereaguje na aktuální vývoj rodinné situace, nýbrž se k němu pracovníci OSPOD vrací jednou za půl roku a stanovují ho jako stručnou, obecně psanou formalitu, což udává do souvislosti s kapacitou pracovníků OSPOD.

Informantka A vysvětlila **důležitost provázanosti práce doprovázející organizace s IPOD**, který OSPOD sestavuje, a k jeho tvorbě by měly být přizvány spolupracující subjekty s vymezenými úkoly, což se děje v praxi spíše vzácně, a následkem čekání na IPOD si tak doprovázející organizace stanovují vlastní plán spolupráce s klienty. Dále informantka A vysvětlila, že IPOD bývá velmi stručný a pro spolupráci si cíle a postup konkretizují sociální pracovníci s klienty. Důležitost provázanosti práce doprovázející organizace s IPOD zmínily i informantky B a C. Informantka B doplnila, že pokud v rodině není třeba řešit zásadní problémy, tak komunikace s OSPOD není

intenzivní jako v rodinách s vyšší potřebou podpory. Informantka D uvedla jako užitečné pro práci s rodinou možnost sdílet své odborné názory a postřehy k fungování rodiny, což může přispět k hledání vhodného řešení vyskytujícího se problému.

Informantky D, E, a F zmínily, že v porovnání s doprovázející organizací neoplývají **širokými možnostmi** např. ve vzdělávání, zajištění respitní péče formou táborů, shánění sponzoringu, darů,...

Zajímavým poznatkem je, že informantky B a C působící v doprovázející organizaci uvedly, že jako doprovázející organizace mají jasné **vymezené pole působnosti a pevné hranice**, které nemohou překročit a obdobně vypověděly informantky D a E působící na OSPOD o OSPOD a doprovázejícím organizacím přisoudily pružnější hranice. Nutno poznamenat, že v této souvislosti volnost hranic přisuzovaly odlišným úkonům. Informantky působící na OSPOD volnější hranice zmiňovaly v souvislosti s přímou prací směrem ke klientům (více času, možnost méně formálního vztahu). A informantky doprovázející organizace zmiňovaly volnější hranice OSPOD v souvislosti s mocenskou a kontrolní funkcí. Informantka H uvedla: *„Takže jsou situace, kdy i já musím přijmout, že přes všechny snahy někdy i OSPODu proti soudu se nedaří situaci vyřešit tak, aby se zvolenými řešeními dítě dobře ošetřilo. (...) Nevím dopředu, jestli se podaří OSPODu ve svých kompetencích udělat ty kroky. A je to taky různé, každý OSPOD s tím zachází jinak.“*

Informantka A vyslovila přání, aby se zpřísnila **kritéria pro výkon pracovní pozice na OSPOD**, aby měl opatrovník nejen vzdělání, ale i empatii a další měkké dovednosti, ovšem uvědomuje si aktuální stav nedostatku personálních zdrojů. Dále zmínila specifika pojetí práce napříč pracovišti a jednotlivci.

Informantka B zdůraznila potřebu pěstounské rodiny zažívající obtíže, aby pracovník OSPOD měl čas se rodině věnovat intenzivněji v akutních chvílích. Což souvisí s **nedostatečnou kapacitou** pracovníků OSPOD, jak zmínila i informantka A v jiné souvislosti. Informantka E, působící na OSPOD, uvedla větší časovou kapacitu doprovázejících organizací na práci s klienty jako výhodu.

4.1.3 Analýza informací k DVO3

Jakou roli zastává doprovázející organizace či další zainteresované instituce v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?

Informantka B popsala **roli doprovázející organizace** v podpoře, sdílení, poskytování rad založené na partnerském přístupu, dále dohlížení na průběh pěstounské péče, plnění povinností pěstounů a zohledňování zájmu dítěte. Informantka C popsala roli doprovázející organizace: *„Roli v systému hrajeme takovou, že jsme poskytovatelem služeb, zprostředkováváme služby rodinám, které mají garantovány.“*, čímž vystihla **funkci doprovodné organizace**. Ostatní informantky uvedly obdobné vymezení. Informantka A uvedla jako důležitou součást práce doprovodné organizace **spolupráci doprovodné organizace s dalšími institucemi**: školy, centra pro děti a mladé, služba pro osoby s duševním onemocněním, služba sanace pro rodiny, psychiatři, psychologové, psychoterapeut, služba pro neslyšící. Ostatní informantky uváděly obdobně rozsáhlou spolupracující síť: střediska výchovné péče, služby poskytující doučování dětem, poradna pro lidi v tísní, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

Informantka A a C popsala, že **spolupráce příbuzenských pěstounů s doprovodnou organizací** je založena především na podpoře, ovšem popsala, že obsahuje i část založenou na kontrolních mechanismech, např. v případě vzdělávání, pravidelných návštěv, vedení rodičů k zabývání se tématem biologických rodičů dítěte. Na kombinaci pomocných a kontrolních mechanismů se shodly všechny informantky. Informantka A vyslovila kontradikci v práci doprovázejících organizací, že smlouvu mají uzavřenou s pěstouny, kteří jsou jejich klienty a zároveň mají pověření k sociálně právní ochraně dětí, který jim udává jednat v zájmu dítěte i přes nelibost pěstouna.

Informantka H popsala **úlohu práce klíčových pracovníků**: *„...jsou samy v tom vystavené velkému nároku na zmapování terénu, pojmутí všech jemných, bolavých věcí, které tam běží strašně intenzivně. Podhoubí, které tam je, to všechno, co je za tím, co je zjevné, je velmi bohaté oproti cizím pěstounským rodinám, kde celá ta propletenost vztahů není.“* Informantky se shodly, že pracovníce doprovázející organizace, jsou v úzkém kontaktu s rodinou a mají velmi cenné „měkké“ údaje k fungování rodiny, mohou na základě úzké spolupráce s rodinou reflektovat potřeby dítěte, kterým sami

pěstouni nemusí věnovat příliš pozornosti, následně jsou těmi, které doporučují odborné intervence. Informantka A a C uvedla jako dlouhodobou strategickou úlohou práce doprovázející klíčové pracovnice práci s vnitřní motivací klientů, neboť i nařízení ze strany OSPOD nemusí vést k potřebné změně v rodině v zájmu dítěte: „...v některých fázích OSPOD je tvrděj v tom, že to tam fakt chce nařídit a my to brzdíme, že pokud tam půjdou klienti z donucení, tak to nikam nepovede, je to tam o tom, že klient chce na něčem pracovat, sdílet,...“.

Informantka G ke **spolupráci v roli psychoterapeutky s doprovázející organizací** uvedla: „Osvědčilo se mi, že v rámci terapií si čas od času vezmu klíčového pracovníka na sezení, aby byl obeznámen s tématy, o kterých se bavíme. (...) ...aby slyšel: „S Novákovými jsme se dohodli,... a až tam přijedete na návštěvu, tak prosím dohlédněte na...“, (...) A všechno se dává do zápisů, aby to bylo za mě pokud možno efektivní. To samé se domlouváme s dítětem. A klíčový pracovník hlídá dohodnuté.“. Informantka G tak popsala zkušenost úzké spolupráce z pozice psychoterapeutky s doprovázející organizací, kdy dle stanovených cílů může být klíčový pracovník velmi podpůrný pro terapii samotnou tím, že je v rodině pravidelně a může reflektovat probíhající změny a dotahovat kroky s rodinami.

Informantky z řad pracovnic OSPOD i z řad doprovázejících organizací se dotkly **hranic vztahu mezi příbuzenskými pěstouny a klíčovými pracovníci**. Informantka A poukázala na hranici terapeutického vztahu a vztahu klíčového doprovázejícího pracovníka s klientem: „Je určitá hranice, za kterou pracovník jít nemůže, pokud nemá terapeutický výcvik a neplánuje vkročit do terapie. Ale musí umět zacházet s tématy, která terapeutická jsou, jsou těžká. Tam je někdy hranice, která je nepevná“. Informantka E popsala zkušenost, kdy si někdy doprovázející pracovníci doprovodných organizací začínou s klienty tykat, zpočátku rozvoje doprovodných organizací vnímala jejich nastavení vůči OSPOD a zdůraznila potřebu nestrannosti doprovázejícího pracovníka vůči pěstounovi a OSPOD, aby nedocházelo k vytváření koalice doprovázející pracovník a pěstouni vůči OSPOD.

Informantka A poukázala na problematiku **vztahu klíčového pracovníka doprovázející organizace k biologickým rodičům dítěte**: „Biologičtí rodiče jsou mnohdy také složité osobnosti a stává se, že se biologický rodič naváže na klíčového pracovníka pěstounské rodiny. Tam je třeba hranice klást jasně směrem k rodiči,

co pro vás ještě můžu udělat, o čem se ještě můžeme bavit, ale kam už dál nepůjdu a odkážu je na jinou službu.“ Vztah s biologickými rodiči dítěte v příbuzenské pěstounské péči je neodbytnou součástí, pokud biologičtí rodiče projevují zájem o dítě.

Informantka H **popsala úlohu psychologa spolupracujícího s rodinou** za poskytovatele odborné pomoci a v případě odborného náhledu k návrhu různým variantám řešení popsala, že cítí jako svou profesní povinnost své náhledy sdělit OSPODu a doporučit/žádat řešení, ovšem jaké řešení bude zvoleno, je v kompetenci OSPOD.

Informantky D a E uvedly riziko přemíry doprovázení, které se může ze strany doprovázejících organizací objevit ve formě „přepečování“ klientů – **přebírání kompetencí klientů**, uvedly konkrétní případy, ve kterých vnímaly přemíru přebrání kompetencí, ať už za pěstouny či biologické rodiče, jejichž zájmy bránily, podotkly, že by doprovázející organizace stále měla myslet na zájem dítěte na prvním místě. Informantka A vyslovila, že nabídnutá pomoc v počátku spolupráce i ve chvíli, kdy by to klient pravděpodobně zvládl sám, může velmi užitečně posloužit k navázání vztahu doprovázejícího pracovníka a klienta, avšak je třeba držet se cíle vést klienta k samostatnosti.

Informantky z řad OSPOD (D, E a F) poukázaly nevýhodu doprovázejících organizací, která tkví ve **značné fluktuaci pracovníků** v neziskovém sektoru a nízkém věku doprovázejících pracovníků, který jim generuje těžkou pozici vůči pěstounkám několikanásobným matkám v kontextu odborného poradenství.

Informantky G a H uvedly, že vnímají **rozdílnost kvality doprovázejících organizací**, jak uvedla informantka G: *„Vnímám velké rozdíly jak v kvalitě doprovázení tak vzdělávání pěstounů. Takže spolupracuji s těmi, o kterých si myslím, že jsou kvalitní.“* Informantka G dále uvedla, že záleží také na konkrétním pracovníkovi a vzdělání pracovníků v oboru zejména zaměřené na poruchy attachmentu, neboť každá intervence mířená na děti v případě poruchy attachmentu je specifická.

4.1.4 Analýza informací k DVO4

Jaké metody jsou specificky užívané při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče?

Informantky z OSPOD D a E, F uvedly, že s rodinou spolupracují již od první chvíle uvažování nad řešením situace dítěte, pomáhají sepsat návrh, doporučují, aby si dítě vzali do péče, mnohdy mají rodinu již delší dobu v péči. Pokud to lze, uspořádají **případovou konferenci**, jak uvedla informantka D: *„Pracujeme tak, že když je možnost, svoláme případovou konferenci a než jdeme k návrhu, tak je vždycky informujeme, co to je, co to obnáší.“*. Všechny informantky zmínily užitečnou zkušenost práce s rodinou pomocí případové konference s OSPOD. Informantka H vyslovila velmi potřebnou podporu příbuzných při rozhodování o přijetí dítěte do pěstounské péče, kde vnímá značnou systémovou rezervu. Dále informantka H uvedla zahraniční inspiraci metody **rodinné konference** ze Slovenska, kde tato metoda byla aplikována na romské osady, díky čemuž se po dobrém uchopení konference mnohdy podařilo vypátrat vhodného pečovatele v rámci širší rodiny s větším a zdravějším potenciálem péče o dítě než na první pohled v rámci nejbližší rodiny: *„...možná síla rodinné konference může být v tom, že si to rodina dovolí vyhodnotit a rozebrat a to rozhodnutí pak může mít zdravější motivaci, než když to je pod tlakem OSPODu v akutní první linii.“*

Informantka C a B vysvětlila vhodnost **počátku spolupráce při uzavírání dohody doprovázející organizace s klienty za přítomnosti OSPOD**, za výhody označila zjištění informací pro práci s klienty, transparentnost poskytování služby ve vztahu ke klientům, zjištění potřeb rodiny, dětí, aby byl zohledněn zájem dítěte a možnost společně sestavit IPOD. Informantka C uvedla možnost uzavírání trojstranných dohod, kdy je rodina obeznámena s nastavením spolupráce a sdílení informací s dalšími institucemi. Informantka H označila **spolupráci domluvenou se všemi subjekty sladěnou do jednotného postupu a kroků** jako výbornou. Naopak ve chvíli, kdy se každý odborník snaží vést rodinu jiným směrem, nechtěně se jedná o komplikující, poškozující pomoc pro rodinu a může dojít, dle informantky H ke škodám a emočním zraněním v rodině. Informantky D a E se připojily k tématu efektivity spolupráce s názorem, že více pozorování a zkušeností s rodinou v případě spolupráce rodiny s doprovázející organizací a OSPOD přináší vyšší efektivitu práce s rodinou.

Informantka H popisovala zkušenost s **odlišnými názory** na řešení situace dítěte doprovázející organizace a OSPOD: *Sleduji to zvnějšku, že se může rozcházet vnímání*

potřeb rodiny potažmo dítěte ze strany doprovodky a ze strany OSPODu. Může tam být drobnější i větší nevytádnost, anebo třeba se jedná o nevytádnost ve formě jednotlivých kroků, které se činí.“, zmínila, že v takových případech je potřebné se sejít např. formou **expertní případové konference** a společně sdílet své pohledy na rodinnou situaci a hledat konsenzus, aby rodina nebyla zatížena protichůdnými tlaky, které ji mohou poškodit.

Pro **funkčně nastavenou spolupráci** vyslovila informantka C potřebu vyjasňování, aby OSPOD a další instituce komunikovaly o svých potřebách pro výkon své práce: *„Informovanost, setkávání se, nastavování spolupráce by se mohlo zlepšit. Jak to vidíme my, jak to vidí oni a hledání, v čem se setkáváme.“*. Informantka A uvedla pravidelné setkání doprovázejících pracovníků a pracovníků OSPOD, kde k vyjasňování dochází. Informantka H označila proces tvorby zakázky jako klíčový moment pro vyjasňování úlohy a hranic mezi zainteresovanými odborníky.

Informantka H zmínila jako nezbytný základ práce **OSPOD nastavení si čerpání informací od subjektů** zainteresovaných v rodině, ať už formou žádostí o zprávy či přímou účastí na jednání. Informantka C sdělila: *„Na informacích se dá stavět spolupráce.“*, a doplnila užitečnou zkušenost sdílení informací oboustranně. Informantky G a H daly nastavení vzájemného sdílení informací do souvislosti se zvýšením efektivity spolupráce, za splnění podmínky transparentnosti vůči klientům, což vede ke sladění postupu řešení situace všemi odborníky spolupracujícími s rodinou. Informantka H vyslovila důležitost naprosté transparentnosti pro profesionální vztah s příbuzenskými pěstouny. Všechny informantky z doprovázející organizace a externistky psychoterapeutky zmínily **důležitost transparentnosti** služby pro pěstounské rodiny, uváděly situace, že dbají maximální transparentnosti v rámci povinnosti ohlašovat informace o závažné situaci dítěte, v případě ohlašování to nejprve oznamují pěstounům, následně OSPOD. Informantka C z doprovodné organizace si ve vztahu k zajištění transparentnosti chválila započetí spolupráce s rodinou formou společného setkání s OSPOD.

V počátku spolupráce je dle informantky A, pracovnice doprovázející organizace, potřeba **dostatku času pro navázání důvěry a pomocného vztahu**. Potvrdily to i další dvě informantky z doprovázejících organizací.

Mapování potřeb probíhá dle informantek z doprovázejících organizací primárně formou rozhovoru s rodinou během návštěvy s rodinou a formou rozhovoru s pracovníkem OSPOD. Informantky z řad OSPOD uvedly zákonem dané **vyhodnocení dle standardů**: „...jsou tam tři kapitoly a další podkapitoly, je to vyhodnocení situace dítěte jeho rodiny a náhradní rodiny. Klasicky zdravotní stav, vzdělávací předpoklady, jaká je rodina, jaké jsou možnosti rodiny, jaká je finanční situace rodiny, jestli pěstoun podporuje rodinu, aby se vidala a identitu dítěte, jaké má zázemí, pokojíček...“. Na základě vyhodnocení zpracují IPOD. Informantka G, psychoterapeutka, mapuje důkladně kontext zadané zakázky, co zadává OSPOD, jaký na to má názor doprovázející organizace, pěstouni, jaké aktuální symptomy v chování dítěte se objevují, jak na ně rodina reaguje, mapuje i další spolupracující subjekty a jejich intervence, dále mapuje rodinnou historii kvůli dostatečným informacím k tomu, co dítě v rodině zažilo. Dle charakteristiky zadání mapuje informantka G attachement dítěte, pěstounů, či provede speciálně pedagogickou diagnostiku apod. Informantka H zjišťuje základní informace od doprovázející organizace, následně mapuje s pečujícími rodinný příběh, následuje vyšetření dítěte se zaměřením na zasažení traumaty, míru postižení,... Na základě vyšetření a sdělení pečujících je uchopeno, na jaké téma bude zaměřena pomoc.

Informantka A, vedoucí doprovázející organizace, sdělila, že **odborná podpora** příbuzenských pěstounů je naprosto odlišná disciplína od zprostředkované pěstounské péče, odborná podpora nabývá charakteristik sanace. Informantka C uvedla, že některé zakázky příbuzenských pěstounských rodin spadají spíše do služeb sanace rodiny, v určitém rozsahu je ochotná i tak rodině pomoci např. dluhové poradenství. Dle informantky C je v počátku spolupráce klíčová **stabilizace rodinného systému**, která je v počáteční fázi spolupráce velmi intenzivní: „...bylo to intenzivní a jezdila jsem tam třeba třikrát do měsíce a trvalo to první 3-4 měsíce. Jak už se začne hasit jeden problém po druhém, tak se to zklidňuje.“ Sanaci v kontextu práce s příbuzenskými rodinami zmínila i informantka D a E.

Informantky se vyslovily k **intenzitě spolupráce s rodinou v počátečním období péče**. Informantky z OSPOD uvedly, že v prvním půl roku péče o dítě jezdí do rodin častěji, aby bylo ověřeno, že je o dítě vhodně postaráno. Informantky z řad doprovázejících

organizací uvedly, že zpočátku je práce s příbuzenskými pěstounskými rodinami velmi intenzivní.

Informantka A uvedla jako **klíčové intervence v počátku spolupráce** zjišťování informací, mapování potřeb, sladování cílů, informování a vysvětlování práv a povinností a spolupráce s dalšími zainteresovanými subjekty. Informantky B, C a E uvedly jako klíčovou péči v počátku péče o dítě edukaci, informování, co vše obnáší mít dítě v pěstounské péči, povinnosti pěstounů. Informantka H uvedla za používané metody poradenství, edukace, případovou konferenci. Informantka B uvedla jako důležitou metodu pozorování. Informantka G uvedla jako důležitou metodu vyhledávání informací a s tím související mapování rodinného systému a jeho diagnostika, dále diagnostika attachmentu dětí a rodičů pomocí testových, projektivních metod a další. Následně probíhá koordinace pracovníků, stanovování cílů spolupráce, krokování spolupráce. V rámci terapeutických sezení s dětmi či rodiči uplatňuje konkrétní terapeutické techniky jako např. hra s pískovištěm, malování,... Informantka B uvedla používané užitečné nástroje: kniha života, časová osa k historii dítěte, pracovní listy, terapeutické karty, nástroj pro vyhodnocování kontaktu rodiče s dítětem...

Informantky doprovázejících organizací a OSPOD uváděly **příklady užitečných kurzů a vzdělávání**, které je dovednostně obohacují. Informantka C uvedla kurz zaměřený na manipulace klienta. Informantka B zmínila, že by ráda aplikovala metodu vyhodnocování potřeb dítěte na základě Pessu Boyden systém. Informantka B se přihlásila do výcviku pro poradce, jehož obsahem jsou témata historie, spolupráce se školou a další. Dále vnímá, že by bylo užitečné mít objektivní nástroj na posuzování potřeb dítěte.

Informantky A, B, C, D, E, a F uvedly jako důležitou **součást proklientské práce** sdílení v týmu při klientské intervizi a supervizi.

Informantka G a H z pozice psychoterapeutky/psycholožky zmínila, že vstupuje do spolupráce tehdy, kdy je přizvána OSPOD či doprovázející organizací, což se děje v počátku spolupráce spíše vzácně. Informantka A zmínila, že mnohdy v počátku spolupráce s příbuzenskými pěstouny zacítí terapeutickou zakázku, ale že by byla terapie smluvena hned v počátku se děje spíše vzácně. Informantka H se vyjádřila

ke **včasnosti poskytnuté terapeutické péče**: „...za mě, čím ranější podpůrná péče, tím lepší.“.

Informantka G uvedla zahraniční inspiraci **terapeutických skupin** utvářených ze skupin pěstounů a dětí, běžící paralelně. Vítala by povinnost systematické terapeutické péče, neboť má zkušenost, že ji rodina vyhledá na základě řešení akutního problému a následně přestává docházet. Benevolentní by nebyla v rodinách, kde je umístěno dítě s traumatizujícími zkušenostmi, ovšem bylo by na to potřeba vytvořit metodiku s celostátní platností a personálním zajištěním. Informantky D a E zmínily podpůrnou skupinu **klub pěstounů**, který se však rozpadl, avšak odezvu měl pozitivní.

4.2 Diskuze

4.2.1 Výsledky k DVO1

Jaké jsou vnímané charakteristiky a potřeby příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče?

Výzkumné šetření diplomové práce prokázalo, že odborníci působící v systému pomoci příbuzenským pěstounským rodinám rozlišují typická specifika příbuzenských pěstounských rodin v porovnání s rodinami se zprostředkovanou pěstounskou péčí, což se promítá do uzpůsobení odborné podpory. Základním systémovým aspektem popsaným odborníky je, že rodiny před formálním zajištěním péče mnohdy o děti v různě dlouhých časových úsecích pečují, jak shodně popsala Pazlarová (2016, s. 142), a odpovídá to definici současného systému náhradní rodinné péče dle Novotné (2018, s. 19), že se jedná o tzv. sociálně osiřelé děti.

Přípravné a počáteční období péče je tak zásadně odlišné od přípravného a počátečního období u zprostředkovaných pěstounů. Odlišení přichází v rámci poskytování péče rodinám na základě zmapovaných jedinečných potřeb rodiny. Pracovníci z řad OSPOD, doprovázejících organizací a externích odborníků si odlišnosti příbuzenských pěstounských rodin uvědomují a zohledňují je v rámci aktuálně nastaveného systému.

Přípravným obdobím u příbuzenských pěstounských rodin lze dle výsledků výzkumného šetření diplomové práce označit období zahrnující zásadní rodinný vývoj od jeho zachycení systémem OSPOD, kdy dojde k prvnímu uvažování

nad příbuzenskou pěstounskou péčí a následnému zvažování přijetí dítěte do péče. Zavedení základních podmínek jako např. čistý trestní rejstřík by mohlo dle názorů odborníků pomoci k vyšší garanci vhodné péče, ovšem jde to proti základnímu právu dítěte na autonomii jeho rodiny a na ochranu jeho rodinného života, jak pojednává Hofschneiderová (2018, s. 47). Počátečním obdobím péče lze označit dle zjištění výzkumu několikaměsíční období následující po rozhodnutí soudu o pěstounské péči s následným zajištěním provázejícího pracovníka ať už z řad OSPOD či doprovázejících organizací.

Z výzkumného šetření diplomové práce vyplynulo, že na problematiku potřeb příbuzenských pěstounských rodin lze pohlížet optikou zájmu dítěte a jeho potřeb, potřeb orgánu sociálně-právní ochrany dětí a potřeb příbuzenských pěstounů. Příbuzenské pěstounské rodiny lze členit dle odborníků do specifických skupin potřeb dle hlavních faktorů, jimiž jsou: rodinný vztah pěstouna k dítěti, věk dítěte, věk příbuzenského pěstouna, výchovné kompetence příbuzenských pěstounů, předchozí kvalita vztahu dítěte k pěstounovi. Intervence nasedající na významné potřeby v přípravném a počátečním období příbuzenských pěstounských rodin jsou dle názoru odborníků, jež se zúčastnili výzkumu, pomoc s orientací a jednáním v síti služeb, institucí a práce na nezpracovaných traumatech a tématech rodinných vztahů. Za významnou dílčí charakteristiku příbuzenských pěstounských rodin označili odborníci obsáhlou psychickou zátěž na straně dětí a na straně pečujících, se kterou vstupují do péče, jak popisují také Hanušová a Hanousková (2017, s. 7-8), a nepřipravenost příbuzenských pěstounů spolupracovat s odborníky při zajištění vhodných výchovných podmínek. Denby a kol. (2017, s. 127) došla závěru svého výzkumu, že pečovatelé, kteří hlásili nižší hladinu svého stresu, označovali častěji, že se jejich dětem daří. Zaměřit se na zátěž na straně pěstounů, jež byla prokázána výzkumným šetřením, se tedy zdá být jako užitečná strategie pro rozvoj vhodného vlivu příbuzenských pěstounů na děti. Vedle psychické zátěže přichází i finanční a fyzická zátěž, která zasahuje do sociálního života příbuzenského pěstouna. Farmer a Moyers (2008, s. 236) v rámci výzkumu realizovaného ve Velké Británii došly závěru, že je péče pro příbuzenské pěstouny velmi náročná a často za hranicemi jejich možností, proto by měl systém garantovat podpůrnou síť služeb, což odpovídá aktuálnímu nastavení systému v České republice. Z výzkumného šetření diplomové práce vyšlo, že odborníci vnímají finanční podporu státu příbuzenských pěstounů jako důležitou,

že příbuzenští pěstouni by jinak nebyli schopni péči finančně zajistit, oproti tomu výsledky výzkumu Denby a kol. (2017, s. 126) přinesly zajímavý poznatek, že příbuzenské rodiny s nižšími příjmy mohou vykazovat kompenzační pocity attachmentu a mohou posilovat důvěru v rodičovské kompetence oproti rodinám s vyššími příjmy. Výzkumné šetření poukázalo na nesjednocenost systému v přiznávání pěstounských dávek příbuzenským pěstounům, odborníci by uvítali zavedení jednotných pravidel.

Prizpůsobená příprava v základním rozsahu, nikoliv standardizovaná příprava zprostředkovaných pěstounů, by byla dle odborníků užitečným zásahem, avšak je aktuálně systémově neuchopená, a aktuálně ji nemá kdo financovat. K realizaci doručení znalostí a dovedností příbuzenským pěstounům se přimlouvá i Nadační fond J&T (2015, s. 16-21). Závěrem výzkumného šetření je, že by příprava mohla být individuálně indikována dle kompetencí příbuzenských pěstounů, indikaci a doporučení/nařízení přípravy by mohl realizovat OSPOD na základě svého mapování rodinné situace. Klíčová témata, která vyšla z výzkumného šetření diplomové práce, pro přípravné a počáteční období jsou např. téma náhradní péče a její formální stránka, vývojové fáze dítěte, historie a identita dítěte. Příprava by mohla pomoci i k větší otevřenosti příbuzenských pěstounů k čerpání odborné podpory, neboť závěrem z výzkumného šetření je, že příbuzenští pěstouni v porovnání se zprostředkovanými pěstouny bývají k odborné pomoci odmítavější.

Jako specifickou problematiku příbuzenských pěstounských rodin vnímají odborníci kontakt dětí s biologickými rodiči. Problematika si zaslouží další zkoumání a specifické vzdělávání sociálních pracovníků. Problematikou kontaktu se zabývala např. Lawrence-Webb (2001, s. 3-15), která představila metodu terapeutických rodinných setkání.

4.2.2 Výsledky k DVO2

Jakou roli zastává OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?

Klíčová role OSPOD v přípravném a počátečním období příbuzenské pěstounské péče, jak vzešlo z výzkumného šetření diplomové práce, spočívá v koordinaci, managementu případu a kontrole, případné represi, jako je tomu u zprostředkovaných pěstounských

rodin. Důležitou funkcí v souvislosti se správou případu dítěte je, jak odborníci uvedli, shromažďování informací a jejich vyhodnocování.

Může dojít ke kumulaci role doprovázení pěstounských rodin, o čemž se názory ze strany OSPOD a doprovodných organizací lišily. Vyplynulo, že OSPOD vyvíjí a praktikuje nástroje, jak předejít konfliktům plynoucím z kumulace rolí a že u komplikovaných případů pracovníci OSPOD na jednu stranu vítají podporu doprovázející organizace díky dalšímu odbornému názoru, na druhou stranu vítají mít rodinu v úzké intenzivní spolupráci při plnění doprovázející role. Řešením, plynoucím z výzkumného šetření, by mohlo být oddělení provázejícího pracovníka od osoby referenta NRP při zachování zaměstnaneckého poměru na úřadu.

Zkušenosti odborníků z práce s příbuzenskými pěstounskými rodinami ukázaly, že někdy už rodinu má OSPOD ve své gesci, či vstupuje do rodiny hned v počátku, kdy dojde k navrhnutí možnosti řešení situaci dítěte příbuzenskou pěstounskou péčí, OSPOD má tak příležitost provést pěstouny procesem zvažování svých možností a rozhodování o péči. Pazlarová (2016, s. 142) popsala rozhodnutí jako nevlastní, probíhající pod tlakem, spojené s osobní krizí pěstouna, oproti tomu z výzkumného šetření vyplynulo, že si jsou pracovnice OSPOD této skutečnosti vědomy a snaží se poskytnout pěstounům pro rozhodování dostatek času s poskytnutím poradenského servisu, užitečnou by mohla být i pomoc psychologa/psychoterapeuta.

Efektivita pomoci v rodině, jak prokázalo výzkumné šetření diplomové práce, umocňuje provázanost práce všech aktérů pomocné sítě. Dílčí jednotka systému okolo rodin s příbuzenskými pěstouny oplývá konkrétními rolmi, funkcemi a zodpovědností. Z výzkumného šetření vyplynulo, že dílčí jednotky vnímaly bohatší funkce druhých jednotek. Jednotky systému by se měly vzájemně doplňovat a využívat plně svých hranic a v úzké, vzájemné spolupráci využívat potenciál funkcí dílčích jednotek. Užitečná by pro praxi mohla být, na základě výsledků výzkumného šetření, aplikace modelu kontraktování spolupráce doprovodných organizací, rodiny a OSPOD užívaného v praxi psychologů, psychoterapeutů, kteří ze spolupráce s OSPOD popsali vyšší spokojenost.

Do spolupráce s OSPOD se nepochybně promítají spolu se vzděláním i měkké dovednosti konkrétního pracovníka, k jejichž rozvoji by měli mít pracovníci OSPOD

zajištěné dostatečné příležitosti. Z šetření vyplynula otázka časové kapacity pracovníků OSPOD. Informantky z řad OSPOD se nevyjádřily, že by potřebovaly na práci s rodinami více času, i tak přisoudily výhodu pracovnícím doprovázejících organizací ve větších časových možnostech na práci s klienty. Je otázkou, zda by širší časové možnosti pro své úkony pracovnice OSPOD využily.

4.2.3 Výsledky k DVO3

Jakou roli zastává doprovázející organizace či další zainteresované instituce v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?

Z výzkumného šetření vyplynulo, že role doprovázející organizace při provázení příbuzenských pěstounských rodin je shodná při doprovázení zprostředkovaných pěstounských rodin, spočívá v poskytování nárokových služeb, zprostředkování související pomoci, dohlížení na průběh pěstounské péče a plnění povinností pěstounů, založené na partnerském podporujícím vztahu, jako vymezuje např. Šustrová (2018, s. 140-141). Činnost doprovodných organizací tak spočívá v kombinaci pomoci a kontroly. Díky úzkému kontaktu s rodinou jsou provázející pracovnice vybaveny velmi cennými informacemi k fungování rodiny, jak vnímají jejich výhodu odborníci odborné podpory příbuzenských pěstounských rodin. Výzkumné šetření prokázalo značné odlišnosti v poskytování služeb doprovodných organizací příbuzenským rodinám spočívající ve způsobu poskytování konkrétních úkonů. Obdobně je to v případě externě spolupracujících psychoterapeutů a psychologů.

V českém prostředí tak doprovodné organizace poskytují služby dle charakteristik zprostředkovaných a příbuzenských pěstounů. V americkém sociálním systému jsou vybudované specializované „Kinship Navigator Programs“, ve kterých provázející pracovníci pomáhají pečovateli s příbuzenskými vazbami na dítě s navigací a přístupem k systému podpory a služeb péče na základě rodinných potřeb, kromě informačního a poradenského servisu je součástí i advokační servis (The CEBC, 2020, online). Kinship Navigator Programs také využívají komunitních zdrojů a systémů podpory, jež přispívají ke zvýšení bezpečí a stálosti dobrých životních podmínek dítěte a spolu s tím pracují na rozvoji vztahů s organizacemi a institucemi zabývajících se péčí

o děti. Americká specializovaná služba může být v případě vyčlenění příbuzenské pěstounské péče inspirací.

Výzkumné šetření diplomové práce poukázalo na kontradikci doprovázejících pracovníků spočívající v tom, že uzavřenou smlouvu má doprovázející organizace s pěstouny a zároveň oplývá pověřením k sociálně právní ochraně dětí. Zmíněná kontradikce může do činnosti doprovázejících pracovníků vnášet dilematické situace, které je třeba metodicky, supervizně pravidelně ošetřovat. Šustrová (2018, s. 140-141) vyzdvihuje jako klienta dítě, oproti tomu Denby a kol. (2017, s. 131) poukázala na důležitost péče o potřeby příbuzenského pěstouna, které následně posilují protektivní faktory příbuzenského pěstouna vůči dítěti.

Klíčoví pracovníci doprovázející organizace jsou vystaveni velmi dlouhodobé a úzké spolupráci s rodinou. Výzkumné šetření diplomové práce poukázalo na důležitost držení hranic profesionálního vztahu doprovázejícího pracovníka a příbuzenského pěstouna či biologického rodiče, pracovníci by se měli držet podstaty profesionálního vztahu vedoucího ke zkompetentnění klientů.

Výsledky výzkumného šetření poukázaly na fakt, že spolupráci s rodinou ze strany doprovodných organizací může významně ovlivnit značná fluktuace pracovníků nestátních neziskových organizací. Doprovodné organizace by měly rozvíjet pracovní podmínky motivující sociální pracovníky k dlouhodobějšímu setrvání či oplývat nástroji ke zmírnění možného negativního efektu opakované změny doprovázejícího pracovníka na klienty.

Výzkumné šetření ukázalo, že mezi doprovodnými organizacemi lze zaznamenat rozdíly v kvalitě poskytovaných služeb. Standardy kvality sociálních služeb jsou metodickou oporou pro zajištění kvality poskytovaných služeb, které ovšem nepokrývají kompletně problematiku odbornosti dle specifik cílových skupin. Užitečný by byl vznik specializovaného kvalitativního auditu pro doprovázející organizace, zaštitěný odborně specializovanou asociací poskytovatelů služeb pěstounským rodinám.

4.2.4 Výsledky k DVO4

Jaké metody jsou specificky užívané při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče?

Výzkumné šetření diplomové práce potvrdilo, že odborná podpora příbuzenských pěstounů je dle odborníků kvalitativně naprosto odlišná disciplína od podpory zprostředkovaných pěstounských rodin, která nabývá charakteristik sanace rodiny. V přípravném a počátečním období péče je klíčová stabilizace rodinného systému, která si žádá velmi intenzivní podporu ze strany OSPOD i doprovodné organizace. Denby a kol. (2017, s. 131) uvádí na základě provedeného výzkumu závěry, že by definice a hodnocení příbuzenských rodin mělo být založeno na hledání protektivních faktorů, které příbuzenské rodiny dítěti nabízí – odborné intervence by měly být směřovány na posílení a rozšíření protektivních schopností příbuzenských pěstounů. Specificky užívané metody při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče se částečně kryjí s metodami užívanými při práci se zprostředkovanými pěstouny, ovšem jejich náplň je kvalitativně odlišná.

Z výzkumného šetření diplomové práce vyšla inspirace v počátku řešení situace dítěte, kdy se dítě ocitne bez pečující osoby, v podobě uspořádání rodinné konference s příbuznými i z širšího rodinného kruhu, kde může dojít k nalezení pečující příbuzenské osoby s rozvinutými kompetencemi k péči. Strategii orientovanou na hledání vhodné pečující osoby z širšího rodinného kruhu či komunity zmínila i Riley (2018, s. 16) v diskuzi svého článku.

Výsledkem výzkumného šetření diplomové práce je, že pro spolupráci je užitečné z pohledu odborníků rozvrhnutí spolupráce při případové konferenci za koordinace OSPOD, kde jsou konkretizovány konkrétní zakázky, kroky k jejich plnění a forma spolupráce např. způsob vzájemného informování, čímž dochází k zachování transparentnosti pro klienty. Ideální užívaný postup případových konferencí popisuje i Nadační fond J&T (2014, s. 31-33). Z výzkumu vyplynulo, že nejsou využívány případové konference, v nichž by byly aktivně zapojené děti, o něž je pečováno, doporučuje to např. Boetto (2010, s. 63). Výzkumné šetření ukázalo, že pro efektivitu podpory cílené na situaci dítěte je třeba vyladit spolupráci všech subjektů, aby nedošlo k zatížení a případnému poškození rodinného systému odbornými intervencemi. Jako další užitečná užívaná metoda, vyplývající z výzkumného šetření, se ukázala expertní případová konference. Efektivní nastavení spolupráce formou případové konference by mohlo pozitivně ovlivnit i specificky obtížnější navazování vztahu k doprovázejícím pracovníkům, kdy je podpora vnímána ze strany příbuzenských

pěstounů jako nevhodná intervence, což by reagovalo na vysvětlení neochoty následkem nevyjasnění rolí, jak popisují (Hanušová, Hanousková, 2017, s. 2-4).

Výzkumné šetření prokázalo, že OSPOD pro mapování potřeb rodiny užívá vyhodnocení dle standardů společně všem případům, na základě čehož je zpracován IPOD, oproti tomu psychoterapeutky, psycholožky oplývají velmi bohatými technikami odpovídajícími konkrétním úzce specializovaným oblastem se zohledněním specifik příbuzenských pěstounských rodin.

Specificky realizovanými intervencemi v přípravném a počátečním období příbuzenské pěstounské péče jsou dle odborníků: mapování potřeb, zjišťování informací, psychologická diagnostika, kontraktace spolupráce v síti, edukace - informování a vysvětlování práv a povinností pěstounů, spolupráce s dalšími zainteresovanými subjekty.

Včasná systematická psychoterapie, která bývá standardně nekontraktována v příbuzenských pěstounských rodinách až v pozdějším období péče, by mohla posloužit k rozvoji zvládacích mechanismů rodiny k pěstování a udržování rodinné stability, a rozvoje odpovídajícího výchovného stylu nikoliv jen pomoci v akutní situaci, jak vyplynulo z výzkumného šetření diplomové práce. Vhodnost rozsáhlejší podpory v rodinách s dětmi vykazující obtíže v chování či v rodinách s pečujícími pod významným tlakem potvrdila výzkumem Farmer (2009, s. 158). O potřebě důkladné podpory ve výchově příbuzenských pěstounů v zájmu dítěte se shodně vyslovila Pazlarová (2016, s. 138-139). Užitečná se jeví také realizace terapeutických skupin utvářených ze skupin pěstounů a dětí, či realizace klubů pěstounů.

Standardní součástí nepřímé práce, jak vyplynulo z výzkumného šetření, je u pěstounské péče obecně klientská intervize a supervize odborného týmu.

Výzkumné šetření poukázalo na důležitou oblast vzdělání všech odborníků pracujících s pěstounskými rodinami - vzdělání v oblasti attachmentu a jeho poruch, které by mělo být výbavou každého pracovníka. Dále vyplynulo, že pro zajištění profesionální pomoci je důležité, aby pracovníci doprovodných organizací byli vybaveni metodami pro rozvíjení motivace klientů k práci na změnách např. motivačními rozhovory se základním nástrojem terapeutického reflektování, což při nastavení kontrolního rámce OSPOD, zajistí realizaci změny v zájmu dítěte.

Shrnutí praktické části

Výzkumné šetření diplomové práce zakládá svou užitečnost na problematice příbuzenské pěstounské péče, která se liší od zprostředkované pěstounské péče, přesto není systémem nijak rozlišována. Výzkum byl navržen dle Maxwelllova interaktivního modelu výzkumného designu (2008). Dle výzkumného designu byly stanoveny cíle: intelektuální, praktický a osobní. Hlavní výzkumná otázka byla formulována: **Jak je uzpůsobena odborná podpora charakteristikám příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče?** K hlavní výzkumné otázce byly stanoveny čtyři dílčí výzkumné otázky:

- **DVO1: Jaké jsou vnímané charakteristiky a potřeby příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče?**
- **DVO2: Jakou roli zastává OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?**
- **DVO3: Jakou roli zastává doprovázející organizace či další zainteresované instituce v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?**
- **DVO4: Jaké metody jsou specificky užívané při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče?**

Výzkumný soubor byl zvolen metodou záměrného výběru. Výzkumného šetření se zúčastnilo 8 informantů z řad OSPOD, doprovodných organizací a externích spolupracujících odborníků psychologů, psychoterapeutů. Sběr informací proběhl technikou polostrukturovaných rozhovorů, při nichž byl pořízen audiozáznam. V rámci výzkumného šetření byla uvažována kritéria kvality zkoumání, byla zvážena rizika a etika výzkumu.

Po sběru informací proběhla doslovná transkripce audiozáznamů do elektronické textové podoby, následovala systematizace informací a redukce prvního řádu dle Miovského (2006, s. 209-210). Dále proběhl proces kódování a vytváření trsů.

Analýza a interpretace informací je uspořádána dle dílčích výzkumných otázek do jednotlivých trsů. Metodická část práce je završena závěrečnou diskuzí nad výsledky výzkumného šetření.

Závěr

Diplomová práce se zabývala tématem odborné podpory příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče z pohledu odborníků.

Teoretická část práce sloužila jako podklad pro výzkumné šetření. Byla popsána tvorba rodinné politiky se zaměřením na náhradní rodinnou péči a institut příbuzenské pěstounské péče. Pro zachycení reality příbuzenské pěstounské péče v České republice byly uvedeny dostupné statistické údaje a shrnuta odborná diskuze nad budoucími možnými opatřeními upravující péči příbuzných o děti. Popsán byl aktuálně nastavený systém odborné podpory směřovaný na příbuzenské pěstounské rodiny a odbornou veřejností vnímané potřeby příbuzenských pěstounských rodin, které by odborná podpora měla pokrývat pomocí přizpůsobených metod.

Metodická část práce představila výzkumné šetření s kvalitativní strategií, navržené dle Maxwellova interaktivního modelu výzkumného designu (2008). Výsledky výzkumného šetření poukázaly na chování dílčích aktérů v celistvém systému, čímž byl naplněn intelektuální cíl. Výsledky výzkumného šetření přinesly podněty pro praxi, mohou posloužit jako podklad pro tvorbu vnitřních metodik a mohou dle nich být navržena aplikovatelná opatření odpovídající potřebám příbuzenských pěstounských rodin a systému, čímž byl naplněn praktický cíl výzkumného šetření. Osobní cíl byl naplněn zaměřením pozornosti na reflexi reakce systému na současné vědění o charakteristikách a potřebách příbuzenských pěstounských rodin. Stanovené cíle byly naplněny a hlavní výzkumná otázka: „Jak je uzpůsobena odborná podpora charakteristikám příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče?“ byla zodpovězena.

Odborná podpora příbuzenských pěstounských rodin je v rámci nastaveného systému konkrétními odborníky přizpůsobena, ovšem rozvinutí systémového uchopení tak, aby odpovídalo potřebám příbuzenských pěstounských rodin, by bylo pro výkon praxe užitečné, např. systémové uchopení přípravy příbuzenských pěstounů.

Doporučení pro praxi odborné podpory příbuzenských pěstounských rodin vzešlá z výzkumného šetření jsou: rozvíjet postupy OSPOD v procesu rozhodování potenciálních příbuzenských pěstounů o přijetí dítěte do péče, zohlednit obsáhlou psychickou zátěž na straně dětí a pečujících a snažit se poskytnout včasnou odbornou

psychoterapeutickou intervencí na zpracování traumatických zážitků v zájmu dítěte, vést diskuzi nad systémovým uchopením přípravy příbuzenských pěstounů, ujednotit systém přiznávání pěstounských dávek příbuzenským pěstounům, zvyšovat efektivitu odborné podpory pomocí rozvoje kvalitních profesních vztahů mezi jednotlivými aktéry odborné podpory (vyjednávání o formách spolupráce a potřebách dílčích aktérů pro spolupráci, využívání případových konferencí a expertních případových konferencí), aplikovat model kontraktování spolupráce doprovodných organizací, rodiny a OSPOD užívaného v praxi psychologů, psychoterapeutů, rozvíjet kvalitní možnosti dalšího vzdělávání pracovníků OSPOD na rozvoj měkkých dovedností, vzdělávat odborné pracovníky s úzkou specializací v oblasti attachmentu a jeho poruch a rozvíjení motivace klientů k práci na změnách, revidovat dilematické situace nastávající při poskytování služeb doprovodných organizací, rozvíjet pracovní podmínky doprovodných organizací motivující sociální pracovníky k dlouhodobějšímu setrvání či oplývat nástroji ke zmírnění možného negativního efektu opakované změny pracovníků na klienty, zavést specializovaný kvalitativní audit doprovodných organizací.

Z výsledků výzkumného šetření vyplynula i témata pro další zkoumání, jimiž jsou proces rozhodování potenciálních příbuzenských pěstounů o přijetí dítěte do pěstounské péče, spolupráce s biologickými rodiči dítěte umístěného v příbuzenské pěstounské péči, systémové uchopení a náplň přípravy příbuzenských pěstounů, pracovník OSPOD v roli doprovázejícího pracovníka, evaluace kvality poskytovaných služeb doprovodných organizací.

Výzkumné šetření v rozsahu pro účely diplomové práce má své limity. Šetření pracovalo s konkrétním prostředím města Hradce Králové s konkrétními interesenty pro Královéhradecký kraj. Změna klíčového interesenta by mohla znamenat značné rozkolísání výsledků. Výsledky výzkumu jsou omezeny v čase, pro který budou validní. Výsledky mohly být také zkresleny následkem záměrného výběru, informanti ochotní účastnit se výzkumného šetření mohou mít společné profesní charakteristiky zásadně odlišné od profesních charakteristik celkového vzorku.

Institut příbuzenské pěstounské péče pravděpodobně čeká v následujících letech zásadní systémová proměna, nad kterou je v aktuální době diskutováno. Nezpochybnitelným faktem je, že na jednu stranu péče o děti příbuznými z pohledu práv bude mít i nadále

přednost před jinou formou náhradní rodinné péče, a že na druhou stranu péče příbuzných nemusí vždy garantovat plnohodnotnou výchovu předcházející naplnění rizik plynoucích z dosavadní výchovy dítěte. Odborná podpora příbuzenských pěstounských rodin zaměřená na podporu dítěte v kontextu rodinného systému tak bude nadále velmi potřebnou a užitečnou. Ať už systém odborné podpory projde jakoukoliv proměnou např. vyčlenění institutu příbuzenské pěstounské péče z institutu pěstounské péče, potřeby příbuzenských pěstounských rodin tím nezaniknou a je třeba při realizaci změn nacházet případně jiné složky systému, které budou aktuálně poskytovanou podporu zajišťovat.

Seznam tabulek a obrázků

Obrázek 2: Hodnotící rámec.....	str. 28
Tabulka 3: Výsledky analýzy potřeb příbuzenských pěstounů pro období přípravné a počátečné fáze péče	str. 26-27
Tabulka 4: Potřeby dětí v příbuzenské pěstounské péči.....	str. 27
Tabulka 3: Vlastnosti informantů.....	str. 42
Tabulka 4: Transformační tabulka.....	str. 43-44

Seznam použité literatury a zdrojů

AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Etický kodex výzkumných pracovníků v Akademii věd České republiky*. [online] Citováno dne 24. 05. 2020. 2020. Online dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/o-nas/pravni-predpisy/eticky-kodex-vyzkumnych-pracovniku-v-av-cr/>.

ASOCIACE NÁHRADNÍCH RODIN ČESKÉ REPUBLIKY. *Kdo jsme a co děláme*. [online] Citováno dne 11. 05. 2019. 2019. Dostupné online: <https://www.anrcr.cz/anrcr>.

BOETTO, Heather. *Kinship Care: A Review of Issues*. Family Matters. No. 85. Australian Institute of Family Studies. 2010. 60-67 s.

BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: základy krátké terapie zaměřené na řešení*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 167 s. ISBN 978-80-262-0500-5.

BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8.

ČESKO. *Úmluva o právech dítěte přijata Valným shromážděním OSN dne 20. Listopadu 1989. Ve znění přijatém v ČR, zveřejněném ve Sbírce zákonů č. 104/1991*. 1991. Online dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/39239/download/>.

ČESKO. *Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, O sociálně-právní ochraně dětí*. 1999. Online dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359/zneni-20180101>.

ČESKO. *Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 3. února 2012. Občanský zákoník*. Online dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

CONNOLLY, Marie, KIRALY, Meredith, MCCRAE, Lynne, MITCHELL, Gaye. *A Kinship Care Practice Framework: Using a Life Course Approach*. British Journal of Social Work (47). 2017. 87-105 s.

DENBY, Ramona W. *Kinship Care – Increasing Child Well-Being Through Practice, Policy, and Research*. Springer Publishing Company. New York. 2016. 288 s. ISBN: 978-0-8261-2532-3.

DENBY, Ramona W. a kolektiv TESTA, Mark F., ALFORD, Keith A., CROSS, Chad L., BRINSON, Jesse A. *Protective Factors as Mediators and Moderators of Risk Effects on Perceptions of Child Well-Being in Kinship Care*. Vol. 95, No. 4. Child Welfare. 2017. 11-136 s.

EUROPEAN COMMISSION. *European Platform for Investing in Children (EPIC)*. [online] Citováno dne 11. 05. 2019. 2019. Online dostupné z: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1246>.

EPSTEIN, HeirdiRedlich. *Kinship Care is Better for Children and Families*. [online], Jul/Aug2017, Sv. 36, Vydání 4. American Bar Association. 2017. Citováno dne 25. 03. 2020. Online dostupné z: https://www.americanbar.org/groups/public_interest/child_law/resources/child_law_practiceonline/child_law_practice/vol-36/july-aug-2017/kinship-care-is-better-for-children-and-families/.

FARMER, Elaine. *Placement Stability in Kinship Care*. Vulnerable Children and Youth Studies. Vol. 4, No. 2. 2009. 154-160 s.

FARMER, Elaine. MOYERS, Sue. *Kinship Care. Fostering Effective Family and Friends Placements*. Jessica Kingsley Publishers London and Philadelphia. 2008. 254 s. ISBN 978 1 84310 631 9.

GIBBS, Peter a MÜLLER, Ulrich. *Kinship Foster Care Moving to the Mainstream: Controversy, Policy, and Outcomes*. Adoption Quarterly, Vol. 4 (2). The Haworth Press. 2000. 57-87 s.

HANUŠOVÁ, Ludmila, HANOUSKOVÁ, Lenka. *Specifika vzdělávání pěstounů z řad příbuzných*. Rozum a cit. 2017. 39 s. Online dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/specifika_vzdelavani_pestounu_z_rad_pribuznych_1.pdf.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. 2016. 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

HENDL, Jan a Jiří REMR. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. 372 s. ISBN 978-80-262-1192-1.

HM GOVERNMENT. *Working Together to Safeguard Children. A guide to inter-agency working to safeguard and promote the welfare of children.* Crown copyright. 2018. 110 s. Online dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/779401/Working_Together_to_Safeguard-Children.pdf.

HOFSCHNEIDEROVÁ, A.. *Pěstounství jako služba dítěti* In: *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR.* Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. 45-58 s. ISBN 978-80-907053-2-6.

HOPŠESOVÁ, Alena. *Kvalitativní a akční výzkum.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. 1 CD-ROM (79 s.). ICT ve vzdělání. Inovace doktorského studijního programu. ISBN 978-80-7435-290-4.

CHILD WELFARE LEAGUE OF AMERICA. *New Directions for Kinship Care Policy and Practice: A Position Paper from the Kinship Summit at Albany.* In: *Child Welfare* Vol. 95, No. 4 New York. 2016. 137-165.

INSTITUT PROJEKTOVÉHO ŘÍZENÍ, *Analýza situace příbuzenské pěstounské péče.* 2017. 123 s. Online dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/analyza-stavajiciho-systemu-posuzovani-zadatelu-o-nahradni-rodinnou-peciv-cr>.

IQ ROMA SERVIS. *Interaktivní případová konference aneb jak probíhá Moje setkání.* 2019. Brno. 55 s. Online dostupné z: http://www.iqrs.cz/sites/default/files/knihovna/metodika_1_final1.pdf.

KUNDELOVÁ, Zuzana, SVOBODOVÁ, Michaela, MERTO VÁ, Johana. *Doporučení pro přípravy a další vzdělávání zájemců o náhradní rodinnou péči.* Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2019. 40 s.

LAWRENCE-WEBB, Claudia. *Therapeutic Family Meetings: A Resource for Kinship Care.* Journal of Family Social Work. Vol. 5 (4) 2001. Haworth Press. 3-15 s.

LOUTNÁ M.. *Metody sociální práce s pěstounskými rodinami* In: *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR.* Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. 153-166 s. ISBN 978-80-907053-2-6.

MACKOVÁ, Martina. *Sociální práce v rodině a náhradní rodinná péče*. Univerzita Hradec Králové. Gaudeamus. 2014. 140 s. ISBN 978-80-7435-375-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Portál, Praha 2003. první vydání, 288 stran. ISBN 80-7178-549-0.

MAXWELL, Joseph A.. *Designing a qualitative study*. In: BICKMAN, Leonard a ROG, Debra J., *The SAGE Handbook of Applied Research Methods*. USA. 2008. 214-254 s. ISBN: 9781412950312.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Podpora rodiny – rodinná politika*. Online dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/4>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Vyhláška č. 473/2012 Sb. Vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. Online dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-473>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. (2) *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2018*. [online] 2018. Citováno dne 23. 02. 2020. Online dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Návrh systémového řešení výkonu a podpory příbuzenské pěstounské péče*. 2019. 32 s. Online dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/navrh-systemoveho-reseni-vykonu-a-podpory-pribuzenske-pestounske-pecefinal/>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Koncepce rodinné politiky*. 2017. 69 s. Online dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31577/Koncepce_rodinne_politiky.pdf.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016 – 2025*. Vydání první. Praha: MPSV, 2015. 231 stran. ISBN 978-80-7421-126-3. Online dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/29623>.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.

MOŠŤKOVÁ, Šárka, SOBOTKOVÁ, Irena. *Příbuzenská pěstounská péče: když dítě vychovávají prarodiče*. In: E-Psychologie – elektronický časopis ČMPS. Roč. 10, č. 4. 2016. 47-64 s. Online dostupné z: https://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf.

NADAČNÍ FOND J&T. *Na cestě ke specializaci pěstounské péče*. 2015. 40 s. Online dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/na_cestě_ke_specializaci_pp.pdf.

NADAČNÍ FOND J&T. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*. Metodická příručka. 2014. 62 s. Online dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/nahradni-rodinna-pece-vykonavana-pribuznymi-ditete/>

NOVOTNÁ, Eva. *Náhradní rodinná péče v České republice* In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. 19-28 s. ISBN 978-80-907053-2-6.

PAVLÁSEK, Michal a Jana NOSKOVÁ. *Když výzkum, tak kvalitativní: serpentiniami bádání v terénu*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 152 s. Etnologické studie. ISBN 978-80-210-6480-5.

PAZLAROVÁ, Hana. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. 255 s. ISBN 978-80-262-1020-7.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. 184 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.

RILEY, Naomi Schaefer. *Reconsidering Kinship Care*. National Affairs. 2018. 3-18 s.

RYCHLÍK D. - HRBÁČKOVÁ E. *Jak se stát pěstounem, výběr a příprava pěstounů* In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. 29-43 s. ISBN 978-80-907053-2-6.

SALINGER, Z. S. *Stopa Čápa, Zpráva o činnosti 2018*. 2018. 17 s. Online dostupné z: http://www.salinger.cz/common/cms_files/Zprava_o_cinnosti_2018.pdf.

SDRUŽENÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN. *O nás. Naše zásady*. [online] Citováno dne 11. 05. 2019. 2019. Online dostupné z: <http://www.pestouni.cz/o-nas/nase-zasady/>.

ŠUSTROVÁ, Alena. *Doprovázení pěstounských rodin* In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. 139-151 s. ISBN 978-80-907053-2-6.

THE CEBC. CALIFORNIA EVIDENCE-BASED CLEARINGHOUSE FOR CHILD WELFARE. *Kinship Navigator Program – Family Connections Grantee Model*. [online] 2006-2020 Citováno dne: 27. 03. 2020. Online dostupné z: <https://www.cebc4cw.org/program/kinship-navigator-program-family-connections-grantee-model/>

UHLÍŘOVÁ, Veronika. *Dítě ve výchově příbuzných*. Občanské sdružení Rozum a cit. 2010. 61 s. Online dostupné z: http://www.pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Dite_ve_vychove_pribuznych%282010%29.pdf.

UNITED NATIONS. *Guidelines for the Alternative Care of Children*. A/RES/64/142 Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2009. 2009. 23 s. Online dostupné z: <https://undocs.org/en/A/RES/64/142>.

VOLECHOVÁ, Olga. *Příbuzenská pěstounská péče z pohledu sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí*. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. 2012. 90 s.

WINKLER, Jiří. *Implementace: institucionální hledisko analýzy veřejných programů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 160 s. ISBN 80-210-2932-3.

Seznam příloh

Příloha A - Maxwelllovo schéma

Příloha B – Kinship Care Practise Framework

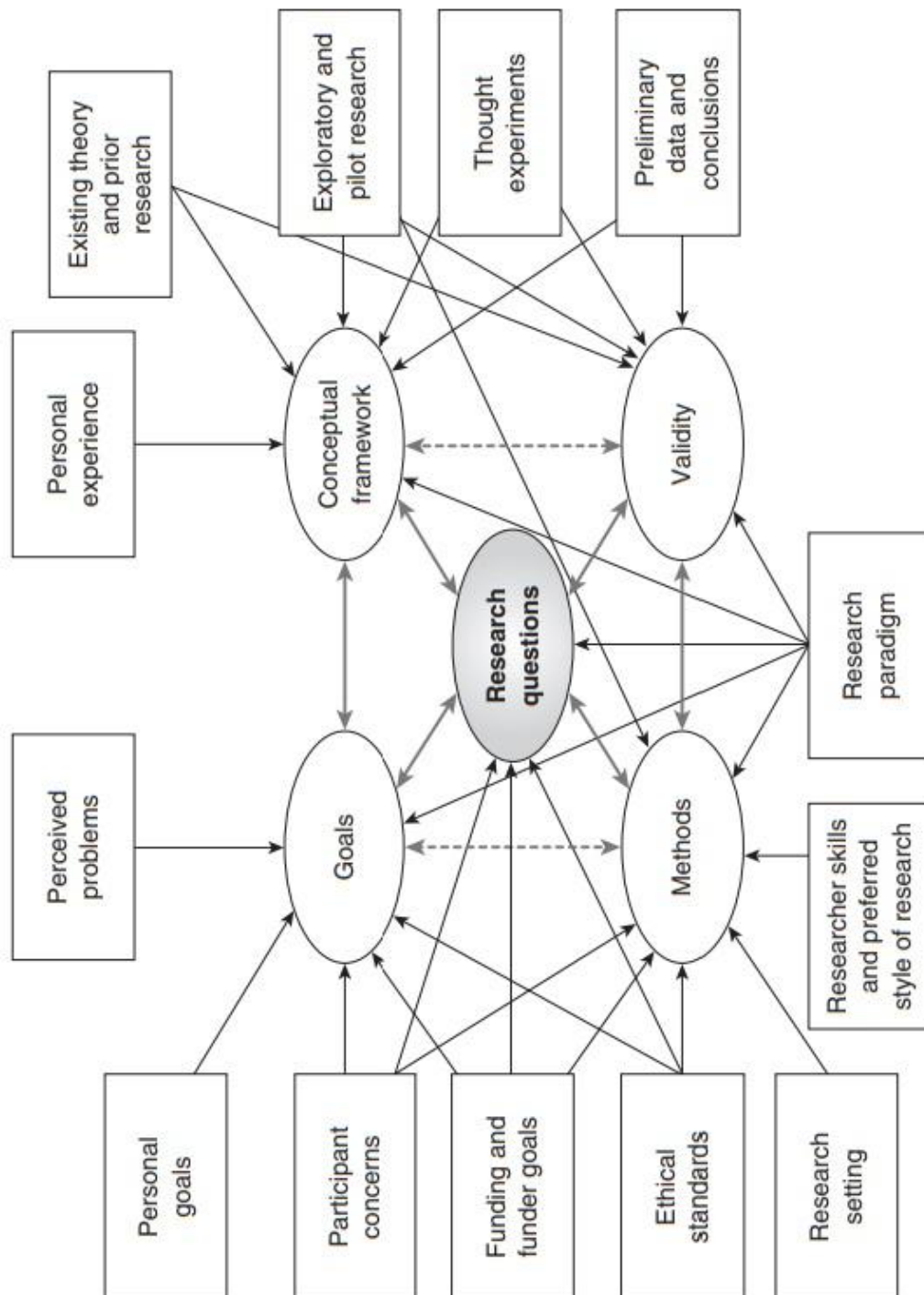
Příloha C - Informovaný souhlas účastníka výzkumu

Příloha D – Scénář rozhovoru

Příloha E - Ukázka přepisu rozhovoru

Příloha A - Maxwelllovo schéma

Maxwell (2008, s. 218) navrhl interaktivní model kvalitativního zkoumání, které bylo použito pro návrh výzkumu.

Priloha B – Kinship Care Practice Framework

Kinship Care Practise Framowork predstavili Connolly, Kiraly, McCrae a Mitchell (2017, s. 90).

Figure 1: Kinship Care Practice Framework

Příloha C - Informovaný souhlas účastníka rozhovoru

Souhlasím s účastí na kvalitativním výzkumu v rámci diplomové práce s tématem *Odborná podpora příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče*, Mgr. Štěpánky Kryspínové, studentky UHK, Filosofické fakulty, oboru Sociální práce. Byl/a jsem informován/a o výzkumném cíli práce a metodách, pomocí kterých budou získané informace zpracovány. Byl/a jsem poučen/a o mých právech účastníka výzkumu.

Souhlasím s účastí na rozhovoru v časovém rozsahu přibližně 90 minut, ze kterého bude pořízen audio záznam. Audio záznam poslouží k vypracování přepisu rozhovoru, který následně bude užít pro účely diplomové práce a pořízený audiozáznam bude smazán. Přepis bude anonymizován a bude k dispozici Štěpánce Kryspínové a případně vedoucí práce Mgr. Lucie Smutkové, Ph.D. během konzultací.

Na základě mého zájmu mi bude po dokončení diplomová práce poskytnuta v elektronické podobě.

V

Dne

Jméno a příjmení

Podpis

Příloha D – Scénář rozhovoru

- Kolik Vám je let?
- Jaké je vaše profesní vzdělání?
- Jaké máte profesní zkušenosti?
- Jaké máte profesní zkušenosti s příbuzenskými pěstounskými rodinami?

Jaké jsou vnímané charakteristiky a potřeby příbuzenských pěstounských rodin v přípravném a počátečním období péče?

- Jaké vnímáte charakteristiky příbuzenských pěstounských rodin?
- Jaké vnímáte potřeby příbuzenských pěstounských rodin?
- Jakým způsobem vyhodnocujete potřeby příbuzenských pěstounských rodin?

Jakou roli zastává OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?

- Jak byste popsal roli OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám?
- Jaké kompetence zastává/má zastávat dle vašeho názoru OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám?
- Jaké vnímáte hranice odborné pomoci poskytované OSPOD příbuzenským pěstounským rodinám?
- Jakou formou spolupracuje/má spolupracovat OSPOD v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám?

Jakou roli zastává doprovázející organizace či další zainteresované instituce v porovnání se zprostředkovanou pěstounskou péčí v přípravném a počátečním období péče?

- Jak byste popsal roli doprovázející organizace či další zainteresované instituce v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám?
- Jaké kompetence zastává/má zastávat dle vašeho názoru doprovázející organizace či další zainteresované instituce v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám?

- Jaké vnímáte hranice odborné pomoci poskytované doprovázející organizací či další zainteresovanou institucí příbuzenským pěstounským rodinám?
- Jakou formou spolupracuje/má spolupracovat doprovázející organizace či další zainteresované instituce v systému odborné pomoci příbuzenským pěstounským rodinám?

Jaké metody jsou specificky užívané při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče?

- Jaké metody užíváte při práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče?
- Jaké metody vnímáte jako užitečné pro práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče?
- Rozvoj jakých metod pro práci s příbuzenskými pěstounskými rodinami v přípravném a počátečním období péče vnímáte jako užitečné?

Příloha E – Ukázka přepisu rozhovoru

V – výzkumník, G – Informantka G

V: *„Jaké vnímáte charakteristiky příbuzenských pěstounských rodin v porovnání s rodinami se zprostředkovanými pěstouny? Co je pro ně typické?“*

G: *„Jako pro rodinu nebo pro pěstouny jako takové?“*

V: *„Pro všechny členy rodiny, můžete to členit dle Vaší potřeby.“*

G: *„Kdybych měla říct rozdíl mezi příbuzenskými a nepříbuzenskými pěstouny, tak u příbuzenských pěstounských rodin vnímám... ...když bych to měla rozdělit na plusy a mínusy... Tak plusy vnímám v tom, že znají geny rodiny, znají rodiče, znají děti od malička. Mají možnost do rodiny zasahovat a mnohdy zasahují už od narození. To znamená, že když rodiče z nějakého důvodu nefungují, tak babičky a dědové mají tendenci se k tomu vztahovat ještě dříve, než zasáhne OSPOD, systém. Takže jsou podpůrnými osobami velmi často z raného dětství. Myslím si, že u nich funguje biologická, příbuzenská láska. Že dítě není cizí, ale je to moje krev. Obzvláště u romských rodin, tam je to velmi znát. Že za rodinu kopou a velmi se snaží. A pak vnímám to, že je tam velká rodinná pospolitost. Příbuzenské jsou včetně tetiček, strýčků, jiných dětí, bratranců,... rodina je ve své šíři vlastní, je široká. Co bych viděla za mínusy, tak to, když rodiče nepečují o dítě, tak babička s dědou se velmi často viní, jak ty rodiče vychovali, jak se mi to mohlo stát, proč rodiče nefungují, jak mi to mohli udělat. Ať už rodiče nefungují z důvodu závislosti, nebo z důvodu, že se odstěhují daleko do zahraničí, nebo z nějakého psychiatrického onemocnění, nebo z toho důvodu, že nemají kompetence, řeší si své problémy a nemají kompetence péče rodičovské. Tam vidím, že se velmi bojí udělat ty samé chyby, které udělaly u svých dětí a často přenáší svůj strach na vnoučata. Tam úskalí vidím. A pak také bych řekla, že nepříbuzenští pěstouni více poslouchají jiné organizace jako OSPOD a doprovázející organizace. Ti biologičtí mají pocit: „Vždyť je to můj vnuk, můžu si dělat, co chci.“ A pak ještě další věc, se kterou se teď setkávám, nebo jsem se setkala, kdy je péče třetí osoby a kdy vlastně... jsou dvě děti, o jedno se stará babička z jedné strany, o druhé se stará babička z druhé strany a jedna babička dostala příspěvek od státu, že je regulérně pěstounka, a druhá babička se má starat sama za sebe, že je biologická babička. Tak tam vidím problém systémového nastavení, ale do toho více nevidím, jen to*

vnímám. Babičky občas bojují s penězi, že by se měly starat, ale nemají na to peníze a mnohdy se potýkají s tím, že jsou starší, mají mnohdy sami svých problémů dost a do toho se starají o děti, které jsou opravdu malé a vyžadují velkou péči.“

V: „Vstupujete do spolupráce s příbuzenskými pěstouny už v počáteční fázi, kdy jim jsou děti oficiálně uděleny do pěstounské péče?“

G: „Já jsem najmutý externista, takže přistupuju do jakékoliv spolupráce v momentě, kdy jsem k tomu přizvána. To znamená, že když to se mnou někdo konzultuje dopředu, tak za mě, čím ranější podpůrná péče, tím lepší. Ale vždycky to záleží na tom, jak nařídí OSPOD nebo doprovázející organizace, protože já jsem externista, plním práci, na kterou jsem najmutá.“

V: „Dovedete popsat, co vnímáte za potřeby příbuzenských pěstounských rodin v počátku? Co potřebují za podporu?“

G: „Je to velmi individuální podle důvodu, proč se děti ocitly v příbuzenské pěstounské péči. To znamená, když je to smrt rodičů po autohavárii, tak je potřeba oddělit potřeby dětí a potřeby příbuzenské pěstounky třeba. Velmi často jsou tam nezpracovaná traumata, takže do jaké míry pracovat s dětmi a do jaké míry dát podporu příbuzenským pěstounům. Nebo pokud se babička potýká, což mám řadu příbuzenských pěstounů vyřešené, ale neumí se s dětmi učit. Tak je potřeba jet do školy, udělat školní poradenství, zasakrovat babičku či příbuzné v potřebách, které mají. Ať už to jsou potřeby psychologické, nebo speciálně pedagogické, či jiné. Nebo jim pomoci se školkou. Některé děti vykazují specifické rysy, čili poradit se, kam je odkázat, na jakou diagnostiku, jestli se třeba jedná o autismus, Aspergera, jak k dětem přistupovat, ... Potřeby jsou specifické.“

V: „Jakým způsobem zjišťujete jejich potřeby? Například jestli máte zavedenou metodu, dotazník, či to probíhá rozhovorem, ...?“

G: „Celé je to dle toho, jak je stanovená zakázka. Pro mě je důležité nebýt invazivní. To znamená, nepomáhat tam, kde není pomoc očekávaná, chtěná. Když je zakázka z OSPODu nebo od organizace či od pěstounů, tak se stanoví, co je pro rodinu klíčové a nejdůležitější, stanoví se cíl, definuje se to. A potom se dopodrobna rozpracuje, na to já mám dotazník. Jednak mám zavedenou kartu a potom podle potřeby, když se jedná

o výchovu, přístup k dítěti, tak se velmi často zpracovává attachement dítěte, attachement pěstounů, pokud chtějí, dělá se diagnostika. Vždycky se mapuje historie, co se stalo, co proběhlo, jak to rodina má zpracované. Pokud se to týká školních dovedností, tak se mapuje, zda dítě bylo odeslané do poradny, jaké přístupy jsou k němu používány, dělá se intervence ve škole, pracuje se na stanovení individuálního vzdělávacího plánu, pokud je tomu škola nakloněná. Takže opět individuálně podle potřeb, ale vždycky mám, že mapuju stávající situaci, jaké jsou symptomy u dětí, jak se chovají, jak k nim rodina přistupuje. Mapuji, co vidí OSPOD, co vidí klíčový pracovník, jaké jsou názory ostatních, nejen pěstouna. Pak mapuji historii, co ví dítě, jak je s tím seznámeno, jak je s tím smířená babička,... a z toho vyvozují, čím dítě prošlo, kolik traumat má za sebou. A pak se jede podle zakázky, co je stanoveného, takže jestli se má pracovat na vztazích s druhými, na škole, na přístupu pěstounů k dětem,...“

V: *„A tohle všechno si tedy mapujete sama? Abyste měla ucelené informace...“*

G: *„Ano.“*

V: *„Už jste zmínila OSPOD, takže se nyní budu v otázkách zaměřovat na OSPOD. Jak byste popsala roli OSPODu v systému odborné pomoci se zaměřením na přípravnou a počáteční fázi spolupráce? Říkejte, své zkušenosti, zda jste byla třeba již v počátcích spolupráce přizvána, jak vám v tom je jako spolupracujícím externímu odborníkovi?“*

G: *„Já musím říct.... Teď to možná nevyzní pravdivě... ale já mám s OSPODem výbornou zkušenost. S těmi, se kterými spolupracuji dlouhodobě, tak se s nimi známe, lidsky, obracíme se na sebe a jsme autentičtí. Není to na bázi úředničiny, ale na bázi toho, že si myslíme, že tam něco probíhá, jak to uděláme... Za mě je spolupráce klíčová v tom, že OSPOD je instituce a to znamená, že já zjistím, s OSPODem se domluví, a OSPOD vydá stanovisko. To, že to řeknu já, nemá žádnou bernou váhu, ale to, že to vyjádří OSPOD i třeba s nastavením kontaktu s biologickými rodiči nebo se závažnějšími záležitostmi. Jsem zvyklá pracovat hodně strukturovaně, což bych řekla, že OSPODu hodně vyhovuje. Takže když se stanoví jasné kroky, tak OSPOD tomu dá institucionální náležitosti, to je pro mě klíčové a musím říct, že kromě pár lidí, se kterými bych se už potkat profesně nechtěla, tak mám velmi dobrou zkušenost,*

že jednají v zájmu dítěte. Za mě je OSPOD nepostradatelný a i poskytnutím informací, když zpracovávám ranou historii dítěte, tak OSPOD je jediný, kdo ty informace má. Takže v rámci legislativních možností přes pěstouny, je možné, aby informace byly zpracovány námi jako terapeuti.“

V: „A napadne Vás nějaký legislativní limit spolupráce?“

G: „Určitě legislativní limity jsou, ale dá se to udělat... Já nepotřebuji podrobné informace, nepotřebuji znát přesné věci, ale informace se dají přes pěstouny na nějakou žádost dohledat, takže si myslím, že je důležité, aby OSPOD znal smysl toho, proč mi má informace poskytnout, a když je jasné, o co mi jde, tak se to dá zaonačit tak, aby informace byly předány dítěti takovou formou, aby to bylo v rámci možností možné. Takže i když docházelo k závažnějším trestným činům, tak se s OSPODem domluvíme, jak to dítěti bude předané, aby to nebylo netraumatizující. Je to o lidech a o dohodě.“

V: „Slyším, že velmi záleží na konkrétních lidech...“

G: „Ano, zkrátka osobnostní faktor. Myslím si, že je to hodně o lidech. A co se mi osvědčilo, tak s OSPODem ve spolupráci případové konference.“

V: „Když se svolá případovka...“

G: „...Jo, to je úplně super.“

V: „Napadá Vás ještě něco důležitého k OSPODu, co by mělo zaznít k tomu, jak OSPOD pomáhá v prvních chvílích...?“

G: „Za mě je důležité, že OSPOD tomu dává rámeček, kdy se na něj může obracet pěstoun, já jako terapeut, eventuelně biologický rodič, klíčový pracovník,... je to shromaždiště všemožných informací. To znamená, že pro mě je důležité, že když na něco přijdu, nebo někdo další, tak to automaticky hlásím OSPODu, nebo v momentě, kdy dítě uteče z domu, tak OSPOD volá automaticky mě. A to mi přijde, že nefunguje všude. Co my jsme zavedli ve spolupráci s klíčáky doprovodek a OSPODem, tak pracuji tak, že všechny informace, jsou průhledné, všichni říkají všechno všem a jsme na jedné notě, což nebývá. A to se mi osvědčilo jako nejlepší případ z praxe. Něco se v rodině uděje, já volám OSPODu, OSPOD volá mě, volá se doprovázející organizace a všichni řeší shodným přístupem procesy v rodině.“

V: *„Ošetří se tím jednota postupu?“*

G: *„Ano, všichni pracujeme jednotně. A i děti to vědí, že to nemůžou nějakým způsobem odrbat a vědí to i pěstouni, takže všichni všechno vědí kromě osobních informací. Takže sdělím: „Moje doporučení z konzultace znělo tak a tak.“ Aby pěstoun neřekl, ale nám bylo řečeno něco jiného a OSPOD je o tom doporučení informován. Takže když např. dítě uteče z domova, je někde umístěné, a napíšu závěrem: „Dítěti byly sděleny varianty, ...“ a dítěti řeknu, že tohle zavolám OSPODu, OSPOD to dá do zápisu a když si zavolá pěstoun, tak si zjistí, co bylo cílem a závěrem sezení. Za mě takhle dobrý.“*

V: *„Zní to efektivně...“*

G: *„...permanentní telefonáty (smích). A ještě doplním, že je to u závažných případů. Ti běžní, školní témata, Pepíček propadá z M, tím se OSPOD nezatěžuje, ale útoky z domu, závažnější trestné činy, něco, co je opravdu křešení, tak to je pro mě bez OSPODu neřešitelné. Nezatěžujeme OSPOD s každou blbostí, ale se závažnými věcmi, nebo kontaktem s biologickými rodiči.“*